



АРХИМАНДРИТ НИЋИФОР ДУЧИЋ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИК

Са београдског саборног звоника оглашено је 17. октобра о. г. предвечерје ретке прославе, значајне и по реткости и по имену за које се везује. Црква, мати свију нас, прва је похитала да објави београдском грађанству педесетогодишњицу некресе и предане службе Богу једнога од својих најугледнијих савојника, — архимандрита Нићифора Дучића. Иста звона разнесоше и вест о четрдесетогодишњици му књижевног рада, јер посветивши десет првих приоризних година служби и љубави ка Господу, латно се данашњи славењик и пера књижевног.

И ако славењикова скромност није допустила да припреме и ред о прослави изврши и одржи нарочити одбор, инак је прослава та била израз једнодушнoг признања и одавања хвале и из српских и из туђих крајева. И корпорације и појединци похиташе у славењиков стан да одаду хвалу скромном монаху, знаменитом књижевнику и храбрoм борцу за ослобођење и независност српску.

Такви изрази признања, неизмамаљени никаком званичношћу, уносили су у славењикову душу ретко задовољство, а у забринуте савременике најлепшу утеху.

Архимандрит Нићифор Дучић рођен је у Херцеговини у селу Лугу код Требиња, где је провео и прве године свога детињства.

Народна свест је варничила широм српскога света, а у Херцеговини се никада није гасила. Налазила је она ту снажнога израза и у пушчаноме праху и у јечи гусала, и

у скромним монашким ћелијама, одакле је излазила као књига. Од гусала пушци — на посао, а од пушке гуслама — на одмор, скраћени је израз српског народног живота.

А ко је толико срећан да од гусала пређе на књигу, а од ове на пушку — изабраник је „ком ваљаде сви да дворе.“

Кршши седамнаесто-годишњи младић Дучић напусти са благословом очински дом, оде у оближњи манастир Дужи те учини за оно доба редак и велики корак — оде на књигу, да брзо за тим науче и црну ризу, да се посвети Господу. Што су му Дужи могли дати, брзо је примио, па жељан и већег рада дође у Београд где сврши Богословију. Словен. филологију слушао је у славнога Бури Даничића, а ониту историју, философију, географију, стару јеврејску и француску књижевност на париском универзитету.

Обрадивши на тај начин Херцеговцима урођену тежњу за све лено, напредно и корисно — Дучић се заложил сав за добро свога народа. Знајући да без слободе нема напретка, а гледајући велики део народа у ропству, оличи у себи израз „за крет часни и слободу златну“. У црној монашкој ризи, учећи стадо

своје љубави према Богу, спремаше га у исти мах и за слободу. Тражећи помоћнике намери својој, нађе га у вазда спремнога Луке Вукаловића и његових договорника.

Узевши на се, 1861. год., управу херцеговачких устаника, био је одликован и њиховим поверењем да у Мостару преговара с Омер-пашом. Али како се преговори не свршише срећно, устанак се настави; а у њему је Дучић вазда био међ првима и у збору и у боју.



После неуспешног ратовања пређе Дучић у Црну Гору, где му би поверена управа основних школа. За то време отворио је 10 основних школа, а 1864. године и богословију. —

Али последице ратних негода почеше досађивати: ради нарушеног здравља морао је Дучић поћи у Италију, Дубровник и Трст. — 1868. године, на позив Кнеза Мученика, дође Дучић у Београд где ће, са малим променама, стално живети.

Кад је оно 1876. г. Србија заратила с Турском, Дучић је поново ступио у бојне редове и као командант добровољачког кора избарске војске оправдао глас усташког вођа. У томе рату рањен је Дучић у леву ногу. — У поновном ратовању 1877. — 78. године Дучић је био постављен за команданта усташких чета Јаворског кора. У овим ратовима нарушио је своје здравље и само, рекао би, својој гвозденој грађи има да захвали што још траје дане пуне користи за српску књију.

Вршио је Дучић и поверљиве дипломатске мисије, а његови погледи из таквих прилика изгледају нам данас као пророчанства.

Дучић је у Србији поред свог сталног књижевног рада био у разним великим положајима. Био је потпредседник Великог Духовног Суда, библиотекар Народне Библиотеке и чувар Народне Музеја; био је неколико пута посланик у Народној Скупштини, председник одбора за школе и цркве ван Србије, потпредседник Просветног Савета, више пута председник Српског Ученог Друштва (за његова председништва а његовим посредовањем извршено је и спајање Ученог Друштва с Академијом Наука). Дучић је имао ретку част да буде наставник за историју српске цркве и црквеног права Њ. В. Краљу Александру I. Дучићу је шест пута пуђено епископство у Србији, али је се он увек захваљивао за ту почаст. Једном само, 1889. г., примио је да привремено администрује Жичком Епископијом.

Овакав живот већ и сам по себи заслужује сваку пошту и признање, а када се у низу његову нађу и знаменити књижевни радови — онда такав живот постаје још значајнији, још заслужнији народне хвале и признања, постаје „народно достојање“.

Ево хронолошки побројаних радова архимандрита Дучића:

Године 1859. Монографија Тврдоша (Требиња) у Дужи, у Гилфердингову Зборнику у Петрограду; прештампана у књизи I. књижевних радова 8-на 53. ст. Покушај статистичког описа требињског, пријеношког, цјенашког и пенесинског округа у истом зборнику 8-на 18 стр. *Године 1861.* Монографија Житомишљана у Српско-далматинском магазину, прештампана у књизи I. књижевних радова 8-на 53. ст. и позније преведене на руски у Чрнигову од грофа Милорадовића. *Године 1862.* Весједа говорена на Цетињу, 8-на 4 стр. *Године 1864.* Јуначки споменик, pjesме великог војводе Мирка, написао, уредио и на свијет издао, 8-на 206 стр. на Цетињу. *Године 1865.* Бој на Грахову 1858 год. у Орлићу за годину 1865; прешт. у Босиљку хрватском, у Војину београдском и у књизи 3. књижевних радова 8-на 29. стр. Весједа на парастоу руског Царевина Н. Александровића 8-на 7 стр.; на руски преведене. *Године 1866.* Покрштење потурца у Васојевићима од 1855—1857 год. у Орлићу за годину 1866; прештампана у књизи 3. књижевних радова 8-на 10 стр. Обзнана крмчије морачке у Српско-далматинском магазину за годину 1866. 8-на 7 стр. Степеник родства, засебно, на Цетињу 8-на VIII—80 стр. *Године 1867.* Војни у Црној Гори, штамп. у Дубровнику (забавнику); прештампано у књизи 3. књижевних радова 8-на 17 стр. Путовање кроз Црну Гору 1865. год. у Орлићу за годину 1867; попуњено и прештамп. у књизи 3. књижевних радова 8-на 89 стр. *Године 1868.* Бојеви у Крвицама 1861 и 62 године у Српско-далматинском магазину за годину 1868; прештамп. у књизи 3. књижевних радова 8-на 97 стр. Српска општина и црква у Трсту у Гласнику 26. Српског ученог друштва; прештамп. у књизи I. књижевних радова 8-на 24 стр. *Године 1870.* Враћина у Зети и Кривовуђе на Цетињу, у Гласнику 17. Срп. уч. друштва прештамп. у књизи I. књижевних радова 8-на 29 стр. Примједбе

на кометар Горског Вијенца у листу Србији и засебно; прештамп. у књизи I. књижевних радова 8-на 32. стр. *Године 1871.* Обзнана Српско-далмат. магазина за годину 1870. и 71. у Малој Србадији год. II; прештамп. у књизи I. књижевних радова 8-на 6 стр. Искрена ријеч Српкињама, у Малој Србадији год. II. и засебно, 8-на 44 стр. Развитак историјске науке од В. Герја, прев. с руског 8-на 182 стр. Хронограф житомнишљани у Гласнику 32. Срп. ученог друштва, 8-на 39 стр. *Године 1874.* Црна Гора с картом, у Гласнику 46. Српског ученог друштва и засебно прештамп. у књизи 3. књижевних радова 8-на 120 стр. Прев. на руски у „Ежегоднику“ у Кијеву 1878 год. и у извору на друге иностр. језике. *Године 1875.* Бока и Зета у Гласнику 42. Срп. ученог друштва; прештампано у књизи 3. књижевних радова 8-на 33. стр. *Године 1876.* Морача и Острог, у Гласнику 43. Српског ученог друштва; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 28 стр. *Године 1877.* Крмчија морачка (опис рукописа, Фотијеви предговори и градеки закон) у Гласн. 8. Срп. ученог друштва II. одељ. 8 на 134. стр. *Године 1878.* Весједа у саборној цркви у Нишу на дан састанка Народне Скупштине у њему први пут, у Српским Новинама и засебно 12-на 10. стр. *Године 1880.* Реферат о грађи за српску црквену историју у Гласнику 48 Срп. уч. друштва и засебно; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 33 стр. *Године 1881.* Борба добровољачког кора избарске војске и усташких чета Јаворског кора 1876. до 1878. год. у Гласнику 13. Српског уч. друштва II. одељења 8-на 372 стр. Прво и друго отворено писмо дру В. Ђ. (полемика) засебно, 8-на 46 стр. Биљешка о Мажурапићеву епјеу „Smrt Smail-age Cengića“ најпре у Вијенци 1878. год. у Загребу и у Срп. наустр. нов. у Новом Саду 1881. год. попуњена; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 8 стр. *Године 1882.* Босански патници у Славину у Дубровнику, биљешке 4-на 10 стр. преведено на италијански. — О поријеклу Кнеза Лазара Хребџановића, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 2. стр. Друго крмчије Немањино извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друшт. прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 6 стр. *Године 1884.* Старине хилендарске и монографија Хилендара у Гласнику 56 Срп. уч. друштва и засебно 8-на VI—116 стр. Добруштво, расправа у Radu jugoslov. akademije Znanosti i Umjetnosti XLIX., прештампана у књизи 2. књижевних радова 8-на 9 стр. Запис у старој добрушкој цркви код Вишеграда, у Јавору, прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 4 стр. Епископије зетска и дебарска расправа, у Гласнику 57. Срп. уч. друштва, прешт. у књизи 2. књижевних радова 8-на 60 стр. О смрти цара Уроша, извештај у Гласнику 59. Срп. уч. друштво, прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 4 стр. Печат Св. Саве српског у Кореји; двоглави Орао Кнеза Лазара у Хилендару и у Горњаку, чланци у Старинару за год. 1884. прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 8 стр. — Цар Душан и Балканско Полуострво у XIV. вијеку од Борхграва, приказ у Срп. Нов. прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 4. стр. Зборник савински у Шематизму Воке которске за год. 1884. приказ; прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 5 стр. О хришћанским светињама, у Просветном Гласнику за год. 1885. (реферат) 4-на 3 стр. *Године 1885.* Зборник правил. св. апостола, васељ. и пом. сабора, прев. с грчког; Јерархијски положај сарајевске митрополије од Архим. Н. Милаша и „Ein Kampf um's Recht, Beitrag zur Lösung der orthodoxen Kirchenfrage in Bosnien-Herzegovina“ од прото-сина; Радића (приказ и критика) у Гласнику 60. Срп. уч. друштва; прештамп. у књизи II. књижевних радова 8-на 27. стр. Крст Архвенископа Саве II., опис у Старинару за годину 1885; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 3. стр. Одговор на куђења и клеветање В. С. Д. у Стражилову и засебно 16-на 22 стр. (полемика). *Године 1886.* Српски арханђ. манастир у Јерусалиму, у Годишњици IX истор. опис; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 13 стр. Печат митрон. враћинске, у Старинару за годину 1886. опис; прештамп. у књизи 2. књижевних радова 8-на 2 стр. Весједа у саборној цркви у Београду на задушници К. С. Аксакова у име Српског ученог друштва, засебно 8-на 9 стр. Преведена на руски исто године у Москви. *Године 1887.* Технички тер-

мини у законодавству од дра В. Богинића, превео с рускога у Браничу за год. 1887. и засебно 8-на 23 стр. Прештампано у „Мјесећнику“ у Загребу. *Године 1888.* Колашин у Херцеговини, у Братству III панор. опис 8-на 20 стр., преведен на руски у „Слав. Извест.“. Неколико ријечи о начелима и методу при изради пригор. имовинског законика, писмо једном пријатељу од дра В. Богинића, превео с францускога у Браничу 8-на 17. стр. Нови метод грађанскога права од Г. Ардана; превео с францускога у Браничу 8-на 6 стр. Спољашњи одношаји Србије од дра Јов. Ристића приказ у *Revue d'histoire diplomatique* у Паризу за год. 1888 број 1. прештамп. српски у књизи 2. Посланица цариградскога патријарха Бенедија II. синајским калуђерима, приопштио у „Истини“ у Задру 4-на 11 стр. *Године 1889.* Словенски рукописи у Пар. библиотеци у Паризу у *Stargama* књ. XXI, прештамп. у књизи 2 књиж. рад. 8-на 24 стр. Пригорски имовински законик и немачка критика, превео из петроградскога *Herold-a* у Браничу 8-на 8 стр. Балканско полуострво од дра Стефана Братинића превео с францускога, 8-на 33 стр. Примједбе на пројекат закона о уређењу ниже и више Богословије у Србији; — Примједбе на пројекат закона о црквеним властима у Србији; штампане засебно и доцније у књизи 5. књиж. радова. *Године 1890.* Хумска (херцеговачка) православна епископија од 1220. позније митрополија, расправа у „Веснику српске цркве“; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 15 стр. *Acta coniurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdi illustrantia* (1663—1671). *E tabulariis gallicis desumpta redigit Dr. V. Bogišić.* Zagreb 1888. год., рецензија у „Колу“ у Београду, прештамп. у књизи 2. књиж. радова 4-на 8 стр. О старом грбу босанском, расправа дра Ф. Рачкога, приказ у Српској Независности у Београду; прештамп. у књизи 2. књиж. рад. 8-на 2. стр. Прештампале га Мале Новине у Београду и „Наше Доба“ у Новом Саду. — Импровизације у Народној Скупштини при претресу новог закона о црквеним властима у стенограф. биљешкама 1889—1890 год. III. дио. Доцније у 5. књизи књижевних радова. — О новом закону о црквеним властима у Краљевини Србији, у Српској Независности и засебно (упоређење с пређашњим законом и оцјена) 12-на 52 стр. Поздравна ријеч митрополиту српском Михаилу у име одбора за дочек и свештенства српскога на дан његова повратка у Србију 1889. год. У „Српској Независности“ и у „Веснику српске цркве“ 1890. год. *Године 1891.* Учење насељенске православне цркве с разликама учења других хришћанских цркава од дра богословије В. Гетеа, прев. с француског другог издања 8-на XXV—257 стр. — Три рукописна документа у „Гласнику“ 72. Срп. уч. друштва 8-на 8 стр. — О цркви (сада цамији) и гробу св. великомученика Димитрија у Солуну, у „Босанско-Херцеговачком источнику“. Опис свечавога уласка султана Хамиду у Цамију у петак, у Босанској Вили. Биљешка о старој запустелој цркви у Кривој Ријеци, новој у Кожећину и о Дечанима у Старинару година VIII. књ. I и 2. стр. 29—29. 8-на. *Године 1892.* Српска автокефална архиепископија и несека патријаршија од профес. Палмова, рецензија у Веснику срп. цркве XI свеска 8-на 8 стр. Народно предање о Никишићима у Новом Требевљу за год. 1892. Извештај о стању богословије београдске у Просв. Гласнику за годину 1892. стр. 711—713, 4-на. Приказ I. и II. књ. Грбићеве „Карловачко владичанство“ у Босан. Вили 4-на 2 стр. *Године 1893.* Св. Сава, српска црква и српска краљевина у XIII. в., приступна бесједа у Академији, Глас XXXIX. 8-на 21 стр. Приказ Шематизма правосл. епар. беоког. за год. 1893. у Веснику српске цркве V. св. 8-на 2 стр. Колико има врела у Трескавици, биљешка у Новом Требевљу за год. 1893. *Године 1894.* Које су године спаљене мошти св. Саве у цркв. листу „Миру“ бр. 19. — Разлике домаћих хроничара о години које су спаљене мошти св. Саве српскога, расправа у „Миру“ 8-на 11 стр. Историја српске православне цркве од првијех десетина XII. века до наших дана 8-на XI—371. страна. *Године 1895.* Приказ службе св. Петру Цетињском, у Веснику српске цркве. *Године 1896.* Петров манастир у Требињу, — у „Зори“ свеска за септембар, доцније у књизи 5. књиж. радова. Ра-

шко-Призренска митрополија, расправа, засебно. *Године 1897.* Васељенска Патријаршија и Српско Црквено Питање, засебно. Српски Хилендар, у Срп. Застави бр. 141. Одговор Д-ру Богинићу на 31. питање о обичајном праву у Херцеговини. *Године 1898.* Племе Зупци и војвода Лука Вукаловић, у „Зори“ свеска за јануар. Посланица Београдским Баџима, у Веснику Српске Цркве св. IV. Хришћански брак, засебно, и у књизи 5. књижевних радова. *Године 1899.* „Милешев“ намијењено календару „Србобрану“ за 1900. годину. „Мисли о цркви, држави, вјери, народној просвјети ит.д. К. П. Побједоносцева. Превео из „Московскога Зборника“ Архимандрит Н. Дучић“ I—XIV. 1—131 стр. у Београду 1899.

* * *

Овакав и оволики књижевни рад чини част и књижевнику и народу из чије је средине поникао.

На је ли чудо што се на дан 18. октобра о. г. слеже у слављеников стан огроман број његових пријатеља и поштовалаца, а поред њих још већи број честитака и из српских и из туђих крајева.

Српским читаоцима већ су познате честитке Њ. Вел. Краља Александра I, Њ. В. Краља Милана, рускога обер-прокурора Побједоносцева и генерала Игњатијева. На овом месту доносимо топазу адресу колегијума београдске Богословије, коју је слављенику прочитао и предао ректор Богословије г. Архимандрит Кирило.

Адреса гласи:

Високопречасни и многозаслужни Господине и митроносни оче Архимандрите.

На данашњи дан — дан св. Апостола и Еванђелисте Луке, навршило се равно пола столећа од како си Ти, многозаслужени старино, примио на се свети чин монашки и посветио се на службу Богу и Његову св. Олтару. Данас се навршило и пуних четрдесет година од како си се појавио као српски књижевник на пољу још сиромашне књижевности српске и као борац за права народа свог. И данас Ти, у кругу својих пријатеља и многобројних поштовалаца, скромно светкујеш та два епохална дана у своме животу.

Наставници београдске Богословије, — оне Богословије у којој си и Ти, а у својим млађаним годинама, поцрпао прва богословска знања, признају: да им је света дужност да те и они на данашњи дан из дубине искрене српске душе поздраве о тако реткој прослави.

Високопречасни оче Архимандрите!

Ретки су изабраници Божји који толики дуг низ година раде и много ураде у служби Богу и домовини својој, у служби књизи и просвети свога народа, у служби његова културног препорођаја — ослобођења и уједињења. На свима тим пољима, ти си неуморно радио и радио — као прави син рода свог. У свештеном чину био си прави српски духовник; на просветном пољу заслужио си вечну захвалност, јер, где год си сео и стао, вазда и свуда просвету си сејао. Савина област, Кршина Ерцеговина, Твоја постојбина, никад неће заборавити, да си Ти први био који си положио камен-темељац озбиљној основној настави младих српчади. Бојна поља; у Ерцеговини, у Црној Гори, у Краљевини Србији дуго — дуго сећаће се неустрашимог борца Архимандрита Дучића за слободу народа српског и његово уједињење. У том погледу био си прави следбеник Хаџи-Бере и Хаџи-Рувима, Проте Матије Ненадовића, архимандрита Мелентија Палковића и многих других бораца свештеног реда, који су стекли неумрлу славу и вечан спомен у народу своме. У најновијој политичкој историји српској многе ће стране красити име твоје; јер нема скоро ни једног важнијег догађаја, а да име твоје у тај догађај није utkано...

Слава ти за све то!

А шта да речемо о твојем књижевном раду! Имали би смо много да речемо; али за овај мах, дозволићеш да

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА



† Лаза Лугумерски		† Алекса Бачвански
† Лаза Поповић	Марија Цветићка	† Алекса Савић
† Наум Стојановић	Ђура Рајковић	† Марко Суботић
		† Тоша Анастасијевић

ТРИДЕСЕТОГОДИШЊИЦА КРАЉ. СРП. НАР. ПОЗОРИШТА



† Тоша Јовановић

Милева Радуловићка
Милка Гргуrowa

† Марија Јеленска

† Љубица Коларовићка
Милон Цветић

Јулка Јовановићка

† Марко Станишић

† Димитрије Коларовић

кажемо ово: У школи ниси много учио, али си у школи живота много научио, а то баш и јесте оно, што тебе уздиже и твоје огромноме раду придаје велику цену, а Теби вечну захвалност. Радио си на књижи пуних четрдесет година, — радио си као неуморна ичела у копници, — а тај Твој рад, уродио је богатим плодом, јер си многе и многе ствари — како из наше црквене тако и из политичке историје „из тми забвенија“ ослободио и осветлио, што би можда остало вечно у тами заборавља, да твоја вредна рука није изнела ова драгоцене факта из наше историјске прошлости. За те труде Твоје, нека Ти је вечан спомен у српству и код српских књижевника!

И за све те Твоје огромне и неоцењене заслуге Ти си стекао, Ти се и користиш не само поштовањем и љубављу васколиког народа српског коме припадаш, него си заслужно то поштовање и у људи и од науке и код других јевропских народа. Те твоје заслуге достојно су оцењене и са Висине Престола, а доказ је што родољубива Твоја преа красе сва одличја српска.

Нека и Тебе и нас радује та Висока пажња и опште признање Твојих стечених заслуга!

И при свем том, што су овако велике твоје заслуге, ипак Ти си узор скромности; јер скромност је твоја не надмашна! Ти си — не једном, већ неколико пута нуђен: да заузмеш највиши положај у црквеној јерархији, — ту понуду ниси хтео примити, — једино из скромности, а вада си говорио: „Да Ти, и у том скромном чину и положају можеш послужити цркви и домовини својој.“ И зато ти хвала, учитељу скромности! И за ту скромност Твоју, црква ти се одужила колико је могла — украсивши главу Твоју архијерејском митром, — а то је: први и једини пример у српској цркви.

Живи смо, на ћемо и умрети... Сваки ће се својим делима похвалити или постићи... Теби припада прво; јер цео век провео си у родољубивом раду за род свој.

Слава Ти! и нека те Бог поживи онолико, колико Његовој светој вољи буде угодно.

у Београду
На дан св. Еванђелиста и
Апостола Луке
18. октобра 1899. год.

За богословски колегијум
Ректор Богословије
Архимандрит Кирил.

Топлим честитањима уваженомо слављенику придружује и „Нова Искра“ своје најлепше жеље и наде и искрени узвици

Слава!

У ЈЕСЕН

Хладна јесен, Сунце мало —
Једна светлост;
А у грудма срце стало
Ко да не жуа.

Ждрили кличку, мору теже
С лешним надима;
А моја се душа стеже
Тајни јадима.

Ах, и она има смела
Воље, крепости;
И она би жудна хтела
Више светлости.

1899.

Зна и она да замисли
Зрачном висином;
Зна и она да ужива
Лешном истином.

Летели би и ми светом
Пуни радости,
Да у мртвом срцу није
Живе жалости.

Да врх села гробље није —
Ужас речити;
И у њему хумка једна —
Бол ми вечити.

Вој. Ј. Илић.

ЖИВОТ

— ИЗ КЊИГЕ „ДРХТАЈИ ДУШЕ“ —

Кроз сјајну раскошну дворану хујила је гласба — дивна, страсвена а опет умиљна гласба, која свлађује памет, а плесаче и плесачице одушевљава. Неодољивом снагом вуче их у вртлог плеса; ноге им се готово и не дотичу пода, а заборављају, да су тек у плесној дворани. Попут чаробне трубље зове их и мами гласба, а крај зида на баришастим пасољачама веселе се мајке „срећи“ своје деце. Жестоко се надимљу прса, плаћа дрхћу, очи се склањају пред бајним, чаробним светлом, а ужарена лица горе од жеђе, страсти и силне уморности.

Али страст слави побједу над умором.

Нико не пита за уру — а вани се бори љута бура против прољетнога ускрснућа природе.

Наједном престаде гласба на знак главара земље. Пред њим је стајао забринута лица његов побочник, док је високи господин читао службену брзојавку о смрти владарева сина. Још је двораном дрхтао задњи звук гусала као јаук на смрт рањенога дјетета, кад се наједном уско-мешане парови — вијест се раширила муњевитом брзином по дворани.

До скоро остаде дворана празна, а конобари и слуге, љутити што им измакоше богате напојнице, стадоше је чистити, утрнуше свијетло, а кроз отворене прозоре навали у дворану оштри, ладни зрак...

Те је ноћи владао готово мртвачки мир у великом граду ушљед смрти човјека, који је имао једном да постане владар. Испод високих торњева и красних палача пролазила је силна ријека, бучећи у својем узиданом кориту. Као огромна црна змија вукла се ријека кроза град, а само неке дијелове њене расвијетљаваху јаке свијетлике са железничких трачница.

Над цијели, тихи Загреб дигла се величанствена и стара првостолна црква, избочила се на сву околицу, на дигла небу под облаке високе, витке торњеве своје...

Бура је пухала непрестано, а оштри вјетар био је помијешан леденом кином, пахуљима још преосталог снјега и честицама угљена, што је избацивао железнички stroj на трачницама. Јурио је кроза црну ноћ, остављајући за собом малене кућице железничких стражара и сиромашних радника, као да лети за вјетром у опкладу. Цијели дуги низ железничких кола јецао је под властитом тежином, а на завојима чинило се, као да ће се тај дугачки црни ланац распасти у небројене комаде своје.

Сву ту буку надјачаху сигнална звонца, звонећи непрестано, а ипак оштро.

Трачнице су се по мало шириле, свијетлија бивало је све више, а влак је почео да иде лаганије. Оштро звижда stroj три пута, а под тешким запорима зацвиљеше железни котачи и лагано уђе влак у станицу, гђе брзе слуге отворише путницима врата, а угодна топлина гостинске дворане и мирис печења стадоше да драшкају оглађене желуце богатијих путника.

Далеко иза железничких трачница, гђе су се чули само још пошљедњи оштри звиждаји, покривао је иза зида на по срушене колибе дјечак сестрицу која је умирала од зиме и глада.

Кроза буру и вихор, који им је промрзао уха, слушаан су штропот железничкога строја, а у души им озвањала слатка гласба мајчаних pjesама из бољета доба...

Било је већ јутро, кад затутњеше са столице прве жалобна звона у почаст високому покојнику, а ђевојче запита брата:

„Шта је то?“

„То је живот, сестрице! Тако су ми бар казали.“

А ђевојче се чудило: „Како је то —?“

За живота мајке није никада чула тих силних звона ни штропота железничкога строја. На једном се нађоше у том великом граду без икога свога. Сами у сасвијем непознатому граду склонили се напокон за овај зид, јер су их готово снагје тјерали без милостиње.

На глас великога звона стао се Загреб да буди. Град је оживио. Људи су стајали у редицама расправљајући на све могуће начине о тој сасвијем ненаданој смрти. За тим изјесише као ваљани грађани дугачке, црне заставе на својим лијеним кућама, а један је увјеравао другога, како га је дубоко потресла та „несрећа“. Међу тим је сједио на по већ смрзнути бечак иза зида запустеле кућнице, док му је на крилу почивала уморна глава мртве сестрице. Гладни, блиједи бечак могао је тек само да мисли:

„То је живот...!“

Загреб.

Владоје С. Југовић

ИЗ ЗМАЈЕВИХ ПРЕВОДА НА НЕМАЧКИ.*

ES WAR 'MAL EINE ROSE

von Mil. J. Mitrović

Es war ein holdes Mädchen
Im Frühlingsduftgeose.
Getraut mit einem Jüngling —
Es war 'mal eine Rose.

O Treue, Männer-Treue,
Du flatterhafte, lose;
Er findet neue Liebe —
Es war 'mal eine Rose.

Sonnenschimmer, Hochzeitsjubil,
Neue Schwüre und Gekose;
Von dem Thurme ächzt die Glocke —
Es war 'mal eine Rose.

Zmaj.

* Није први пут да је наш слављени Змај узимао перо у руке да у часовима нарочитог расположења преведе само за се или најужи круг својих пријатеља по коју лезу српску песму на немачки језик, којим влада као и својим матерњим. Тако је превео и ову лезу песму г. Милорада Ј. Митровића, а ми је добили смо, па је сад оно и штампано у свом листу, уверени да ћемо угодити читаоцима приказујући им и ову страну Змајеве звучне лире.

Песма у оригиналу (штампана у „Делу“) овако гласи:

Била једном ружа једна...

У мајке је била ћерка,	Ал' је момче лентир прави,
Ко дан лена, ко цвет чедна,	И њу презре срца ледна.
Па заведе једно момче —	Другој пружи руку своју —
Била једном ружа једна.	Била једном ружа једна.

У цркви се свати крећу,
Разлеже се песма једна;
А са торња звона једна —
Била једном ружа једна.

ЈЕСЕН

— СЛИКА ИЗ ПРИРОДЕ —

од

д-ра Рад. Лазаревића.

Сунце позних јесењих дана позлатило је остатке зеленила, које се овде онде промаља између пожутелога и местимиче поцрвенелог лишћа, а тако је исто бацило своје сјајне зраке на последње пољске цветове, који су сведоци скоро минувалог лета, али и да није тих сведока, онет се, и покрај сунчана сјаја и ведрога неба, опажа да је јесен отела маха. Цвеће по пољима и градинама цвета последњим цветом, гора није више онако сјајно зелена него је одевена и све се више одева жутим и мртвим листом, али у место изгубљене моћи стварања, природа је оденула разно дрље зрелим плодом за многе гладне зимске посетиоце њихове.

Човек осећа јесен још од онога доба кад су ласте скупљале своје зборове по крововима домова и кад су, живо цвркутајући, договарале се, како ће на далеки пут топло југу. Наш поглед се заустављао на њима и једнога дана, кад их је нестало, настало је у нама осећање, да је јесен ту. На лаким ластавичјим крилима одлетела је и наша вера у могућност лепих летњих дана — и ми се чешће питамо: шта ли је нагонило ластавице да оставе право своје огњиште, огњиште на коме су подигле нова поколења, на коме су неуморним трудом и дирљивом дубоком љубављу одгајиле нове полетарце а сада их одведе тамо где топлије сунце сија на ведроме небу, где не достиже студен суровога севера и где се у чистоме зраку нијају вите палме.

Ласте могу на својим хитрим крилима да прелете лако шуме и горе, реке и морске рукаве, али неким је тигама то веома тешко а неким је и немогуће којима су крила само помоћ за кретање, јер морају и могу само да прелете с дрвета на дрво, из једног шумарка у други — па и те тиге, тако немоћне у лету, остављају своју праву домовину, остављају гнездо, стални дом тичији, и неодољивом силом хитају тамо, где их гони не само оскудица у храни него и друго што ми још не знамо. На њихову путу прате их многе опасности а колико њих не достигну свога циља, па онет оне иду, без обзира на све то.

За тиге се вели, где им је гнездо ту им је и отаџбина; многе тиге селице остављају с јесени своје гнездо, да се опет у њ врате кад га топлије огреје сунце пролећа. Ми пратимо тиге селице невеселим погледом, који се нехотично отима, кад их угледамо како у одмереном и строгом реду језде мети својој, јављајући се по који пут из висине својим опрштајним криком, који у многих осетљивијих људи буди суморна осећања и упућује их на сравнивање живота са одмицањем лета.

Па и да писмо опазиле како су нас ластавице оставиле и селице отишле од нас, ми би и по нашим шумама опазиле да је јесен ту; њима је овладала нека тишина и само по каткад мало оживе пролазним тигама селицама које из даље журно путују циљу својој. Истина се још види по који дрозд, црвендаћ или која друга тига неважница, али је и њихов број с дана на дан све мањи и све се мање допунује пролазним селицама.

У шуми је све тише и често се више ништа не чује до по некад у сутон љубавни крик једена у дубоким дубравама великих планина, или се по ваздан нечује ништа друго до куцање у стабла и кратки мамац какве тиге или се на мах зачује потмуло грактање заплашеног јата гавранова.

И у реду нижих животиња учинило је велике пустоши приближавање хладнијег доба године. Она се пустош нарочито опажа на инсектима, који су до скоро оживљавали цветна поља и својим разноликим и многобројним тоновима и гласовима живо обележавали карактер летњег доба. Сад су многи од њих завршили кратке дане свога живота, или су потражили склоништа где ће презимити у разним ступињима својега преображаја. Што се још није сасвим сакриво, виђа се на сунчаним топлијим јесењим данима како облеће око заосталог цвећа, али се и њихов број смањује сваком

даном — док их сасвим нестане. Ни топлији сунчани дани нису више у стању да поврате минуло лето, и покрај сунчаног сјаја са ведрога неба опет је све више и више заруделог и пожутелог лишћа, тишина је по горама све дубља а често натмурено небо и ситна киша јасно показују моћ јесени. Од веселих певачица по шуми није остало готово ни трага, а од других тица остале су само оне, које никад не остављају своје гнездо. Од нижих животиња опажа се по неки *Вилин коњик*, који по сутону брзим унакреним летом просеца ваздух или се онажа какав лентир како суморним летом облеће око каквог заосталог цвета.

Ситније тице зимнице добегле су из својих жбунова, шума и лугова у села и градове и својим цвркутањем оживљавају мртве градине. Сем њих чује се у сутон промукло грактање гавранова који са усамљених поља лете топломе леглу своје или се чује храпави крик чавака, које се у густим јатима и немирним летом враћају на ноћниште.

Тако све више и више нестаје бурнога живота са наших поља и гора; природа се спрема силноме преображају, али опет у борби јесени са зимом отме се по који леп и ведар дан и сунце се појави на чистој плавој небу; копрена сиве магле, која је покривала и гору и дољу, расула се је пред првим сунчаним зрацима. На свакој травањци и заосталом листу блистају капи росе у разним бојама — али опет зато видимо, да је већ ту дивна али сета природна појава: *листопад*. Са многих грана одваја се лист по лист и полагано пада на земљу. У гори већ шуми онало и увело лишће под нашим стопама и ово шумтање буди у нама нека осећања, која није у стању да разгони ни светлост сунца са октобарскога неба, ни по који усклик какве наше тичице зимнице, а још мање сутонски крик ждралова, који у правилноме реду и одмерено лете далеко, далеко од нас.

Брзо нестаје и лепих јесењих дана; они су све ређи а облачни и натмурени дани све чешћи и чешћи. Магла обавија целу природу а лишће већ гомилама пада на земљу; поља су са свим опустела, оголено грање ниша студени северац и звижди песму застала живота. Живот је сведен на најмању меру. —

Пре него што закључимо ову туробну слику у природи морамо се сетити и њене лепше стране, управо њене појезије. Покушаћемо да је опишемо:

Јесење је јутро. Ветар дува мало хладније и први сунчани зраци падају на росну земљу. Ми смо у пољу и докле год поглед допире видимо и њиве и ливаде, и стрмике и жбуниће покривене сребристом мрежом на којој се блистају капи јутарње росе. Ко је плео ову мрежу, какви су то вредни ткачи, који су за — циглу једну ноћ тако финим ткивом оденули шибље и рудине? Силзели су је милиони ситних паукова, спремили су предиво којим ће, како засјаја сунце, да испуне ваздух свиленим концима, који се полагано крећу и понегде закаче за какву грану или шибљичку и тако лепришају док их ветар не скине или их киша не спере. То су *свилице* — бабини лето — које у прве јесење дане сусрећемо на свакоме кораку. Њима су разни народи давали не само имена него и нарочитог значаја. У нас се зову *свилице*, *бабини конци*, можда још и другојаче. Немци их зову „*Маријини конци*“, Французи „*конци де-вични*“, Талијани „*богородичини конци*“ итд.

И у старини се спомињу ови свилени јесењи конци и по једном старом писцу приписиван им је веома несрећан значај, јер се тврдо веровало, да кад се они појаве, онда је сигурно и ужасна куга на прагу. Оваквих веровања као да данас више нема, али има у неких народа других празновеница, које су тако исто без основа као год и веровање у везу између куге и јесењих свилица.

Ни појезија није пропустила да што год не каже о њима. Један песник и савременик Шекспиров назвао је јесење свилице *нежне мрежице откане од сузе росе*; ово је, истина, појетична мисао, али је очевидно погрешка. Шекспир их спомиње само на једином месту и то онде кад Јулија са младачким лаким кораком ступа у Лоренцову ћелију на тајно венчање са Ромео:

Ко љуби — ма појездио и свилом јесењом,
Која се по сунчаном делуја зраку,
Она га носи, јер је жеља пуста само!
(Ромео и Јулија, акт II сц. IV).

Могла би се написати књига о разним веровањима и сентименталним тумачењима ове просте природне појаве — јесење свиле, али у свему је најчудније што су и сами природњаци, чак и у почетку овога века, придавали јој значај који јој не припада. Једно је неоспорна истина, да су јесење свилице знак јесени, и ретко их кад има у друго доба године.

Морамо се упитати: зашто се готово у свију народа придаје неки особени значај овој тако обичној свакогодишњој појави? Тајанственост постајања, летење по мирноме ваздуху, знак јесени, сигурно су узрок овоме. И питање, где нестаје тих свилених конаца, имају ли каквога циља — занимало је многе природњаке и лајке; а на ова питања разно је одговарано. Највероватније је, да ткаче ових свилица гони оскудица у храни да се на своје предиву носе даље, где је мање гладних раденика и зато се по тихоме ветрићу пуштају да их он носи и расиље по већој области. Кад нестане последњих лепих и топлих јесењих дана а духне хладнији ветрић и спусти се ситна измаглица, онда их носи ветар до прих дрва, до прве шуме; где невидљиви ткачи у цукотинама стабала или испод коре налазе удобна стана за зимовање.

При крају смо јесењих дана. Небо је покривено суморним облацима који журно јуре од запада истоку, ветар их гони на брзи лет, магла се спушта на земљу и кроз маглу једва се провиди јато чавака, које једва чујним летом лете усамљеним пољима да потраже хране.

Ветар силно звижди и разноси онало лишће са расхлађене земље; из облака мења се са измаглицом и по који прамен снега...

Ни у шуми ни у пољу нема више ни трага доскорашњег бурног живота — све је готово изумрло. Не чује се тичији поздрав саятању дана, нити њихово тихо певање у сутон; сутон је сада нема, само ветар силно душе и котрља сухо лишће по готово замрлој земљи. По некад кликне кобац суморно и загњури главу у наругушено перје, па је затим све мирно, сем ветра, који и даље хуји, ниша оголено грање и у ковитлац окреће сухо лишће.

Готово је цела природа легла да се одмори, да спреми клику будућег живота; али она није мртва, она је пуна живота и ако је тако привидно успавана. Вредни ратар бацно је семку у земљу и сад чека да се дигне бели покров са његових њива и да сунчани зраци пролећа богато награде труд његов — али за сад још ветар душе, сухо лишће шуми, први праменови снега падају на земљу. Јесен је при крају своје.

ШТА ЋЕ БИТИ НА ПОСЛЕТКУ...

Шта ће бити на послетку
Од чаробног мога санка,
И од пада и од лире,
И љубави без престанка?

Шта ће бити... хухва свежа
И нахерен крстић мали,
И на крсту две, три сузе, —
Био неки да ме жали.

А сунашце топло греје,
Опет шапће цветак цветку;
Све је мирно и весело, —
То ће бити на саршету.

Милорад Ј. Митровић.

НИЗ ВОДУ

Лађа је лагано прилазила обали. Кроз јутарњи сумрак само се чула неједнака луњава точкова о воду, помешана с узвицима неколицине ужурбаних путника. Свеж јесењи ваздух на далеко је носио гласе.

Господин Иван Петровић уђе међу пријема, носећи малу торбу у руци. На први поглед учини му се, да нема оних које он тражи, те застаде оклевајући, али у нисти махну, досно од себе, како га неко француски поздравља:

— Добро јутро, госп. Иване.

Он се радосно окрете и виде пред собом једног старог господина и једну младу девојку.

— Добро јутро, г. професоре, добар дан, госпођице. Већ сам био помислио да нисте на лађи....

— Врло је лепо што сте пристали да нас пратите низ српску обалу, рече стари господин љубазно. Ни ја, ни моја кћи не знамо ниједан од језика који се у овим крајевима говоре, па би нам без вас било врло незгодно. Хвала вам.

— Немојте ми, молим вас, ништа захваљивати. Кад сам добио ваше писмо којим ме позивате да путујем с вама мало низ Дунав, био сам цео дан радостан. Две године су већ прошле како сам се вратио кући из Француске и за све то време нисам никако остављао Београд, па сам се већ заклео да мало путујем. А леппи пут по што је овај не може се овде код нас наћи.

Лађа се међу тим онет крену. Први зраци сунца које тек што се било родило пламтели су на мирној површини Саве. А горе високо дизао се Београд.

Стари господин Бернар седео је на једној лакој столици и посматрао све око себе са радозналостију странаца путника. Његова кћи стојала је крај њега, наслоњена на ограду.

— Хајдемо горе на кров, одавде се не види добро, рече г. Иван. Кћи једино пође; старца је мрзело да устаје. Лаганим корацима упути се она крову, млад човек за њом. Откако су се састали још ниједне речи она није казала, осим поздрава.

Кад се успеше горе, млада девојка приђе огради и стојећи посматраше брегове поред којих су тада пролазили,

бацајући с времена на време по један дубок поглед унапред, низ Дунав. Гледала је мирно око себе, и ништа ни на лицу ни на целом држању није показивало што мисли.

Г. Иван је гледаше са стране. Обучена сва у бело, она је горела у светлости, окупана сунцем. Њезина густа црна коса чудновато се сијала, црвена по некад као пламен. Танка, бледа, у пола развијена, она је личила на неку старинску слику младе властелинке.

— Како је леп дан.

То су биле њезине прве речи. Просто изговорене, тамним али пријатним гласом, оне су звучале тако искрено, тако убедљиво, да г. Петровић, који је дотле само у њу гледао, и сам на једаред осети како је све лепо око њега и како је све весело. Он ипак не одговори ништа, не хотећи да је узнемирује.

— Што тако ћутите, господине Петровићу?

— Не знам ни сам, госпођице. Ваљда зато, што ми је цео овај предео познат, те га не гледам истим очима као ви. Једино што у њему ново налазим то сте ви.

— Боже мој, па и мене познајете.

— Познајем вас и не познајем. Променили сте се.

— Да, порасла сам, рече млада девојка, осмехивући се.

— И порасли сте, да, али сте се нарочито променили, иначе. Пре две године, када сам вас оставио, били сте још дете, девојчица са спуштеном косом....

— И кратком сукињом, реците слободно; зашто застајете? рече она и несташно се насмеја.

Насмеја се и он, па настави:

— Не буните ме та промена, нити ме чуди. Али ми незгодно пада то, што не знам како да се сада наспрам вас понашам. Пре две године ми је лако било: задиркивао сам вас по цео дан, сећате ли се?

— Сећам се, још како. Колико сам пута плакала од јада!

— Нисте имали право.

— То знам и сама, али нисам могла друкчије. У осталом, ипак смо зато увек били врло добри пријатељи, јел'те?

— Да, да... Надам се, да се, што се тога тиче, ништа нисте променили, и ако су већ две године прошле како се нисмо видели. Знате и сами: растајак или убије пријатељство, или га још појача.



Босанка. Сликао Ђорђе Ваицаг.

Она не одговори ништа. Наслонила се једном руком на ограду, придржавајући другом свој велики венецијански шешир на глави, па је полузатвореним очима гледала на леву обалу Дунава, по широкој пустој равници, поплављеној сунцем. Рогоз се нечујно деловао. Више њега дизала се лака магла у неправилним, фантастичним праменовима, час љубичаста, час плава. Поглед се ни на чему не зауставља, нигде ни тиге, ни цвета, само се по каткад у даљини канда појаве кровови малих сеоских кућа, па опет брзо нестану. Сунце је све јаче сјало: спремао се топал јесењи дан. Топал, јесењи, златан дан, као што их има само у нашем крају.

— Хајдемо доле, отац је сам.

Он ћутећи пође за њом, нерасположен, а ни сам није знао зашто. Старац је седео на истом месту, с добелом књигом у руци.

— Седите овде крај мене, рече он. И одавде се све врло лепо види, зар не? Мадлена, што не седнеш? У друштву се и боље гледа. А ви, г. Иване, причајте нам сада штогод.

— С драге воље, г. професоре, само кад бих знао шта.

— Причајте ма о чему, ви то врло лепо умете, рече Мадлена, седнувши крај њега.

Он је изненађено погледа: није се сећао да јој је икада ништа приповедао. Шта хоће тиме да каже?

— Па причајте нам о себи, како сте провели ове две године, шта сте радили, понови стари господин склапајући књигу коју је читао.

— Радио јесам, много. Имам доста ђака, па ми они задају посла и сувише. Осим тога радио сам још и друге ствари....

— Пишете још приче? запита га Мадлена.

Он је опет зачуђено погледа, као и мало час.

— Откуда ви знате да сам ја у опште икада писао приповестке? То вам никад нисам казао....

— Али сте можда казали ком другом; тек, ја знам. Знала сам већ одавно.

— Ви канда знате ваздан ствари о мени, госпођице. Сад пита му драго. Јесте, дакле, писао сам и пишем још. Сад баш довршавам једну велику, велику приповестку, која се и мени самом допада. Ако хоћете, превешћу вам је, да је и ви читате.

Он се насмеја из свег грла, па онда окрете разговор на другу страну, причајући им о себи, о својој отаџбини, расипујући за некадашње познанике из Париза, задовољан што може да се за часак опет врати у то старо доба, пуно тако пријатних успомена. А отац и кћи казивали су му измене све што је желео да зна, подсећајући га на лица која је готово био заборавио, оживљајући у њему слику која је у последње доба почела да се мути. Млади човек при томе осети колико се и он сам променио за то кратко време, откако су се растали. Скоро је све то било, и опет тако давно. Како је тада весео био и млад! Где је све то сада? Зашто се човек тако брзо мења, неосетно, без потреса, али стално?

Стари господин Бернар, тај се ништа није променио, то је било очевидно. Дobar, љубазан, предусретљив, онај исти, који је Ивана, свог ђака, странца непознатог, увео у своју кућу у породицу, онај пети који му је до сада толико пута био на руци.

Остао је тако у разговору цео дан. Иван гледаше са задовољством у младу девојку. Била је час весела и насмејана, час канда замисљена: изгледало је као да се она

мења заједно с пределима кроз које су пролазили. Слушала је пажљиво све што је он говорио, упадајући му по некад враголасто у реч, па би онда наједаред, без икаквог разлога, ћутећи устала са столице, наслонила би се на ограду и гледала далеко, далеко у напред, у непознат крај.

Давно је већ нестало равница. С обе стране дизали се брегови, сви налик један на други, и опет сви различити. Дунав, све ужи, хујао је ломећи се о камење, а с обале замисљено је гледало по које сељанче у непуну бразду иза лађе.

Време је брзо пролазило, а они то нису ни опажали; изненадише се, када се поврх шума поче да хвата неразговестан, плавичаст мрак.

После вечере г. Бернар оста унутра, а Мадлена и Иван понеше се опет на кров. Ћутећи су гледали у фантастичне слике што су се ређале на обали. Све је било тако тихо, тако мирно, да се дуго ниједно не усуди да проговори.

— Господине Иване, хоћу да вас нешто питам, али молим вас, да ми искрено одговорите, рече млада девојка, примакнувши своју столицу њему ближе.

— Хоћу, госпођице, ако само будем могао.

— У чему сам се ја то променила? Шта сте јутрос тиме хтели да кажете?

Он јој у примах ништа не одговори, већ је зачуђено погледа у очи, не би ли јој на лицу познао откуда јој наједаред то питање. Али не могаде ништа видети: био је већ густ мрак, а месеца нигде.

— Ништа особито нисам тиме хтео да кажем. Свако се мења....

— Да, али сам се ја можда ипак мање променила, по што ви мислите. Можда ме пре две године нисте довољно ни познавали.

— Познавао сам вас онолико, колико је то било могуће у приликама, у којима смо се налазили и у колико се у опште једна млада девојка може да познаје.

— Ко зна? Код нас је у кући било увек много света, моја старија сестра, две рођаке. На њих сте, наравно, више обраћали пажњу, јер су све биле старије од мене. То је управо и било наше друштво, ја сам била још сувише млада.

Ивану се учини као да је у њезиним речима било прекора, а у гласу горчине. Ипак ништа не рече, чекајући радознано шта ће даље да каже. Она настави.

— Да, носила сам кратку сукњу и тиме је све речено. Али да су нешто сада моје рођаке и моја сестра овде, да ли бисте и онда нашли какве промене на мени? Зацело не, и ако више не носим расплетену косу.... Ако променити се значи заборавити, ја се ништа нисам променила. Ја све из тога доба памтим. Сећате ли се оног лета пред ваш полазак што смо га сви заједно на мору провели? Сећате ли се оних шетњи, сећате ли се оне буре, сећате ли се свега?

Глас јој је био тако чудноват, да су и најобичније речи у њезиним устима носиле на себи неку тајанствену драж. Говорила је са слободом и отвореношћу, коју само младост даје. Сећала се свега, сваке ситнице, показујући тиме како је често на то мислила. Причала му је њихове заједничке шетње са најнезатнијим појединостима: сумрак који се приближавао, бескрајно, неизмерно небо које се лагано спуштало, сву лепоту летњег дана који нечујно умире. А он је ћутећи слушао, чудећи се откуда она све то тако памти, називајући кроз њене чаробне речи причу у којој су

њих двоје били најважније личности, сањајући о срећи поред које је прошао затворених очију, постигавши што све то није сам још онда видео. Сваки час хтео је да је прекине, па је ипак ћутао, јер се бојао да каквом неумесном примедбом не покаже како је све разумео. Она је све тише говорила, све тише придржавајући руком своју луду косу, коју је непрестано мрсио неки далеки поћни поветарац. А кад ућута, Ивану се учини као да се пробудио из чудноватог, дивног сна.

— Гледајте како је ово лепо, рече он и показа руком на десну обалу.

Далеко, далеко, више једне тамне горе, појављивала се нека тајанствена светлост у широким зрацима који су покривали све висове, остављајући долине још у већем мраку. Велики, пул месец лагано се дизао на чистом хоризонту.

У тај мах, зачу се отегнута, јасна песма с предњег краја лађе.

— Који је то језик? Ко то пева? запита млада девојка.

— То је мој језик; не знам ко пева, неки путник...

— Чудновата песма. Да слушамо.

Иван одмах познаде босанску сетну песму и ако је никада дотле није био чуо. Старинска, невесела песма, пуна необјашњиве туге, сва испрекидана.

— Хајдемо на предњи део да видимо ко је то, предложи Мадлена Ивану.

На степеницама среташе господина Бернара који пође с њима, те идући све за песмом, која се још једнако чула, одоше сасвим напред, на сам кљуи. Ту спазивше на поду, крај једне велике гомиле наслаганих сандука и котарица, око двадесет младих људа у босанском оделу, и у њиховој средини једнога старца, сигурно хоџу. Певач је и даље певао, али није кроз мрак могло да се види ко је, и ако је месец био већ високо. Иван им приђе и запита их куда иду. Они испрекидано, неповерљиво испричаше, да остављају Босну што им се неће да служе војску под садашњом управом, да иду у Цариград, у Азију, за навек. И стари хоџа климну на то главом као да хоће да каже, да је ваљда тако суђено, а исти певач поче тихо да пева другу песму.

Сви троје вративше се опет горе на своје место, Иван невесео. Жао му је било тих људи, који су му можда били какав далеки, далеки род, јер су и његови стари били из Босне. Зазор му је било да странцима прича историју тих сиротника, знајући да не могу осећати њихове јаде и да их не могу разумети. Зато поче готово шапћући, из страха да га не изда глас, угушујући све у себи што би могао да изгледа као огорченост или бол. Причао им је све редом, што су знали, што пису, мирно као да га се све то ништа не тиче. Њихова пажња и њихово ћутање давало му је све више слободе. Ни сам није спазив, да је из садашњости прешао у прошлост, казујући им како је некада ту била велика српска држава и како је пропала.

Ну наједаред ућута. Чудноват умор обузе га, нека неодољива потреба да окрене разговор на другу страну. Али не могаде ништа да нађе а после неколико обичних речи, сасвим незначајних, г. Бернар устаде.

— Доцкан је. Хајдемо доле.

При расстанку Мадлена рече нешто ону на ухо, па онда пружи Ивану две златне паре.

— Подајте ово, молим вас, сиротим Босанцима, а ако питају ко им то даје, слажите их; реците једна Скрикња.

И пре но што је Иван ништа могао да одговори, они обоје одоше у своју кабини. Оде онда и он доле, па уморно леже да спава, трудећи се, да ни на шта не мисли. Дупњава тоčkова није му сметала, љубање лађе опијало га је и сан ипак не хтеде одмах да му дође. Дуго, дуго лежао је тако, док се најзад не помешаше сви утисци од тога дана у једном дугачком, пријатном сну, у којем је разговарао с Мадленом целу ноћ.....

Сутрадан устаде рано, весео и задовољан. Лађа је стојала уз обалу, на некој малој станици. Путника није било, само неколико дечака уђе с котарицама свежега грождја. Он купи најлепше што нађе, па га однесе и даде Босанцима, заједно с новцима; немаде времена да се дуже с њима разговара, јер виде горе на крову Мадлену, те се одмах врати.

Она му се учини још лепша по јуче, лепша по поћас у сну. Хтеде то да јој и каже, али се уздржа. Нашто?

— Ово није више српска обала, рече после поздрава.

— Кад смо прешли границу?

— Не знам тачно ни ја, поћас.

Девојка се окрете задњем крију лађе, која се у тај мах опет лагано кретала, и гледаше замисљено у даљину, на српску страну. Затим запита:

— Ви ћете с нама само до Бурђева? Даље не можете? Кад стижемо тамо?

— Вечерас, око поноћи. Како

брзо време пролази...

Она га погледа право у очи, па климну главом.

— Да, брзо пролази, настави Иван, тако брзо, да ће ми, кад прекутра опет будем био у Београду, све ово изгледати као сан.

У тај мах појави се пред њима г. Бернар. Иван ућута и разговор оде на другу страну.

Иван се осећао весео и ако га је стално, као какав потајни бол, мучила помисао на скори расстанак. Зашто време тако лети? Растаће се, а неће имати прилике да јој каже све што се у њему дешавало. То га је бацало у ненескано очајање. Шта да ради? Зато се и сам чудно откуда му толико снаге да цео свој немир прикрије и да у привидној безбрижности, у веселом разговору проведе цео дан.

Једаред се у мало не издаде. Више пута у разговору отац Мадленин спомињао је неког човека, којег се он није сећао.

— Ко је то? запита Иван.



Светислав Јовановић
српски санинар

Г. Бернар не одговори ништа, већ се насмехну, погледавши у Мадлену, а она канда неприметно покривене. Ивану се учини као да се нешто крај њега сруши и ипак, с очајним напором, поче да им прича неку веселу причу,

— Још само неколико сати, говорио је у себи, па ће свему бити крај.

А при том није ни сам знао шта осећа, да ли радост или бол.

Лак ветрић са обале доносио је пејасне звуке околних села, иза којих је лагано залазило сунце. Вече је долазило, а Иван је био све немирнији.

Одмах после вечере хтеде да предложи да иду горе на кров; неколико је пута био заустављен, па не смеде. Ако и отац пође? Мадлена је равнодушно седела, с мислима далеко. Он се најпосле усуди:

— Вече је тако лепо, хајдемо горе.

Мадлена сама пође, старац остаде.

— Шта ли ће сад да буде? питао се Иван, а срце му је жунало као манито.

Кад су били горе, он се готово покаја. Није тачно знао ни шта хоће да јој каже, ни како да почне. Очајнички је тражио ма шта, ма какав почетак, али све узалуд. Путовање би и даље трајало, да га Мадлена не прекину:

— Мени је данашњи дан још брже прошао но јуче, рече она и звук њезина гласа даде му наједаред све што је дотле узаман тражио.

— И мени, мени још брже. Никада до данас нисам тако јасно осетио, да време онда баш најбрже иде, кад бих га ја радо задржао. У осталом, свако уживање, ма и дуго трајало, кратко изгледа. Не знам ни сам шта да мислим: чини ми се да сам сад ушао у лађу и да сам ипак већ тако давно с вама заједно. И тек кад вас будем кроз неколико сати онет оставио, осетићу истину. Свако се задовољство скупо доцније плаћа.

Он за часак ућута. Осећао је и сам, да му глас чудно звучи у тишини.

— Живот тако брзо пролази; ко зна кад ћемо се онет видети? Ви идете на једну страну, ја на другу, можда се никад нећемо више ни срести. И ништа не помаже: што мора да буде, мора. Доцније, кад остаримо, срећа се само мери по богатству успомена. То ме тешти. Ако икад будем пролазио овуда, све ће ме на овај наш пут подсећати. Не само то: свако вече, са истим овим поветарцем, са истом овом тишином, истом светаошћу стално ће да ме опомиње на вас....

Он је говорио све тише, не гледајући је, с очима управљеним у мрак. Његове рођене речи онајале су га тако да готово није знао шта говори.

С десне обале, с једног крша, падао је шумно у Дунав пениљиви поток, певајући дивљу баладу у ноћи.

— Слушајте, рече Иван и наслони се крај ње на ограду. Мени изгледа да јасно чујем речи, неке стихове које сам канда негде читао. Зар не?

Она махну главом.

— Ви говорите чудне ствари, г. Иване.

— Не, госпођице. Ако вам све ово чудно изгледа, то само значи, да ја не ујем да кажем што осећам.... Чини ми се, да у даљини, са свију страна, чујем неку песму непознату, која о вама говори и о мени. Чујем што никада још нисам чуо.... Изгледа ми, да сам све ово што се сада са нама дешава, већ једаред доживео, у истим приликама, с истим појединоцима, с истом тајанственошћу. Или сам

можда све то некада сањао, или читао у каквој старој, заборављеној књизи. Ко зна? Можда сам некада, у прошло доба, живео већ једаред исти овакав, какав сам данас, овде у овом крају, горе високо на каквом брегу, с вама заједно. Тада сам срећан био, али је доцније све то пронало; још се види растурено камење од нашега града. Све је давно ишчезло; једино још живи у мени успомена на те дане, покривена густим велом. Сећате ли се и ви свега тога?

Мадлена ништа не одговори.

— Хоћете ли да вам причам једну причу? запита је он готово шапћући, гласом којим говоримо сами са собом. Био некада млад везир, па се кренуо да срећу тражи. На пољу срете једну девојку и запита је за пут. Она пружи руком у даљину, он оде и никада се више не врати. Срећа, то је била та девојка.

Он ућута и први пут, после толиког времена, усуди се да је погледа. Никада у животу не могаде да заборави њено лице, блађе по обично, чудновати блесак месечине на њеној коси, ни њезин стас, ни најсентимијенталнију борбу на хаљини, ни најмању сенку око ње. Стајао је тако крај ње, чврсто наслоњен на ограду, јер се бојао да не падне, осећајући како јој тело дрхти као лист. И време је тако пролазило...

Звоно страховито зазвони на предњем крају лађе.

— Стигли смо, рече он и оде доле с Мадленом.

Никада се доцније није могао да сети, шта је све још говорио с њоме и са оцем јој, ни како се опростио, ни како је изашао. Био је толико јак, да се за лађом ни окренуо није, корачајући напред у мрак, тупо и укочено, као човек коме је умрло неко. Није знао ни колико је дуго чекао на железничкој станици, ни како је ушао у воз. И тек када се нађе сам у вагону, тек онда осети, да је сада свему крај. Лежао је ту, као човек који се дигао из тешке болести, а очи му је склапао бескрајни умор, налик на смрт. Отишла је и никад је неће више видети! И та једна мисао, успомена на њу, убијала је у њему све друге жеље, све снове и све наде, за увек, за увек.... Цео живот и цела његова будућност изгледала му је као маглом покривено гробље.

— Мадлено, никада те више нећу видети!

Никада! Он метну лице међу руке и зајена као дете, он који није могао да плаче ни онда, кад му је умрла мајка.

Sannio Zanni.

У ВЕЧЕ

Слушам благе небеске звуке,	Не дрхћу границе лаке...
И гледам вечерњи, тихи сјај;	Срцу је мило звездани зрак
Мирну пола и луку,	А машта тражи облаке,
Мртва је тишина у бескрају.	Замислила вихор, буру и мрак!

Сокољанин.

ФЕДОРА

од
АЛФОНЗА ДОДЕА

I.

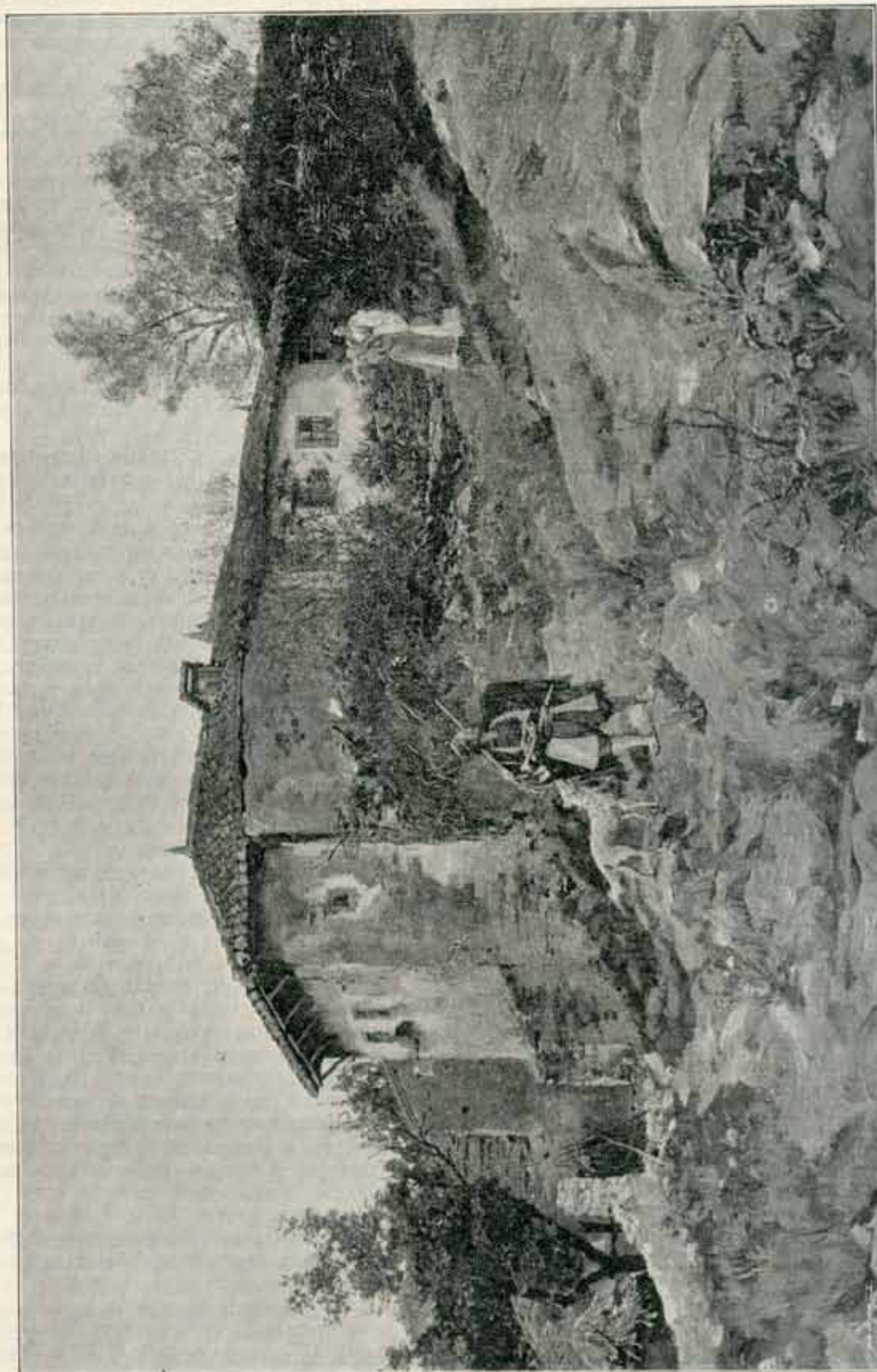
— Франсоа, ево Господина Вељона!

Франсоа ди Брео, на овај живахан глас своје младе, ните жене која се појави међу цвећем на перону, диже се с траве на којој се играо са својом ћерчицом и пође према госту, пружајући му једну руку а другом придржавајући

на свом рамену дете које се смејало и праћало по ваздуху својим пожицама у ружичастим цинелицама.

— А, то је Господин Вељон... е лепо ћемо га дочекати... Срамота, три месеца не доћи у Шато Фреје, нити се бар једном јавити...

Нервозно рукујући се кришом изменише ове две три речи, али све до доручка два пријатеља ни једнога тренутка не оставише сами. Кад је дојила одиела „Госпођицу“ која је сву своју љупкост показала госту, требало га је провести по имању које се јако променило и поленило



Полазак у лов. Сликао Свјетислав Јовановић.

Он стаде пред степеницама изненађен узнемираним и киселим изразом, нечим збуњеним и плашљивим на округлом, добродушном и бркатој лицу његова најбољег и најстаријег друга из младости зато што је морао да лаже.

— Имам са мном да говориш?

— Имам... али не пред твојом женом.

ових последњих месеца. Овај Шато Фреје, чије је име носила породица Г-ђе ди Брео, био је врло стара зграда, пола замак, пола фабрика шећера, којој се с једне стране дизао велики, темељан торањ а с друге простирао озелењели парк, где се димио огромни димњак на недогледним њивама са пшеницом, ражи и цвеклом. Да није било оног

пурпурног светлог круга који је сваке вечери Париз пазио на хоризонту, човек би мислио да је крај Артоа или Солоње. Овде су живели, има две године, од своје свадбе, маркиз ди Брео и његова млада жена, његов „мали Шато Фреје“, како ју је звао, у самој исто тако потпуној и искључивој као што је била њихова љубав.

Баш кад су хтели сести за сто, дође дојкиња и одазва Госпођу и детету.

— Прави вам је тип ова дојкиња, рече млада мати не узнемирујући се ни најмање, ова бојаљива сељанка... од које никад немате мира... Молим вас, Господо, доручкујте, немојте чекати мене.

И дижући се иза стола, љупко се осмехну сигурна у своју срећу. Чим изиђе, одмах муж унута:

— Шта је?

— Умрла је Лујза, одговори пријатељ озбиљно.

Франсоа не разумеде у први мах.

— Па да... Лулу... Федора, знаш.

Франсоа нервозно зграби пријатељеву руку преко стола.

— Мртва! знаш ли сигурно?...

И кад пријатељ поново главом озбиљно потврди, ди Брео не уздахну, него викну као да му се какав терет скинуо с душе:

— Једва једном!

Био је тако свиреп и егзистичан овај усклик од радости због смрти... нарочито једне жене као што је била Федора... славна глумица, којој су се сви дивили и за којом су сви жудели, и коју је он шест година имао на својим грудима, тако егзистичан да се он сам застиде и трже, објашњујући:

— То је доиста ужасно је а', зар не? Али кад би ти знао колико ми је она несреће задала кад смо се раставили, својим лудим писмима, својим претњама, својим непрекидним стајањем пред мојим вратима... Шест месеца пре моје женидбе, десет месеца, петнаест месеца после, живео сам у страху и трепету, мислећи само о убиству, самоубиству, витриолу и револверу... Она се била заклела да умре, али најпре да поубија све... човека, жену, чак и дете ако га имаћем. И за онога који је њу добро познавао те претње нису биле ни мало невероватне. Ја нисам смео никада извести своју жену, нисам смео изићи с њом пешке без бојази од какве смешне или трагичне сцене... И зашто то? какво је право она полагала на мој живот? Ја јој нисам ништа дуговао, бар ништа више него други, толики други... Сувише сам био само обазрив, то је све. А потом био сам млад, и не из њеног списатељског и глумачког света. Очекивала је више од мене... можда да је узмем, да јој дам своје име... и то је бивало. Ах! сирота Лулу, ја се не љутим више на њу; али колико ме је намучила!... Моји су се пријатељи чудили мом тако дугом брачном путовању; они сад могу разумети и то и зашто сам се, у место да се вратим у Париз, затворио овде, наједанпут тако страсно заволевши економију. Па и овде нисам био миран: кадгод би звонце на капији с друма зазвонило веома јако или у необично доба, моје би срце у грудма залунало брже, и ја бих рекао:

— Ево је!

Вељон, слатко и с великим анетитом доручкујући, пажљиво је слушао ово поверљиво причање, сваки час прекидано долажењем и одлажењем послуге, и на крају с прекором рече Франсоу:

— Дакле, сад ћеш бар моћи мирно спавати... она је прекјуче умрла у Вису-у код своје сестре, код које се склонила пре три до четири месеца, кад јој се болест погоршала.

Ди Брео с болом задрхта... Болесна, и то ту код њега, једва на неколико миља, а он ништа не зна...

— Како си то ти дознао да је она овде?

— Сама ми је писала да је посетим. Нашао сам је у кући сасвим буржоаској, сасвим супротној њеној природи, код Марије Федор, некада награђене трагичарке у консерваторијуму, сада Г-ђе Ретуба, жене бележника из Висуа.

— Али оне су се мрзиле...

— Лулу је била неправедна. Она се је љутила на своју сестру што се одрекла позоришног живота и удала за ђака кога је заволела још за лених дана у консерваторијуму.

Ди Брео се стаде смејати:

— За ђака?... Којег? Имала их је преко двадесет.

— Узела је само једног, Господина Ретубла, чији се бележнички грб, већ не знам колико генерација, сија на најлепшој кући у Висуу. Ту сам нашао твоју некадашњу љубазину.

— Зашто ми ниси о том ништа говорио?

— Зато што си ожењен, што волиш своју жену... Сва ова прошлост није могла имати никаква интереса за тебе... Али, данас...

Вељон стаде један тренутак, потом настави хладно као и увек, док му је велики црни брк дрхтао:

— У три сата је пратња... Ја се надам да ћеш тамо бити...

Франсоа ди Брео није имао кад да одговори; његова жена у тај пар уђе, али не онако задовољна као мало час; у дну њених лених очију слутила се нека брига. Овога пута дојкиња је имала право; капији у детета и његове ручице биле су у ватри.

— О, није ништа, додаде живо мати, погрешно разумевши узнемиреност и запрепашћење које је владало за столом.

— Зато нам то и не задаје бригу, рече муж; али сад дознадох за смрт... једног мог доброг познаника

— А кога то?

Вељон притече у помоћ свом пријатељу. Тицало се, рече, једног њихова старог друга из колежа Луја ле Грана, Ђорџа Хофера, код којег су у својој младости често доручковали недељом... Његови родитељи, велики фабриканти нива, имали су своју фабрику, с друге стране Сене, у оним недогледним равницама које се простиру све до Монтлеија. Ту је он умро, ту ће га и сахранити.

Госпођа ди Брео погледа свога мужа:

— Ти ми ниси никад говорио о том Ђорџу Хоферу? Овај одговори:

— Та одавно га нисам видео.

Вељон додаде врло озбиљно:

— Свеједно... добро ћеш учинити ако дођеш.

А жена ће рећи још озбиљније:

— Мораш ићи, пријатељу.

Глас пун сажалења, благи, којим то изговори, дириу их обојицу. Сат доцније дотакосе се тога у разговору, волећи се железницом у Живизи, одакле почињу висуска поља.

— Зар ти мислиш да она није ништа посумњала? зашта Вељон.

Ди Брео је доиста мислио да није.

— Она би ми то казала, тако је то чиста, нежна душа, неспособна да ништа сакрије... Федора би ми каткад говорила: „Ја сам честит човек, на ме се можеш ослоњити“. Честит човек, то је истина, али и ђаволска жена, која је рођена у великој сиромаштини и управљајући се само по својим девојачким и глумачким инстинктима, држала да су све жене као она, и још глумље и горе, и хтела је и мене да о том увери... Да нисам срећом упознао своју малу Шато Фреје и да се нисам одмах заљубио у њу, бога ми... ја бих је можда напослетку узео.

— Не би била дуго с тобом, рече Вељон тихо и с жалостивим осмехом. Сирота Лујза, већ јој је тада било откуцало.

— Но од чега је умрла? Ја сам је оставио сасвим здраву, у пуној снази.

Пријатељ напакћен на врата и следајући напоље, пропусти испод својих бркова: исприеност... запустел катар... управо се и не зна. Потом су обојица ћутали све до Живизиа.

— Сиђи, рече Вељон, одавде ћемо пешке.

Испод јулског неба, жарког и белог, као да се сунце растопило, пружао се у недоглед царски друм, као што се и данас зове, засађен краљавим брестовима и споменицима. Подегде дуж јарака обраслих малом и сирженом травом,

споменик од камена или крст од гвозђа подигнут за спомен, обележавао је место на ком је тај и тај, вртлар одатле и одатле, у Сен-е-Оазу, враћајући се с париских пијаца умро, прегажен точковима својих кола.

— Умор или пиће, каткада обоје... промрмља Вељон. Ди Брео ће на то одрешито:

— Кад спомену пиће, шта се чује о оном музичару Лујзину? Знаш оног Деварела, капелника, који ју је напоследку утешио у њеном удовашћу? Прича се да су се тукли и опијали ансентом свако вече.

Вељон се напрасито обрте:

— Ко је то казао? Ко је то видео? Па и да је тако, шта је с тим? Федора је ипак била уметница с великим талентом, лена и добра девојка, која те је волела како је најбоље могла, и то зацело вреди ово два три сата што јој данас поклањаш...

Пошто су прешли царски друм, пријатељи се упутисе једним од оних безбројних сеоских путева, врелих и пуних наслагане прашине, што се укрштају и губе у недогледу у овим пољима засејаним ражју и пшеницом која се сјаја и трепери на сунцу. Земља је горела. Ту и тамо шиљак од звонаре, ред дрвећа, или какав бео зид који је блештио, прекидали су једнолику линију хоризонта, али пут којим су они ишли никад није водио пут овога звоника, пут ове зидине.

— Да ми не залутамо? рече ди Брео своје другу који се био зауставио код једног путоказа на раскрсници.

Вељон га умири: он је врло добро познавао пут из Висуа у Шато-Фреје, пошто га је ту скоро прешао заједно са Лујзом.

— Јер, замисли, драги пријатељу, да се она склонила код своје сестре коју је мрзела, коју је сматрала за своју највећу непријатељицу, зато што је сирота девојка имала само једну жељу, једну наду, да тебе види. Кад сам је први пут походио, о том је говорила: „Ви разумете, мој мали Вељоне, рекла ми је са оном наивном љупкошћу коју јој трпљење дало, да он није могао доћи к мени кад сам рђаво живела, у пороку и чергашлуку; али сада овде, код породичних људи, код чиновника — моја ми је сестра толико пута рекла, благи Боже, да је њен муж чиновник — ништа га неможе уздржавати, је л' те? Ах! јадица, колико сам се намучио да је уверим да је то немогуће што она сања, да поштен човек као што си ти не може то учинити, и неће сигурно то учинити... али све узалуд...”

Ди Брео који беше застао да запали цигару промрмља мало затим:

— Па, зашто да се видимо? Шта имамо ми једно другом да кажемо?

— Ах, знам ја шта ти је она хтела рећи, и зашто је толико желела да те види пре но што умре.

— Зашто?

— Хтела је да те моли за опроштај... Да, да јој опростиш њена нисма, њене претње и све лудости којима ти није давала мира. Признајем ти да сам је у њеној невољи, њеној грижи савести, ужасно слагао, ону јадну Лулу, уверавајући је да је све опрштено, заборављено. Али, зар ти мислиш да сам је с тим отресао! Кад је она најзад видела да ти нећеш доћи у Вису, да не можеш доћи, она је почела другу несму. Како живиш у Шато-Фрејеу, како си се наместио, да ли свирате у вече, да ли мала личи на тебе... то су била њена непрекидна питања. Чим бих дошао, само сам јој о том морао говорити. Затим, једног дана изјави како жели да види твоју кућу, само зидове, само врхове дрвећа. Тада сам увидео како се она вара у својој сестри. Сломљена и болесна како је била, она није могла путовати железницом; морала је цео пут прећи у колима, заваљена у јастуке. Ја могу рећи да је Марија Федор била пуна необичне благодати и стрпљења, и да без ње Лујза никад не би задовољила своју ђуд. Пут доиста заморан и дуг. Али њој је све изгледало чаробно, све ју је заносило: онај први дах пролећа, весело и живахан, она млада трава која се свуда по пољима зеленела. Стали смо с колима у Боа-Марготу и сипавши ударисмо преким у трњак обрастим путем који се у околини зове мртав пут. Овај пут обилази

око парка Шато-Фреје и нас смо троје ишли тим уза зид загрејан од сунца. Ја сам се бојао да ме не опази који од твојих закупника или какав радник из фабрике, јер ме сви познају. Срећом, тада су радили. Она се усхићавала при помисли да је оно грдно стадо у пољу, онај пастир и они велики пси, да је све то твоје. „Ах, како ми је мило! како сам задовољна!“ говорила је она таншући рукама као какво дете. Кад смо дошли до грабова луга, њен занос поста још већи. Ти знаш да се на неким местима место зида налази гвоздена решетка кроз коју се види двострук ред лина између којих се простире зелена трава. Гледајући иза решетки и удишући пријатан дах свега оног младог свежег цвећа што се расцветало под пролетњим сунцем, наједанпут зачух из даљине глас твоје жене која је лугом долазила к нама заједно с дојкињом и дететом... Једва сам имао времена да се склоним, оставивши Лујзу непомичну у паручју своје сестре. Нисам је пуштао из вида. Кад је твоја жена прошла, натрашке и ситно корачајући пред својом ћерчицом, на Лујзину лицу ниједна се црта није изменила. Али како је било тешко видети ове бледе и суве образе, ону маску смрти где кроз гвоздену решетку посматра оно што је најлепше у животу, све оно што јој је највише могло изазвати зајест и тугу, срећно материнство и младост. Па кад је видела где долази девојчица, трчећи и танкајући у својој дугој хаљиници, како је весело засјало лице ове неизлечљиве болеснице! Смејала се, плакала је, и бришући сузе говорила је тихо својој сестри: „Та погледни је, како је мила!... коса тако исто плава као у оца, па и чешља се као он. Ах, анђеле... анђеле...!“ Узбуђење је било тако живо да смо је морали сву у државници и пружених руку отуда отргнути и одвести у кола где је пала без сваке моћи. При повратку ни једне речи на целом путу није проговорила. Затворила је очи, миришући киту жутог цвећа које смо убрали с великог абонеса што је премашао зид око фабрике. Идуће недеље кад сам дошао — био сам уобичајно да је сваке недеље походом — нашао сам је као и увек у дну врта, у великој бледо зеленој наслоњачи, мрачна лица, танких, дугачких руку које су јасно показивале болну исцрпленост. Чинило ми се да је гледам у последњем чину *Госпође с Камелијама* где јој је једина Декле равна.

— Нећу више тамо ићи, рече ми поводом своје шетње у Шато-Фреје... Сувинше сам претрпела, сломљена сам... И спутивши глас због вртара који је ту грабуљао, настави: Моја је сестра добро знала што ме је наговорила на овај пут... Она је обрнула нож у моме срцу, и онтрица је тамо остала... Али, веруј, да је то неправда! Ову јадну Марију Федор, њену оданост за све време, сумњичити таквим неверством, тако замлетеном перфидијом... У осталом сад ћеш видети Г-ђу Ретуба, и сам ћеш се уверити да је она добра и красива жена, која тако мало личи на чудовиште о ком нам је Лујза говорила, као што ова лена кућа пред нама личи на тамницу у коју се јадна девојка, како је уверавала, затворила из љубави према теби. Ми смо већ ту, па ћеш видети.

Баш на уласку у село, иза малог цветног дворништа засађеног првеним геранијумом, била је писка и мала, стара бележничкова кућа пре неки дан изнова белом окречена, са својим скоро обојеним шалонама и са сјајном бележничком фирмом. И поврај жалости која је била у кући и прие чохо којом су била застрта врата, канцеларија, пуна света, радилца је и данас, и кроз пола спуштене шалоне видели су се главе нагнуте над рне хартије, чуо се млад мушки глас како диктује некаки акт док су гушчја пера шкрипала пишучи.

Доле у коридору са звучним и новим подом спремно постоје чекала је на сандук; у дну кроза стаклена врата видели су се зелене алеје у врту и прие силуете званица.

— Чекај ме овде, рече Вељон остављајући свога пријатеља у дворништу... Сандук још није снесен... замолићу да нам допусте да је видимо. Држим да ће имати још времена.

Ди Брео потресен помишљу на овај последњи састанак стао је нестрпљиво да обилази око геранијума, слушајући како се иза њега, у канцеларији, писари лагано разговарају.

— Хоћемо ли горе? занита свога пријатеља када се онај најпосле појави испод првих завеса.

Вељон промуца:

— Не можемо... касно је.

Ди Брео, не примећујући његову забуну, позва га, ништа не сумњајући, у врт где су били и остали. Он се можда није ни љутно, на крају крајева, што је избегао овај тужни састанак који је сматрао као једну дужност пошто је чуо за Лујзине последње дане и за неку као жртву што му је она пришла живећи и умревши код своје сестре. Али се страшно упрестио кад виде да Вељон, место да пође, стајаше као укочан и збуњен пред њим као да је хтео да му препречи пут.

— Но шта је? занита најзад.

А Вељон, тражећи како ће да каже, непрекидана гласа и збуњена погледа:

— Драги пријатељу, нема то смисла... знаш какве су жене кад су у жалости... Ето, Марија Федор, Г-ђа Ретубл, која је увек тако љубазна, љути се на тебе што си оставио њену сестру да умре не дошавши ни једном да је видиш... Узалуд сам јој говорио и говорио због чега све ти ниш то могао учинити, и доказивао да је чак и твој данашњи долазак несмотреност према твојој жени и вашој срећи... Не вреди. Она је преко мере љута, неће да те види и пре сама не би ишла на пратњу него ти да останеш.

— Шта онда?... Да ли да идем кући?...

Вељон се устезао:

— Не знам шта да ти кажем... Кад помислим да сам те нагнао на онолики пут а сада да ти не даду ни...

— До гробља да одем, рече Франсоа ди Брео тужно се осмехнувши... На шта ћеш? Можда је и боље овако... Вратићу се кући лагано преко истих поља којим смо и дошли, сећајући се у памети оно неколико година, оног тужног одељка мога живота што ће га сада горе да закопају.

Он подиже очи к једном прозору на првом спрату, где се беле завесе, дотле радознало размакнуте, наједанпут снутишине. Лујзина сестра хтела је да види утисак свога одбијања. Остати ту даље, било би сувише ниско.

— Али није могућно, ти не можеш ићи сам, рече Вељон пратећи свога пријатеља на улици... Вратићемо се заједно.

— Не, немој... Ја желим да ти останеш овде. Морам да будем овде, да ме замениш све до краја, особито ако је истина, као што ми кажеш, да је једна девојка мислила на мене у својим последњим часовима... Хајде, врати се брзо, збогом. Држим да ћемо се идуће недеље видети...

Ди Брео отвори капију на уласку и више дирнут него што је хтео да изгледа, брзо се удаљи.

(НАСТАВЉА СЕ)

У. Петровић.

ЦРТИЦЕ И АНЕГДОТЕ

из живота знаменитих људи у српског народа.

Роб бо само, кој си жртве штује,
На прошлости будућност си снује.
Прерадовић.

Многи од нас зна по какав податак, или анегдоту, или карактеристику, што се односи на живот и рад појединих знаменитих људи из народа нашега. Многи су лично познавали многе наше знамените људе, а многи су о њима од других чули, те их знају из друге или треће руке. О нашим се знаменитим личностима често и прича и казује.

Знање појединаца и причање и казивање њихово није довољно, јер је то сувише уског круга, и није ван опасности од заборавља, а често се ствари и погрешно запамте.

Сем тога савременици Милоша Великог, Вука Караџића, Бранка Радичевића, Његуша, Јакшића и т. д. и т. д.

већ су ретки. Савременици још старијих знаменитих људи још су ређи, и није далеко време кад ће их са свим нестати, а са њима и многи податак који се односи на живот људи с којима су они радили, које су познавали и о којима су знали или из сопственог сазнања или из причања.

С тога ми је намера, ако поштовано уредништво „Н. Искре“ одобри, отворити на овоме месту сталну рубрику, где би сваки, ко што зна, било из личног познавања, било по чувењу, о животу наших знаменитих људи, уписивао, те да се на тај начин сачувају од заборавља многе ствари које сад живе усмено.*)

Отварајући ову рубрику у „Новој Искри“, прилажем са своје стране ово што следи, надајући се да ће ове белешке и друге постаћи на изнорме нових ствари и исправљање изнесених.

Алексинач 24/X 99.

Тих. Р. Ђорђевић.

Кнез Милош Велики

Идући преко лета 1860 године за Алексиначку Бању Милош Велики је прошао кроз Алексиначу и одсео у кући среске канцеларије, сада основне школе.

За време док се варош проламала од народног весеља и одушевљења, што је у њој Велики Гост, начелник окружни Павле Мутавџић, са чиновништвом и виђенијим грађанима оде да се Кнезу поклоне и руку му пољубе.

Кнез је имао на себи немачко одело, а на очима прве паочаре. Седео је на докату среске канцеларије, очекујући прилазак поклоника, који су се тискали по дворишту.

Пошто Кнеза сви пољубише у руку он се окрену начелнику Мутавџићу:

— Је ли, начелниче, а што су ти неоконани кукурузи?

Начелник се узврпољи, па се стаде извињавати овим оним.

Кнез тада љутито поче да говори:

— Србија је моја једна кућа, ја о тој кући морам бригу да водим, јер је тешко кући где леба нема, све може да се поднесе, али глад не може. Треба да урадиш, па да ти роди! За три дана хоћу да су сви кукурузи окопани, је си ли чуо, начелниче. Кроз три дана послаћу комисију, па ако не буду окопани, обесићу те.

Тада се окрете Хаџи Дини који је с њим путовао:

— Је ли, Хаџи Дино, какви су кукурузи у Ресави?

— Као гора, Господару, одговори Хаџи Дина.

— Је си ли чуо, начелниче, као гора, ама тамо људи урадили!

После тога одмах начелник нареди, те су људи и који имађаху њива и који не имађаху и пољу и дању копали, само да се поред пута, где ће проћи комисија, види да је Кнежева реч испуњена.

*) Захвалим г. проф. Тих. Р. Ђорђевићу отварамо по његовој пуно оправданој жељи рубрику за цртице и анегдоте из живота знаменитих људи у српског народа. Поред тога што верујемо да ће ова рубрика наћи својих сталних читалаца, молимо свакога, који би имао буди какав занимљиви прилог за нашу рубрику, да га шаље уредништву које ће га пријати са захвалношћу и врло радо штампати. Не би желели да се овакви прилози ограниче само на знамените људе из Краљевине Србије, те с тога обраћамо пажњу Србима сима и свуда да бележе и да нам шаљу сваку занимљиву и значајну ствар из живота наших великих људи.

Кнежеви Милан и Михаило Обреновићи.

Г. Димитрије Мариновац, архивар алексиначког првостепеног суда, дао ми је на препис ово писмо, које чува у својој домаћој архиви:

Любезним Родитељу

опростите молим Вас Бабо и любим Вам руку опростите сердечно Вам молим, што немогу лекове да узимам кад Ви дођете ондаћу се ослободити паћу узети Вас здравља Ника и дака и Милило и любе руку остаемо

Ваши

*у Пожаревцу
17. септембра
1828.*

*послушни синови
Милан Обреновић
и Михаило Обреновић*

Ово писмо Кнежевића Милана и Михаила писано је на табаку немшартане хартије, али да би писање ишло правилније, немшартано је онолико линија и овако, колико је и како било потребно. — Цело је писмо исписано руком првонотписника Милана, коме је тада било 9 година (рођен 7. октобра 1819. г.), само је „и Михаило Обреновић“ написано другом руком, ваљда руком кнеза Михаила, коме је тада било 5 година (рођен 4. септембра 1823. год.).

На полећини писма има овај запис написан исписаном руком:

Из Пожаревца

Милана и Михаила Обреновића
Примаћ у Крагов. 8 (нејасно) 1828
И одъ D 8 D D

Хајдук-Вељко Петровић.

Кад сам 10. јуна 1897. год. био у Кални (срез нишавски, окр. пиротски) казивао ми је г. Сава Банковић, учитељ из Калне ово:

Близу Калне је село *Шугрин*. Из тог је села био главни тобџија Хајдук-Вељков—Стеван. Једног се дана у Неготину Стеван опије и почне рђаво нишанити, те га због тога Хајдук-Вељко нишамара. Стеван се паљуги, пребегне Турцима и каже им да је био главни Вељков тобџија и зашто је побегао. — Турци га запитају колико му је Вељко плаћао. А овај каже да му је плаћао један грош дневно. Турци му обећају плаћати *сто* гроша дневно, само да се потруди и убије Вељка. — Стеван пристаје, и није прошло ни неколико дана, а он уочи Вељка, напаничан топом на њега и убије га.

(Ово је г. Банковићу казивао Ђорђе Голубовић-Лепоје из Калне, старац од преко 90 година).

Сима Милутиновић-Сарајлија.

Пок. Ђорђе С. Ђорђевић у својој књизи: *Сима Милутиновић-Сарајлија* (Београд, 1893.) на стр. 8. казује да Сими отац, постави у Сарајеву трговац, ожени се лепом *Анђелијом*, мајком Симином „чију лепоту народ опева у неколико својих песама.“ — О томе је пок. Ђоки јавио Н. Кашиковић.

28. априла 1898. г. казивао ми је г. Д. П. учитељ, родом из Босне, да је у Сарајеву слушао, да се позната народна песма:

Анђелија воду зила

Над водом се надијела —

односи баш на Анђелију, мајку песника Симе Милутиновића. — Анђелија је, причају у Сарајеву, вели г. Д. П., била тако лепа, да се на пезину лепоту свет скупљао као

на реткост. Она је често захватала воде из суседног бунара па је у бунару лице огледала. — На ово се и од носи песма.

Димитрије Исаиловић.

Димитрије Исаиловић био је врло сиромашан човек, и кад се селио из Београда у Крагујевац имао је неколико јастука сламом напуњених, неколико дасака и ногара од кревета и укрштене погаре на којима је метао таблу за сто. Селио се на воловским колима заједно са својом фамилијом. — Кад би му ко од другова или познаника дошао, навалио би се на сто, а табла би се од стола подизала, и сто би се превртао.

Исаиловић је млад почео носити наочаре, и носио их је дуго. Но једнога дана бавио се у ходнику, а писмоноша му донесе писмо. Мислећи да су му наочаре на носу отвори писмо и прочита га. Кад је после тога хтео да скине наочаре, изненади се кад виде да су му наочаре на челу, па повиче жени:

— Ана, ја прогледах без наочара, па јој стане читати писмо без наочара.

После тога до смрти није носио наочаре.

Исаиловић је учио језицима синове Кнеза Милоша: Милана и Михаила (Бег Милана и Бег Михаила). Кад је у последње време био Исаиловић болестан, они су долазили његовој кући те их је учио. Имали су на главама увијене чалме. — (Причала ми Исаиловићева праунука која је ово слушала од Исаиловићеве кћери Катарине).

Доситије Новаковић.

Доситије Новаковић први владика тимочке епархије (види му биографију у „Поменнику знаменитих људи у српског народа“ од М. Ђ. Милићевића стр. 446—448) био је родом из околине Прилепа, и говорио је језиком којим се говори у месту његова рођења.

О њему сам чуо од г. Николе Миленковића учитеља у пензији, који га је лично познавао, ово:

Дође владици некакав мршави богослов с молбом да га запони. — Владика га добро загледа па тек викну: Не те попам! Немаш форму за пона. — Зашто немам форму, рече зачуђени богослов: какву форму тражите кад сам свршио Богословију. — Каква Богословија, каква врагословија, не те попам, за пона треба оваква глава, оваква мепина! — и показа руком према глави и трбуху: да си нији, да си јади сас човеци. У сто куће ће да светим водицу; по две чаше то су двеста чаше, а ти ниси за то. — И опет га је запонио.

Владика дође једном у Зајечар. — Ту му се пријави некакав богослов *Марко* да га запони. — Не попам више, Марко, поче да виче владика. Имам једно лудо поп Марко у Мозгово; друго Марко у Гургусовац, и оно лудо; треће поп Марко у Конривница, и оно лудо; четврто поп Марко у Криви Вир, што убио снају сас ништољ, и оно лудо; не попам више Марко. —

Владика је био пргав човек, па је често у цркви, не обзирући се на то што има много света, овако грдно свештенике кад би што погрешили: Орли да пасат, штркови да јашат, жабли да јадат, мечки да водат, со мајмун да одат! Цигани, ништа си не знајете!

Алексинац.

Тих. Р. Ђорђевић.

ЛЕШИНА

— J. E. ROBITZKY* —

Родом сам из Ломже. То је једно место пољско-руске губерније у којем има много војске а још више блата; оно је — не, више волим да вам причам да сам ја студент медицине и шта ми се једном десило — нешто са свим чудновато, нешто истинито. Молим само да ми се не замери због стила, јер ја вам нисам ни писац ни фразиста.

Био сам већ у четвртном семестру, и то при крају. За столом за сецирање, на којем сам ја радио и пушио, седео је још један студент који је мирисао на фини помаду и непрестано мрштио нос, као у онште човек који се од озбиљности овакога посла гади. Он је био обичан човек, из велике масе, и баш за то ми је и потеже тачно га описати. На зденасти труп била је усађена глава, чије би лице било потпуно без израза, кад се не би на њему могла читати блажена глупост. Имао је неодређене, некарактеристичне прте, тачно подељену косу, досадне очи, прљаст нос, и пристајао је пре у шалове листове, у карезе, где су мајмуни са првеним гаћицама, него ли овде, у самртно-озбиљну анатомску салу.

— Пет! Г. Карер, молим вас донесите ми, ако има, какву пуначку девојачку лешину, отпоче он слуги.

— Видећу ако имадне, одговори му слуга.

— На пре пет дана довучена је на колима читава гомила лешина. Има јамачно међу њима и такве. Донесите ми само, молим вас, јер се то мршине и тамо распадају.

— Мршине?! Но, да вас је само чуо г. професор! И то су били некад људи, хе—хе!

— Добро, добро!

И слуга оде да донесе једну лешину. У последње време могли смо непосредно од слуге тражити препарат, иначе је то много строже нило. Морали бисмо записати у нашу књижицу шта желимо, бацали смо је тада у један ковчежић и следећег дана добијемо тражени препарат. Лешине су лежале у подруму и извлачене су одатле у колицама на горе чекрком. Тхе, некад ће можда и мене тако извући... Ко то зна? —

Слуга донесе једну надувену лешину неке девојке и грозно беше погледати како позеленело и наплатено тело лежи на колицама: полуотворене очи, руке млатаво опутене, коса разбарушена и замршена. Види се одмах да је утопљеница. —

А то је био некада живи створ... Окорели слуга, коме се и на лицу огледаше касанин, баца равнодушно лешину на сто за сецирање — тако, од прилике, као што се баца с леђа пак брашна — причајући још уз то, како је то нека проституткиња, самоубица, коју су напали у Ширејну каналу,** како се њени рођаци још ни до сад нису пронашли и т. д. и оде. Он је све то само за то причао, јер је знао да ће добити бакшиш.

Лице у девојке беше горе обрнуто, тело наизмак. Ја уштах студента — он се зове Геце — шта он мисли да сецира и да ли би ми могао уступити једну ногу. Он ми

* Пре три године изашла је у Берлину књижица *Abseits vom Leben! Skizzen aus der Anatomie*, којима је аутор био Можњиков, Рус, берлински медицинар. Болестан од сунце, Можњиков је слуга испољаво свој несиимизам, који се ипак као такав не би могао разумети, јер то беше више неки незадовољство и са собом и околином! То су све утисци које је побележио његов пријатељ Порицки. Он вели: „У дубини своје душе био је Можњиков идеалиста; — ма колико се код њега несиимизам испољаво, ипак су у једном крајичку његове душе светлост и осећање, вола и мишљење једнога идеалисте. Ове му противности и чине живот муком. И у месту да и он, као његове колеге, у лешини види само кадавер (мрт), средство које ће служити његовим практичним сврхама у животу, гледа Можњиков у њима људе...“ И ако горе стоји име Порицки, читалац мора знати да су то мисли и референце негдашњег медицинара Можњикова, који није, свакако, за медицину ни створен био. Он је умро у двадестој години, а у четвртој години студије у Берлину!...

Ми доносимо овде, за сада, прву скицу — на секир-сале! Скице су у оригиналу на немачком.

* Ширеја — река у Берлину.

одговори да могу узети и обадве ноге, само морам бити љубазан помоћи му мало при пренаписивању, при кардиотамији.*

Геце отпоче да пара тело. При обртању лешине опусте се једна рука и клањаше се; Геце је врати на сто, али она се опет опусте. „Но, крмачо, продера се он: хоћеш ли једном мировати!...“

Изгледао је веома страхан: као да му се лешина хтела противити! А упаклене очи беху укочене управо у студента, чисто говораху: „Ах, тешко мени сиротици! Ни мртвој ми не даје мира! Да је знала моја мати, моја бедна мати, да ће некад њена кћи лежати у овај касанин, на овом касанском пању, овако исечена, она не би јемачно умрла још при порођају! Тешко мени сиротици!...“

Али Геце није видео шта очи говоре; он је секао и даље као обућар што хоће да удеси ђонове. Мене занимаше да видим лице ове покварене самоубице, те јој завратих косу, подигох високо главу и видех развучене прте, у којима је лежало много беде али још више љубави. Шта ли се све не помисли при погледу на овакву главу? Морао би човек бити глуп као овца кад га не би дирнуло ово вечито подмевање што већини лешина на уснама лебди. При том осећамо и као да нас скрхани поглед слуга укочено прати, те се и нехотице помисли: „Господе Боже, што ли ми се подмења? Кроз две године бићу господин доктор, па шта хоће она?“ „Хм! госп. докторе, чувај се, кези се лешина: и г. доктор може умрети, то ми мртваци боље знамо“ — — — — —

Ко се још помучно да све проучи шта је у једном таквом срцу прошло на триовитој стази од љубави до страха, од страха до очаја, од очаја до злочина или до самоубијства?

Можда је ова девојка била рано преварена и постала већ и мати?... Тада је ова бедница имала без сумње и тренутака заборавља, у којима је она љубила страстним жаром своје будуће чедо — у толико више, што је његово биће била тајна између њега и ње. Она је сањала такође и о његовим малим ножицама, о његовој осмејки, о његовим уснама влажним од млека — од њена млека! Она га је у сну снажно притискивала на своје груди и налазила да има прте које су њој некада биле тако драге — — — и можда га је морала уморити... пх, како то звучи „уморити“ — мати своје рођено дете! Или, мислите, тешко је и наћи иза оваквих прсију трага материнског срца? — Ах, ти јадно, незаконито дете — или — хе, хе — а ласно може бити да је она била једна обична ливаља, тако једна модерна, ниска вила. Тхе, па за што је и сажаљевати?... — — — — —

Чух да паде један нож те прекинух своја разматрања и окренух се. Крај мене је седео Геце отворених уста, блед као крпа, убезвекнут и бленуо је у главу лешине. Дисао је усплахишено а из његова левог наизмак ишао је крв. Она је куљала из једне дугачке, отворене ране. Осим мене била су у сали још три господина који су удаљено и одвојено седели и то све нису ни приметили.

— Г. колега, стењао је Геце, мислим, — вид'те, молим Вас — ја сам — се овде — овде — посекао... тако ми је тешко... зло... ах, знате, г. кол — по Богу како то боли — девојку — — аах!... тако зло... преварио... ја — молим... — — — — —

И са тим паде он као влада а крв куљаше из прста на прљани под. Не могу рећи да ме је то дирнуло! Господа притрчаше, зовисмо слугу и потражисмо супротна средства, јер видесмо да се Геце добро посекао и опасно отровао крв. Јасно је да се ту мора и узбуђен бити.

Геце је познао у лешини девојку, коју је он некада преварио и, можда је последња добра искрица у њему сијнула, кад је у овој страшној сали видео да лежи девојка, која му је некад радосно клицала и веровала. На ове крваве усне лешно је он некада своје и љубио их и клео се.

* Кардиотамија — раседање срца.

Пр.

Па, како се клео? Јамачно као што се куне војник каквој куvariци.

...После четири дана био је студент нем и мртав; лежао је на столу и био обдуциран... хе — хе!

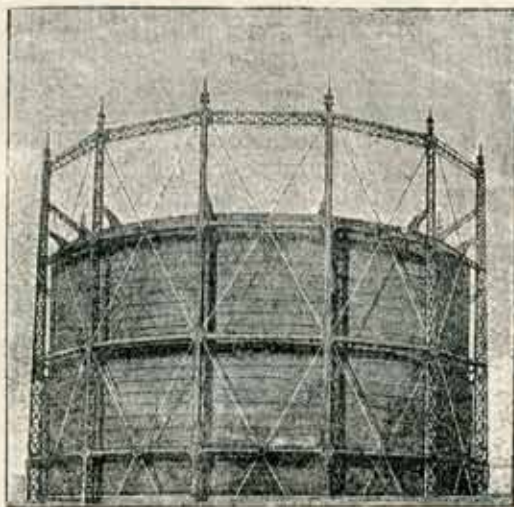
ПРЕКО Г. П. НЬ.

ОД ЧЕГА ЈЕ ЉУДСКО ТЕЛО?

Међу мудрим изрекама у које се изишла људска мудрост, има једна изрека која се употребљује врло често латинским језиком: „*Tempora mutantur et nos mutamur in illis*“ (времена се мењају а и ми у њима). Основаност ове изреке гледамо сваки дан и у особинама духовним и у спољашњем изгледу људском. И нису само душевне особине људске и спољашност телесна изложене непрестаним менама, већ сав организам људски од првог јављања свога на божји дан па до саме смрти своје сноси дуг низ непрекидних поступних мена. У нашем телу врши се поступна мена грађива која требају животном раду телесном.

Главни је посредник тих мена крв. Крв доноси потребна хранива свакоме делу тела људског а односи све сувишно и непогодно, све што је постало самим радом органа, па то све предаје органима за издвајање. Та се радња назива: *мена грађива*.

Ако хоћемо да буде правилне мене грађива, ваља нам тело правилно хранити, а за то је потребна вода, неколике разноразне соли, беланчевине, угљенични хидрати (шећер, скроб) и масти. Од свега онога што се као храна унесе у тело, оно задржава оне делове који су му кад потребни за састав и растење, за чување и животне радње. Ток и резултате животних радња људског организма испитивали су, и то с необичном пажљивошћу, многобројни научари, анатоми, физиолози и хемичари. Радове ових нау-



Слика 1.

чара употребно је Инглез Ф. Менинг, те на основу њих учинио је особита истраживања чије ћемо резултате, необично интересне, приказати читаоцима.

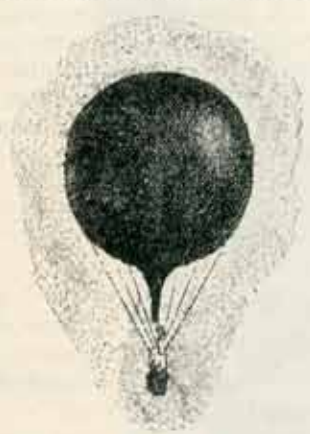
Кад на постављено питање: „Од чега је људско тело?“ скупимо сва органска једињења која су нађена у мени грађива, па када из тих једињења издвојимо основне неорганске елементе, онда ћемо на постављено питање одговорити овако:

Људско тело састављено је из ових 14 елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора, флуора, угљеника, калцијума, фосфора, гвожђа, сумпора, натрија, калија, силиција и магнезија.

Првих пет елемената: кисеоника, водоника, азота, хлора и флуора, пошто су то све гасови, има у телу људ-

ском до 68 килограма (а то је средња тежина која је узета у рачун и за све остале случајеве) тамаи толико, да бисмо могли напунити гасометар од 103-321 куб. метара (слика 1).

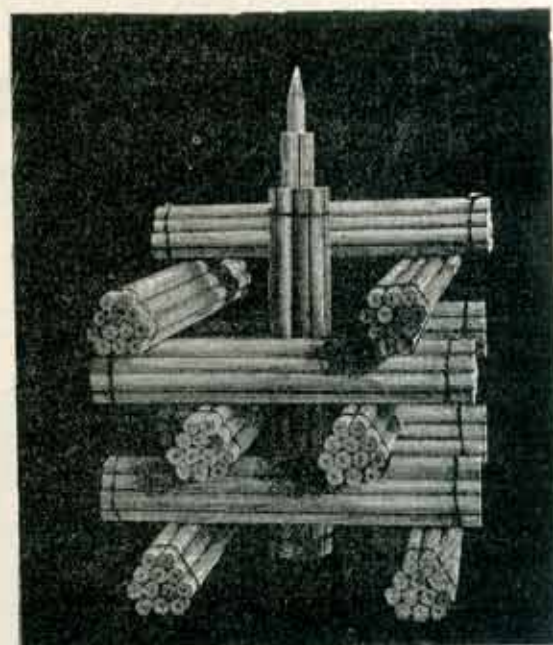
Кисеоник је једини елемент, који непосредно учествује у животним радњама људског и у опште животињског тела. Он улази у организам најпре у слободном стању заједно с удисаним ваздухом, а после и у многобројним једињењима у толикој мери да он износи готово две трећине тежине људског тела. А кад би био сав тај кисеоник у слободном стању он би обимом (запремином) својим готово сто пута надмашао обим (запремину) самога тела и њиме би могли напунити 32 хектолитра.



Слика 2.

би запремио 1-642 кубна метра.

Понајважнију улогу у људском телу врши угљеник, налазећи се у свима органским једињењима. У природи он се налази чист (дијаманат) и сједињен с другим градивима. Од ових најпознатији је графит, па врло богата слојиста угљеникова у тресету и каменним угљевима разних врста. А понајглавнији облик у коме се налази угљеник, у природи, то је угљеников диоксид, који се налази слободан у



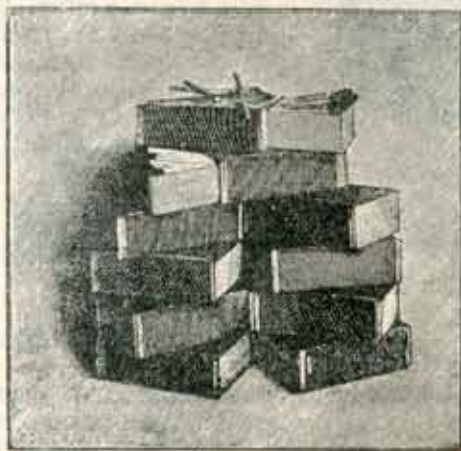
Слика 3.

ваздуху и у води, и везан у једињења с другим елементима, на пр. с калцијем, магнезијем. У људском телу има око 10 кг. угљеника. Из толико угљеника, када би он био у графиту, могло би се начинити 780 тупета или 9360 комада писалака (плајвазова) (сл. 3).

Досада наведена четири елемента: кисеоник, водоник, азот и угљеник коликоћом својом чине највећи део тела, али тиме се нимало не смањује значај осталих елемената који такође састављају тело људско у много мањим коли-

којама. Од њих је на првом месту *калциј*, који се налази у телу у разним једињењима, али понајважније је с фосфорном киселином (калцијев фосфат) чинећи до две трећине костура. Калције се даље налази у телу сједињен с угљеничном киселином, хлором и флуором и то као калцијев карбонат, калцијев хлорид и калцијев флуорид (овај поглавито у саставу зуба). Од калција, и то нарочито од његова карбоната (креча) у костима, поглавито долази то што се човек држи усправо кад стоји и ходи, и што он не мора пузити по земљи као први.

У стварању костију важан је учинак и *фосфор*. Мало пре поменуто је да су кости састављене до своје две трећине из калцијева фосфата. Али сем костију, фосфора има и у крвним зрнцима и појединим органима, а понајвише га има у мозгу. Колико има фосфора у људском телу (615 грама) довољно би било да се отрује њиме све становништво једнога добро насељенога села. А кад би се тај фосфор



Слика 4.

окренуо на другу корисну потребу могло би се њиме подмирити читаво такво село за дуго време корисним извором светлости, јер из 615 грама фосфора може се начинити 483.840 фосфорних кресавица и њима би се могло напунити 8064 кутије кресавица (у свакој кутији по 60 кресавица (сл. 4).

Остали елементи у телу људском стоје приближно у овим коликоћама: гвожђа има 3 грама, хлора 115 гр., натрија 85 грама, сумпора 70 грама, флуора 57 грама, калција 30 грама, магнезија 760 милиграма, силиција 130 милиграма. Садржина ових градива у телу људском мења се према величини тела и према узрасту, а сва скупа износе 307,5 грама, што им нимало не смета бити врло важним деловима организма.

Гвожђе, на прилику, има врло важно учешће у животној радњи, јер она подобност црвених крвних зрнаца лако примати и опет отпустити кисеоник, стоји, како изгледа, у вези с коликоћом овога метала у крви.

Ваља напоменути, да побројани елементи нису у телу издвојени него су у врло многим једињењима хемиским. Сам живот је собом непрекидан низ хемиских мења, једињења и разлагања разних градива.

Међу хемиским једињењима, која су неминовно у животу потребна, понајвише по коликоћи има *воде*, која је сједињена од два дела (по запремини) водоника и једног дела кисеоника. Вода има 64 процента од све тежине људског тела. Понајважнија је значај воде у томе, што без ње не би могло бити кружења лимфе (млечни сокови) ни крви, не би



Слика 5.

могли постајати хранљиви сокови, не би се могла варити храна, не би се могла уклањати непотребна и телу штетљива градива кроз бубреге и мокраћне одводе, пити би могло бити кожног и мокраћног испаравања. У опште воде има у телу око 44 килограма. Њоме би се могло напунити суд од 44 литра запремине (сл. 5).

Различне *соли*, од којих је понајважнија *кућна со* (со од *јела*) или натријев хлорид, врше такође важну улогу у органском животу, пошто су оне потребне за зачињање и растење ткива и то поглавито меса. Сем тога оне потпонамажу прелаз сварене хране из желуца и црева у лимфу, а тако исто помаже и пролазу крви из танких артерских гранича, из тако названих капилара, у ткива. Пошто човек излучује дневно у мокраћи, у зноју, у сузама итд. око 14 грама кућне соли, то се мора тај губитак накнадити нештачким додавањем. Кад се не би соли давале телу, онда би оно угнуло са те оскудице, управо од слане глади. Соли има у телу људском од 180 до 200 грама. Толико соли било би довољно повећаноме друштву уз ручак за столом (сл. 6).



Слика 6.

Разлагањем кућне соли (натријева хлорида) у организму постаје *соба* (хлороводонична) *киселина*, која чини неминован састојак желудног сока и без ње немогуће би било варење хране. *Хлора* има у организму још и у другим једињењима на пр. у калцијеву хлориду: у рибњима и у црвеним крвним зрнцима; у калцијеву хлориду: у костима.

Калијеве и натријеве соли налазе се у лимфи, у

крви, у жучи, у црвеним крвним зрнцима, у рибњима и живцима, и у мокраћи. Оваке соли долазе у организам често далекиим околинским путем као што се види из овога примера:

У природи се калије налази у повећим коликоћама у граниту који се састоји из калцијевих силиката и алуминијевих силиката. Распадањем гранита ослобађа се калије, сноси га кишна вода и потоци на поља, ту прелази као биљна храна у биље, а биљем прелази он у месо травояждних животиња а овим обама путовима доспеће напослетку и у људски организам.

Сумпор је неминован састојак различитих органских градива, на пример белачевина. *Флуор* и *магнезије* улазе у малим коликоћама у састав костију и зуба, *силиције* у састав косе, *бабра* има у јетри и жучи, *амонија* у крви и мокраћи. Ретко се налазе у телу људском и друга градива: *цинк*, *олово*, *жива*, *арсен* итд. Ова градива могу, каквим било путем, доћи у људско тело и остати у њему, али за његов склоп она нису неминовна, с тога се и не рачунају у његове састојке.

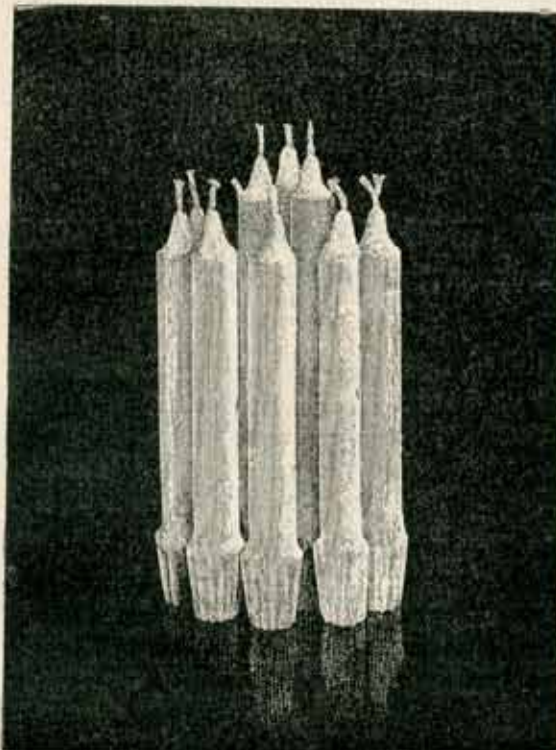
У многобројним једињењима, у којима се почетни елементи налазе у људском телу, понајважнија су једињења органска. Она чине најважније делове хране и некад имају азота (*белачевине*), некад га немају (*безазотне материје*: масти и угљенични хидрати).

Белачевине се састоје из 53 процента угљеника, 7 процената водоника, 16 процената азота, 23 процента кисеоника и једнога процента сумпора. Оне чине главни део свију ћелија, ткива и ткивних сокова, те по томе без њих са свим је немогуће склапање и одржавање и организма његове разне радње.

Масти се састоје из угљеника, водоника и кисеоника, и оне су после белачевине најважније градиво у храни и производе ону врло потребну топлиноту организму. Коликоћа масти у телу зависи од много утицаја: од хране, од ваздуха, здравственог стања, од коликоће рада и т.д. С тога она се непрестано колеба, и у средњу руку износи $\frac{1}{10}$ до

$\frac{1}{20}$ дела целокупне тежине тела, а према средњој тежини људског тела од 68 кг. она износи 1,75 до 3,5 килограма. Толико масти довољно је за справљање неколико фуната свећа (слика 7).

У менама варења хране и врења, масти унесене у тело са храном, разлажу се на глицерин и масне киселине,



Слика 7.

на ове тако званом „процесом санунизације“ једине се с хидратима, који се у организму налазе, у разна санунаста једињења. Човек собом представља по томе једну особиту санунарицу, која непрекидно ради и израђује велику количину сануна (сл. 8).



Слика 8.

Угљенични хидрати, који се састоје такође из угљеника, водоника и кисеоника, али у другачијем односу, а узимати у главном као скроб и шећер, служе у главном са машићу за произвођење топлоте и за развијање механичне снаге. Скроб, унесени у организм за варење, у декстрин и шећер и у овом облику прелази у крв; тим начином налази се у људском телу свагда извесна количина шећера па макар се шећер непосредно и не уносио у храну. У остатком сав шећер што се налази у организму, подлежи непрекидном менама, па ипак има га нешто што би се могло ставити на сто у обичној шећерници (сл. 9).

По томе видимо, да је људски организм необично подобан да одабере и у се пренесе баш оне материје, између многобројних у храни унесених, које су му неминовне у његовим разноврсним потребама. И кад су та градива испунила свој задатак, она се замењују другима а по том их као више непотребна издваја организм у виду угљеникова диоксида, воде, амонијака или сумпорне киселине. За тим

те материје, које су непотребне људском телу, постају драгоцене градиво у храни биља: то биље пак служи поново за храну животињског света. И како саставни делови биља, тако исто и биљни производи, који су поглавито од кисеоника, битни су делови за опстанак животињског света, то



Слика 9.

се може с пуно основа рећи: производима лучења и избацивања животињског хране се биље, а биље је храна животињама.

По томе овде представљена мена градива у људском телу само мали је део од свега могућног кружења градива у природи. Овим кружењем присно су везани међу собом сви живи створови и биљног и животињског света и у њему се очигледно приказује дивни рад оних тајанствених снага, које управљају свом природом.

Р-о.

СТАРУДИЈЕ

— ГИЈ ДЕ МОПАСАН —

Драга Колета, не знам сећаш ли се још стихова Сеп-Бева. Читали смо их некад заједно, па ми се урезаше у памет. Идеја је: „родити се, живети и умрети у истој кући.“

Ова ми мисао много важе и умирује моје бедно срце. Ја сам сад сама у овој старој кући, у којој сам се родила, живела а у којој ћу, надам се, и умрети. Није овде увек весело, али је за то тихо, те се сећам прошлости.

Син ми Анри адвокат је и долази сваке године на два месеца. Кћи ми Жанета удата је. Она живи с мужем далеко одавде, али ја сваке јесени гостујем код њих. Прилично сам стара да много читам, али мислим, мислим непрестано, или боље рећи — сањам! Али не сањам као пре. Сећаш ли се наших лудих сањарија када нам је било по двадесет година, како смо замислиле догађаје и како нам се живот чинио срећан. Али се не догоди ништа од онога о чему смо савале; али оно што је било, и ако не беше баш тако лепо и поетично, ипак беше довољно за оне који се задовољавају оним што живот даје. Знаш ли ти, зашто ми жене бивамо тако несрећне?

За то што у младости сањамо о срећи какве нема.

Не уче нас у младости нашој да је живот борба и одрицање од својих жеља. А живот — живот је мука. У првоме судару срце нам је разбијено. Душа очекује среће, а догађаји у животу не испуњују такве наде. Па онда — страдамо. Срећа! Шта је то срећа? То су наше наде. То сам искусила ја. Нема потпуне среће. Она је неостварљива, ретка, кратка. Ми мислимо само да ће радости бити сталне, али то се никад не догађа.

Срећа је очекивање нечега лепог, то је — нада. Срећа је варљиви привид. Да, драга моја, то је привид, и ма да сам врло стара, још ме вазда заносе наде, и ако не онакве какве беху у младости. Моје су жеље најскромније, најмање. А шта би и било са мном да још нема наде? Ја сањам на два начина. Казаћу ти, како.

Моје старе кости одмарају се у некој наслоњачи крај огња и сањам о ономе чега је већ давно нестало. Како је живот кратак, нарочито ако је прошао на једноме месту: „родити се, живети и умрети у истој месту“. Успомене се нагомилавају. Па ето, кад старост у велике наступи, снови нас преносе у доба младости, као да је од тих времена прошло тек десетак дана.

Да, све пролази као један дан.

Јутро, подне, вече и ноћ без иједног зрака. Седиш дуго крај огња, по некад целе часове, и прошлост се појављује пред тобом као да је све то тек јуче било. Не знаш где си! Сањарија те заноси, а живот промиче пред твојим духовним очима. Сећам се свога девојаштва. Проживљујем задовољство детињства; лупање срца мојих осамнаест година представља ми се као на јави, — заборављене ствари! Сећам се јахања кроз шуму Св. Михајила, а одмах за тим сетих се и лова у шуми д'Ивил; сетих се свежега задаха влажног лишћа, песка, сетих се јарког сунца што се огледале у води, сунца којег зраци продираху кроз лишно грање шуме кроз коју пролазисмо.

Све успомене, па чак и оно о чему сам некада само мислила, моје одушевљено расположење на догледу мора, пријатан осећај од кићења цвећем, моје мисли, маштарије, жеље — свега се сећам као да поново доживљујем, као да од тог доба није прошло већ педесет година које следиле крв и сасвим измениле погледе на живот.

Знаш ли, мила Колета, да у нашој кући не уништавају старудије. Код нас је горе под кровом читаво сложисте. Тај собичак зовемо „талазница“. Све што није потребно, тамо се носи. Често пута, када се пађем у ноћ, погледам око себе. Долазе ми до руку ствари које сам потпуно заборавила. Али ми те ствари причају много о којечему.

У тој гомили старудија налазим на по какву беспослицу, по какву ситну ствар коју сам гледала целих четрдесет година не обраћајући пажње на њу. Изгубила се та беспослица, али се, ето, опет нашла и у један мах сећам је се као сведока данашње прошлости. Такве су ствари налик људи које већ одавно познајеш. Кутљиви, закончани, недружествени, а овамо у један мах без икаквог разлога почињу да брбљају, говоре без умора, причају о свом животу, о својим тајнама какве нико није ни слутно.

Пребирам ове драгулице а срце ми се стеже. Сећам се: јесте, ја сам разбила ту стварчицу баш када је оног вечера Пол отпутовао за Лион. — Или: ах! ево милог светлиника који је мати ноћу носила собом у пркву на бдења! А има и предмета поред којих се баш нечега не сећам. Остали су иза дедова које нико од живих људи не памти, о животу којих не зна се баш ништа, — не знаш чак ни чија је била та ствар. Нико није видео оне руке што су их држале, нико оне очи што су их гледале.

Такве ме стварчице нагоне да се удубим у мисли. Оне су налик људи којима су сви блиски померли, па су сад усамљене и од сваког заборављене.

Бојим се, мила Колета, да ме нећеш разумети, те ћеш се можда и насмејати. Мислиш ваљда да су ово залуднице и детињске лудорије! Ти си Парижанка, а ви у Паризу не-

мате ни појма шта значи усамљен, душевни живот, шта ли разговори са својим срцем. Ви се предајете у свему спољашњем животу. Мисли наше свуда лете слободно, као ветар. Ја живим усамљено и због тога могу говорити само о себи. Када ми будеш одговарала, пиши о себи и упореди свој живот са мојим. Хтела бих да знам како живиш. Али ти се никада нећеш сетити стихова Сен-Бева: „Родити се, живети и умрети у истој кући.“ Љуби те по тисућу пута твоја стара пријатељица Аделаида.

Београд.

A.

БУГАРСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

(НАРОДНА ДРАМАТИЧЕСКА ТРУПА „СУЗА И СМЕХ“)

Још летос писао ми је мој пријатељ, свима нама добро познати г. Адам Мандровић, артистични управник хрват. нар. казалишта у Загребу, у пензији, да ће ми доћи у походе, те да проведе у Београду и код мене неколико дана.

Тај његов долазак одлагао је он поприлично, докле најзад не дође 6. пр. мес. Још истог дана каза ми, да ће код мене остати само два три дана, и ако бесмо раније уговорили друкчије. Уједно ми рече, да мора одавде у Софију, куда је позван од стране позоришне управе, да јој даде неке савете и упутства у погледу њихова народног театра, а зову га уједно и за управника, па ме позва да пођем с њим.

Ја сам се још сав тај дан преомишљао, али на његово велико наваљивање ипак се тога вечера реших и дадох му реч да ћу поћи с њим.

Најзад ме ипак беше повукла жеља, да сам својим очима видим Бугарију, Софију, а поглавито њихову младу позоришну дружину, о којој сам с разних страна најразличитије гласове слушао, већином невероватне.

Деветог пр. мес. кренусмо се, мој пријатељ и ја, за Софију. Срећно дођосмо до рипањског тамника, изидосмо, распоредисмо се на вагонете, ми домаћи, а странци на дресине. Не могу прећутати, а да овом приликом не одам достојно признање управи наших државних железница и њеном подручном особљу, које је том приликом, при пролазу кроз тамник, указало пажњу странцима, особито дамама, а и нама домаћим путницима; ред и услуга беху примерни, а тако и осветљење при дочеку и при пратњи кроз тамник. Једино, што је мој пријатељ по мало страховао да га не изгубим у тамнику, јер је седео више мене позади на неком клизавом пртлагу, али и ако је мало незгодно седео, ипак није скидао очију с неке повисоке плавуше Американке, која се без насона кренула да путује кроз свет и коју је наша железничка полиција кавалерски пропустила, немајући много наде да ће отићи даље од Цариграда, а најмање да ће је турске власти пропустити за Цариград.

У Цариграду се мој пријатељ прилично изненадио пажњи и услужности представника наше железничке управе и комесару наше полиције, како су пажљиви према путницима, поглавито странцима и како с бугарским властима олакшавају прелаз преко границе, вршећи ипак са свим савесно своју дужност.

Обојицу нас је нарочито интересовао онај део од Цариграда ка Софији, јер нам је пут од Београда до Пирота био из раније познат. Али какво изненађење! Одмах како

се удале од Цариброда, голет, сама голет и пушта не обрађена поља: Цариброд, Костин-брод, Сливница, Софија. Гола брда и пространа поља, већином папњаци до у саму Софију.

Јавили смо из Ниша денешом свој долазак, али нас ипак није нико дочекао, јер је депеша достављена примаоцу тек у три сахата по подне, и тек само за два сахата после нашег доласка. Одсели бесмо у хотелу Панаховџ.

У добри час, при ручку се нађосмо с г. Илијом Миларовом, директором народне библиотеке, који је уједно и председник позоришне управе, а који нас је и требало и желео дочекати, да она денеша није онако рано стигла.

Сва тројица бесмо стари знанци, јер се г. Миларов школовао у Загребу, где је свршио права, а био је неко време и у Београду у гимназији и говори врло лено српски.

Разуме се, да је разговор отпочео одмах о позоришту.

Г. Миларов нам рече: да управу састављају он, као председник, и још два друга, г. Филип Ганчов, новинар, и један њихов приповедач. Обојицу нас је изненадила тако практично склоњена управа, из тако малог броја и поглавито од људи који се сами баве пером.

Из даљег разговора дознадосмо: да је г. Миларов дошао на то место у главном као бугарски драмски писац — држим једини, јер за другог писца ни онде а ни тамо чуо — и као главни преводилац бугарски из туђих књижевности. А и из разговора се могло видети, да ће он бити једини, кога имају бугари. Г. Миларов је написао оригиналну трагедију „Апостол“, која се догађа у време „велике револуције“ бугарске, пред ослобођењем. Мој пријатељ већ је био прочитао, јер му је исту г. Миларов био послао још пре његова поласка у Загреб и беше му већ позната, а ја сам је тек у Софији добио на дар од самог писца.

Мој пријатељ, као будући управник „народне трупе“, а и ја живо се интересовасмо о главном, о дружини: из каквих је елемената састављена, а мој пријатељ поглавито: да ли је подобна за ред и дисциплину? Мој пријатељ је нарочито ударно гласом на: ред и дисциплину, разлажући: да је то *главно* и — послушност! И додаде: „Ако чланови нису спремни и вољни да од срца радо примају моје поуке и упуства и да их *тачно* извршују, без поговора, онда је са свим узалудно што сте ме звали и онда им је такав управитељ потпуно непотребан, па ма ко то био и ма откуда дошао“.

Г. Миларов нам отворено и искрено признаде, да је дружина доста слаба и да је ред доста лош. Признаде нам и то отворено: да се он и његови другови слабо или готово ни мало не разумеју, те су баш за то и позвали човека *стручно* и *сиремна*, да им то у ред доведе; они ће њему оставити потпуну слободу у свему, а они ће остати само као посредници између њега и министра просвете. Мој пријатељ на то одговори: да он друкчије не би ни пристао ни на какву погодбу и спреман би био да се врати одмах. Г. Миларов га увераваше да и он сам не жели друкчије, и да и сами желе да му руке буду потпуно слободне и одрешене и рад са свим незаписан; да ће се тога ради још истога вечера састати са својим друговима и сну ствар потанко утврдити, а да ће га још сутра представити г. министру, те да се погодба утврди. За тим настави: ми и сами видимо да не иде добро и да негде зашине; да чланови, глумци и глумице, не схватају и не изводе своје улоге како би требало, али ни један од нас није *стручан* и *сиреман*, те да би правилно и темељно могао глумце поправити

и упутити. Даље нам рече: да дружина постоји већ три године, да су се сад већ скупили и сви питомци и питомце, који беху изаслани да уче на страни о државноме трошку, али да ипак не иде ствар како би требало и у напред. Шта вреди што сам ја видео много представа, осим Загреба: у Бечу, Берлину, Паризу и Петрограду и што сам свуда био редован гост у позоришту — г. Миларов се бавио подуже времена по свима тим градовима и њиховим свеучилиштима — и што видим да приказивачи не представљају како би требали и морали, да погрешно раде, кад их ја не знам и не умем поправити и показати им како би ваљало да буде, а моји другови, који су мање видели видели великих позоришта или ни мало, могу још мање. Зато смо и позвали вас, г. Мандровићу, и веома ми је мило што сте дошли, а још милије што сте дошли и с вашим пријатељем и старим другом кога сам још као дечак гледао, као „Нарциса“, у народном београдском позоришту и као госта у Загребу, у „Црном доктору“ и у „Дон Цезару од Базана“, кад је још моја жена била чланица народног казалишта у Загребу. (Госпођица Ивка Краљева, која се у овај мах као г-ђа Миларова бавила у Загребу, као гошћа код своје мајке). Ето, вас двојицу молимо и вама остављамо да проучите наше прилике, искрено и пријатељски, те да нам кажете: шта би се дало и могло учинити и урадити, те да добијемо поље ваљану трупу, а на годину и зграду позоришну.

Бугари немају право зидао позориште, него њихова народна трупа даје представе у згради „Славенска Беседа“; у једној дворници која је својина њихова певачког друштва под истим именом. Дворница је готово така иста као што је она у Земуну, у Гранд Хотелу, с онако исто малом, неудесном и неспретном позоришном, само што је позоришница „Славенске Беседе“ у неколико још неподеснија и похабанија. Дворница је до душе још и Воже помози, доста пространа а доста и асена, али позоришница веома неудесна и рабатна и да се изразим глумачким језиком: „с две и по отрцане и подеране декорације“, — много гора него што беше некад она наша у „Великој Пивари“.

Г. Миларов се живо интересовао за наше и загребско позориште; распитивао је за плате глумаца и глумица; за државну помоћ и ишао је у својим питањима чак до ситница. Наши га одговори веома често изненађаваху и зачуђаваху, а мога пријатеља опет њихове прилике још више, а није ни чудо, јер је њему пало у део да загризе у киселу оскорупу, која треба под његовом бригом и негом да сазре.

Г. Миларов му одговори: да њихова народна трупа има годишње државне помоћи четрдесет хиљада лева (динара), и да је то све без икаквих других додатака; да чланова и чланица има свега седамнаест; да су највеће плате сто и педесет динара месечно.

Изненадосмо се обојица, а особито мој пријатељ. Њему се најчудније учинило то: што тако мало друштво и с тако малим платама има онолику субвенцију, овакву позоришницу и готово никакве декорације, те би према томе, за три године, морало бити и неке уштеде и готовине, кад се представе тако добро походе и кад чешће на каси пада и преко хиљаду динара, као што нам г. Миларов рече. Још се више чудно да глумци и глумице с онако малим платама могу излазити на крај у Софији, у којој смо одмах при доласку осетили, да је доста, а Бога ми мало и сувише скуп град.

Г. Миларов му одговори: да чланови имају уз то још и сву гардеробу, чак и модерну, и мушки и женски, према потреби: додатак на шминку и на осветљење при масковању и облачењу; да друштво ради у Софији од 15. октобра, од отварања Собрања, па најдаље до 1. или 15. маја; а после тога путује по градовима Бугарске; да је приход у сезони доста добар; да су цене у првим редовима, на канкетима, 5 динара од места, иза тих по 4, 3 и 1-50 итд.; а кад се сврши сезона у Софији и путовање, онда се закључе сви рачуни: издаци на плате, набавке и свих осталих трошкова, па што претече, то се онда процентно подели на чланове, а ти проценти обично изнесу бар још за половину чланских плата, а често и више, а после тога настаје једномесечни одмор, за овим једномесечно или шестонедељно учење и спрема за нову сезону.

И колико смо год нашла да су издаци и додаци на шминку и осветљење непрактични, а поглавито неумесно оно давање модерне гардеробе и женским и мушким, у толико више нађосмо онај повчани додатак, *ону деобу*, за врло унутњу и корисну, како по саму установу, тако и по чланове. Тиме постаје сама установа као нека *задруга*, тиме је и рад чланова чвршће везан за све користи и једних и других и за паметне уштеде у издацима; тиме су чланови ограниченији у својим личним прохтевима и још имају ту велику корист: што повећу суму примају од једном, те могу њоме лакши распоред учинити и боље се спремити за даљи рад, а и везани су чвршће и за сами успех представа, јер од успеха представа зависи и приход установе. Г. Миларов додаде живо: да се то неће ни у будуће мењати и да ће тако и остати, што обојица потпуно одобрисмо.

Даље нам г. Миларов рече: да они не мисле и даље остати при тој државној помоћи, него да ће још ове јесени, од првог Собрања, тражити да се субвенција државна подигне на сто хиљада динара годишње, и изјави нам своје тврдо уверење да ће их и добити, и то баш сад у овом сазиву, и да ће они настојати на томе, да се та помоћ искључиво употреби на драматску народну трупу и на драмску домаћу литературу. — Овде ми паде на памет Загреб, где народно позориште има још већу државну помоћ, која је тако исто и то још од сабора одређена: само на драму, домаћу литературу и драмске потребе, а овамо се троши на оперу и оперету и још уз то плаћају годишње још већи дефицит, него што је и сама годишња државна помоћ, и то само за љубав опере и *оперете*. — Да је г. министар просвете дао реч: да ће то извесно и постићи; јер је то и једини министар просвете, који има енергије да то тражи и да и добије; јер налази да је то прека потреба за бугарски народ, за његов литерарни напредак и за развитак његова естетичног укуса,* да жели и желе још идућега пролећа зидати зграду позоришну, да за то имају и врло пространо и врло zgodно и лепо земљиште, које је на ту цел покласно неки њихов народни добротвор.

И донста, доцније смо се уверили да је земљиште и лепо и пространо, не баш тако као што је место где је наше позориште или загребско, али је врло пространо и лежи готово са свим у средини града, између градског парка и министарства војног.

* У то време био је Иванчов министар просвете, а сад је он председник министарства и министар својних послова, а Вазов је опет постао министар просвете, па кога се баш г. Миларов као и жалио, што није био довољно заузиман и енергичан.

На наше питање: да ли имају за зграду спреман новац или ће се и то подићи добивеним новцем сад од Собрања, г. Миларов нам одговори: да они добијају на ту цел годишње по сто хиљада динара од „класне лутрије“, да су већ две године прошле, а скоро и трећа, те располажу већ с триста хиљада, а на пролеће ући ће и у четврту, те тим новцем хоће да подигну зграду и да набаве и машинерије и декорације.

— А је ли то све што имате и што можете жртвовати за зграду, машинерије и декорације? упита мој пријатељ.

— Све! одговори г. Миларов.

Обојица се зачуђено згледасмо и изразисмо своју сумњу и рекосмо: да се с тим новцем не може подићи скоро никаква зграда, бар поле модерна и која би одговарала потреби, и тек ако би тај новац стигао и за саму зграду, најпривремену, а камо ли да се уз то још набаве машинерије и за поле боље позоришне декорације; и да би таква зграда била још непотпунија и једва толика, као она у Новоме Саду.

— Не мислимо ми на онаку зграду као што је у Београду, а још мање на онаку као што је у Загребу; — одговори г. Миларов, — већ ми хоћемо тек зграду позоришну, ма ова била и најскромнија и која би послужила за једно двадесет или двадесет и пет година. После нека Бугарска зида величанствену зграду, каква буде доликовала времену, повчаним изворима и народном културном развиту.

Ми опет манусмо сумњиво главама и пошто зграда није главно у овом састанку и већању, него школа на позорници, напредак приказивачкога особља, а уз то у неколико и репертоара, то пређосмо на ово.

Бугарска народна трупа има у своме репертоару повећи број руских комада, међу којима и „Василеву Мелентијеву“; из немачке литературе неколико комада од Шилера и Гетеа као: „Виљема Тела“, „Дон Карлоса“ и „Клавига“; из француске: од Молијера, старог Диме и његова сина, од Жоржа Онеа и Сардуовљеву „Отаџбину“ и још неке, али од свију је најгоре прошло, рече наш г. Миларов, Онеов комад: „Љубав и понос“ и да у оните најгоре пролазе модерни и немачки и француски комади, а од свију у оните, да су најбоље прошле „Две спротиве“ и „Гвоздена образина“; да публика најрадије гледа мистериозне драме, у којима има много убиства и много зликоваца, и да сад још страхује за Пајронов комад „Досадан свет“; а да је траљаво прошао и комад млађег Диме, „Госпођа с камелијама.“ Уз „убиствене“ драме, додаде г. Миларов, још најбоље пролазе лажерије као „Карлова тетка“ и томе слично.

За све време разговора о репертоару, мени се још од саме напомене једнако врзао по глави Пајронов „Досадан свет“, а то ћу вам доцније испричати, а и сами ћете увидети зашто ми се врзао, кад вам будем причао о женском особљу. Пајрон! Пајрон!!

Ми му на то свратисмо пажњу: да је може бити томе узрок у лошем приказивању тих комада и у неспремности позоришних чланова, који не могу да појме и схвате карактере тих комада, као што је било и с Молијеровим комадом „Уображени болесник“, јер од самога приказивања зависи често, у главном, и успех самога дела.

Он нам до душе признаде умесност наше примедбе, али и поред тога тврђаше, да је такав укус публике. Према томе ја у мислима упоредих укус данашње софијске публике, с укусом наше публике у Београду пре тридесет и

више година, кад представљасмо још у „Великој Пивари“ и дођох до закључка: да је укус наше публике, у оно доба, био куд и камо на вишем ступњу, у разумевању доброга и лепога, него ли укус данашње бугарске престоничке публике.

Мој пријатељ унута даље: о гардероби, намештају, реквизитама и осталим стварицама, без којих нема поље добре представе, а нарочито наглашаваше и удараше гласом на то: да ли су чланови доста питоми људи и да ли су подобни за ред и дисциплину и јесу ли спремни и вољни за озбиљно и темељно учење, поуку и озбиљан и истрајан рад. Доказиваше: да он не тражи не знам какве дарове и геније, али тражи прво: вољу и истиниту љубав к позиву, јер је то главна основа позоришном, управо глумачком напретку, и додаде: да он зна, да има људи који мисле и држе, да је Господ Бог прво створио одбор, што већи и многобројнији, за тим управитеља, па драматурга, па тек из шале и писце, па најзад тек онако узгред и глумце, тек онако, — нека и овога буде на свету. Али да он, и као бивши артистични управитељ, па и сад, као кандидат за управитеља бугарске народне трупе, не мисли тако и држи да је баш са свим обратно: да би било писаца и глумаца и без ових горњих и да су писци, глумци и глумице *главни фактори* позоришне уметности; јер без добрих и правих глумаца-уметника, често ће и најбоље дело пропасти, а поред незнања улога и лошега приказивања и најпознатији и најодушевљенији писци, клонуће и изгубиће вољу да пишу; а без ових, слободан је да посумња, да би и било позоришта и да би могла и понити потреба за позориште; да глумци и глумице уз нешто дара, с великом вољом и љубављу за рад, с послушношћу и истрајношћу, често пристигну и најдаровитије, јер се даровити и сувише много ослањају на свој дар.

— Што се тиче реквизита, намештаја и декорација, оговори г. Миларов, — ту смо прилично оскудни, а поглавито у декорацијама, али што се тиче гардеробе, ту стојимо са свим добро. Што смо ми овде и за ово време требали, све је ново и рађено је у Прагу. А осим тога имамо и ону гардеробу коју нам је поклонно и послао на дар Император Русије. Што се пак тиче самога особља, можете га сами видети прекутра, при огледу дела „Василиса Мелентјева“, а у дворници „Славенска Беседа.“ Ја с нестрпљењем очекујем ваш суд, суд вас двојице.

„То је оно што ја чекам“, помислих у себи. У првом реду мене је веома занимала њихова млада дружина, која ради већ три године, а поглавито њихови питомци и питомице, јер се баш о њима, међу нашим глумцима, проносили најчудноватији гласови; а особито је још голицао моју радозналост онај императорски дар.

— Али вам морам још и ово напоменути, настави г. Миларов — у колико се ја у томе разумем: да је наша трупа прилична, само је мука са женским. Са женским особљем стојимо, чини ми се, понајгоре. Али има овде једна глумица, која је до сада најбоље напредовала и која је једина, у колико се ја разумем, показала некога дара. Она се нудила народној трупи, али је пређашња управа није хтела ангажовати због њене везе коју она има с неким нашим учитељем, који је ње ради оставио свој позив и своју жену, те сад с њоме води путничку трупу по унутрашњости.

Мени одмах сијну у глави: да та њена веза није била главна препрека њеном ангажовању у народну трупу, већ да су чланице народне трупе узеле ту везу као маску за

своју интригу против ње код управе и из све снаге и свима средствима радиле против ње, само да се избеже опасне конкуренткиње. У том г. Миларов настави: — Али ја сам се решио да је од јесени узем у трупу и узећу је. Па се окрете мени: — Она је Скрикна, тамо негде из наших крајева, из Европе.

Бугари никада не веле као ми: „из прека“, него увек кажу: „из Европе“, за све што је с оне стране.

— Ех! узвиках ја, радосно изненађен, што се и у Бугарији нашао један женски дар и то баш дар Скрикне!

У тај мах приђе један господин нашем столу и госп. Миларов нам га приказа: г. Филли Ганчов, новинар: мој друг у управи народне трупе. Пошто се и ми приказасмо, пређе разговор у брзо на погодбу с мојим пријатељем.

Погодба се поглавито водила око ничијега немешања у рад новог управитеља и око награде.

Г. Миларов рече да је од прилике овако разговарао с г. министром просвете: да се г. А. Мандровић постави за професора Више Школе, с платом од шест хиљада динара, а да се упути да врши дужност управитеља народне трупе, и да се то чини с тога, да мој пријатељ не падне на терет позоришнога, већ на терет државнога т. ј. просветнога буџета.

На лицу мога пријатеља видех да тиме није задовољан, али да се не би погодба покварила, напоменух госп. Миларову, да остави моме пријатељу времена да се мало размисли, на што г. Миларов радо пристаде и уговорисмо да се пред вече опет састанемо. За тим се дигосмо и разиђосмо се. Г. Миларов и г. Ганчов одоше сваки на свој посао, а ми се упутисмо да разгледамо Софију.

Кад се видесмо сами, рекох своме пријатељу, да би на ту понуђену плату могао пристати, ако му још додаду и двадесет динара хонорара од представе.

Бугарска народна дружина давала је редовно до сада по две представе недељно, али кад мој пријатељ преузме управу, моћи ће давати и више, те би према ономе 7200, што је мој пријатељ наумио да тражи, био још у добитку. Пошто још изменисмо неке мисли, мој пријатељ пристаде на мој предлог. Бугарска народна трупа даје обично, управо редовно, своје представе средом и суботом, што обојица нађосмо као врло ненодесне дане.

Пред вече се састасмо с г. Миларовом у врту „Червент Рак“, где бољи престонички свет долази на пиво и где обично свира војна музика која нас је прилично изненадила свирајући одломке из „Травијате“, али не у смислу доброга и лепога, а не беше штрајх оркестар, већ блех-инструменти. Мало за тим дође и г. Ганчов, те им онда мој пријатељ рече наш предлог и они га одмах усвојише. Видело се јасно да они хоће пошто по то да дођу до спремна и стручна човека. Г. Ганчов се дигне на то и оде да потражи и трећег њихова друга, те да то још тога вечера заједнички утирде. Кад се удали г. Ганчов, свратих пажњу г. Миларова на то, да су им дани за представе врло ненодесни и да ја држим да су за то много подеснији четвртак и недеља, што и мој пријатељ потврди и што г. Миларов, после малог размисљања, и усвоји. У том се врати и г. Ганчов и јави да је нашао трећег друга и замоли г. Миларова да пође с њиме. Удалише се обежав нам да ћемо се у скоро видети при вечери. И ми се дигосмо и ходасмо још мало по улицама, уз врло мизерно осветљење, разгледајући тај нови и на силу и на зор подигнути град. Али се ипак мора признати: да је онај, који је тај град

подизао и смером руководио, добро знао шта треба и шта хоће; као и то, да је за тако кратко време донета учињено много. Али се мора и то рећи, да престоница бугарска нема готово никакве будућности као град, и да ће вазда остати само као чиновнички град, као Загреб, јер нема готово никакве трговине. С тога сумњам да ће икада постати велики град.

Кад се вратисмо у свој хотел, већ затекосмо г. г. Миларова и Ганчова где нас очекују.

С видном радошћу на лицу, каза нам г. Миларов да је све примљено и утврђено; да је г. Ганчов био већ и код г. министра, саопштио му све и да ће г. министар већ сутра око девет сахата примити мога пријатеља и да се веома радује његову доласку, виђењу и састанку.

По вечери брзо се растасмо, јер бесмо уморни од пута. Растасмо се од својих познанника и понесмо се у своју собу.

У јутру се растасмо и нас двојица. Мој пријатељ оде с г. Ганчовом министру, а ја одох у наше заступство, да се јавим и да учиним своју походу. Али како се изненадих при своме повратку, кад ми мој пријатељ рече, да се није видео с министром, да је министар то јутро некуда изванредно отпутовао, и да ће се вратити тек за два три дана и да је поручио, да га мој пријатељ сачека, јер свакако жели да се с њиме састане, а ја већ бејаш пожелио, да се вратим у своју отаџбину. Али најзад шта се може, мора се за љубав пријатељу и остати. Тешко сам се тиме, што ћу бар људски разгледати бугарску престоницу. По ручку ходасмо и уздуж и попреко. Видесмо државну штампару, дом за Собрање, дом за официрски клуб, а уђосмо и у саму Св. Софију, за коју веле да је стара преко седам стотина година и која је сад већ скоро рушевина.

Кад се враћасмо из Св. Софије, паде нам у очи, на једном углу, необично велика објава која је личила на позоришну. Приђосмо ближе: доиста позоришна, на којој беше ово наштампано:

„Изванредна притурка на В. Реклама.“

С почетком јесење сезоне, редакција в. „Рекламе“ налази за своју пријатну дужност да изненади престоничку публику с одабраном пијесом „Семейно Огњице“, трагедија у четири чина од чувенога драматурга Хермана Судермана.

Ту представу даваће трупа познате бугарске актрисе, госпође Р. Ст. Попове, која је у многим местима Бугарске — према изјавама наших мњења, — произвела фуруре својим ретким драматичким талентом.

Према свему томе, редакција је испуњена пријатном надом да ће престоничка публика благоизволети да походи својим присуством ту многообећавајућу представу.

У СУБОТУ 11. СЕПТЕМБРА ОВЕ ГОДИНЕ

БУГАРСКА ДРАМСКА ТРУПА ГОСПОЋЕ Р. СТ. ПОПОВЕ

ПРЕДСТАВЉАТЕ У САЛОНУ

„СЛАВЕНСКА БЕСЕДА“

ПРВИ ИЗТ

„ЗАВИЧАЈ“

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА ОД Х. СУДЕРМАНА

Л и ц а :

Леополд Шварц, поет, у пензији Г. К. Стојанов.
Магда / његове кћери Г-ђа Р. Ст. Попова.
Марија / његове кћери Г-ца М. Сихонова.
Августа, његова друга жена, фон Ведловска . Г-ца Д. Вазова.
Макс фон Ведловски, његов рођак Г. Ст. М. Попов.

Гестердинг, епоријски настор Г. А. Николов.
Др. фон Келер, државни саветник Г. П. Стојичев.
Тереза, служкиња код Шварцових Г-ца Петрова.
Слуга у кући Г. Г. Попов.

За време антракта свираће војна музика. — Цене места: Канане 5 динара; I место 3 динара; II место 2 динара; III место 1.50; галерија 1 динар. — Билете се могу добити у врту „Црвени Рак“; у галантериском магазину Кр. Х. Пјејева, улица „Трговска“; у магазину „Руских Поваров“, испод хотела „Баларија“; у кафани „Македонија“; у павиљону Г. Грудева у градеком парку и у суботу после подне при каси у „Славенска Беседа.“ — Почетак тачно у 8½ часова у вече.

Обојица живо пожелесмо да видимо ту представу и с тога одмах потражисмо г. Миларова у врту „Червенџ Рак“, где га, у добри час, и нађосмо, те му одмах и рекосмо своју жељу и намеру. Г. Миларов се нешто устезаше и рече нам: да је то нека путничка трупа бугарска, каквих у бугарској има и сувине, и од којих сваких осам дана тек по нека искрене у Софији, да једну представу или ни једну, ако нико не дође, и тако је и нестане, као што се и појавила; и да и у самој Софији има вазда дилетантских трупица, махом од млађих чиновника склопљених. Али на наше наваљивање и кад му рекосмо, да нас у опште интересује да видимо ма какву представу на бугарском језику и да нас дупло интересује та чувена: Р. Ст. Попова, пристаде и он, сетив се у исти мах, да је то она глумица, коју нам је толико хвалио и коју жели придобити за народну трупу, па обрнув се мени рече: — То је та ваша Срикиња, г-ђа Ружа Попова.

(ОВРШТИТЕ СЕ)

Милош Цветић.



Архимандрит Нићифор Дучић. У данашњем броју доносимо поводом јубилеја г. архимандрита Дучића нарочити чланак у којем ће читалац наћи потребни опис, који би иначе био на овом месту.

Тридесетогодишњица Српског Краљ. Народног Позоришта. — 30. октобра ове године, тридесет је година дому што га је кнез Добротвор и Мученик подигао Народном Позоришту у Београду. За тај дан уобичајено је, и доста оправдано, да се веже и поменат за његове јубиларне светковине. Јер од тог момента, са подигнутим домом својим, Народно Позориште и почиње своју пуну и праву историју. И на данашњи дан, о тридесетогодишњици његовој, уз ваљне које ће сваки похитати да укаже том великом народном сиомени, Н. Искра мислила је да ће се најправедније одужити сећањем и благодарношћу онима, чији су животи и срца узидани у историју његову, и чијом је славом он данас тако поносан.

Од старијих глумаца који су за ових тридесет година заслужили себи достојан сиомен у Народном Позоришту, ми смо у овом броју извели осамнаест најистакнутијих ликова, са најдрагим биографским подацима, разуме се у колико смо и такве у овом тренутку на расположењу имали.

Алекса Бачвански, родио се у Темешвару године 1832. После основне школе Бачвански оде на гимназију у Карловце, где сврши пет разреда до 1846. Те године умре му отац, који беше неки финансијски чиновник, и мати му се пресели у Сегедин, где Бачвански сврши гимназију и лицеј. Већ у овим годинама видео Бачванског где образује јачку позоришну друштину у кући некога Колба, који беше богат човек, и учини то задовољство младим представљачима за љубав свога сина. „Позоришни сликар“ младога театра беше, онда још јак, данас такође уметник и познати пријатељ позоришта г. Стеван Тодоровић. По свршеном лицеју добије Бачвански службу, потом буде премештен године 1850 у Пешту, и доидије у Кечкетет. Из велике љубави према позоришту напусти Бачвански службу и ступи 1852 у мађарску позоришну друштину, с којом пробави неко време у Араду, Сегедину, Капаши, и најзад у Пешти, одакле буде ангажован за члана нашег Народног Позоришта.

Кад је Бачвански био ангажован последњи пут у мађарској дружини, у Пешти, ангажован је као „карактериста“, он нећ тада беше јак и заваљен глумца, уз то још интеллигентан. То га препоручи и у Београду буде примљен за редитеља и учитеља глумачке школе. Бачвански је учинио велике услуге Српском Народном Позоришту: обрадовао је готово све наше знатније глумце, израдио као уметник велике и тешке улоге: Шајлока, Лудвика XI, Ђурица Бранковића, Краља Јакова, Циганина, и т. д. и т. д.

Али му вредност и слава не могаше отклонити крај што му беше несрећном судбином досуђен. Бачванског у оним годинама једним несрећним случајем изневери вид, због чега се он мораде склонити с позорнице и оде на лечење у Пешту, где му жена беше у позоришту глумица. Невоља несрећне болести прешава да га баци у небагодаран заборава сјају који га до јуче толико слављаху, док на заштити неколиких својих пријатеља не буде опет позван из Пеште у Београд, где од 1880. с неком хонорарном наградом, играше још, као слеп, у Народном Позоришту до своје смрти 26 марта 1881 год.

Марија Јеленска родила се г. 1852 у Загорју, у Хрватској. Име по оду беше јој *Ферко*; име Јеленска добила је у позоришту. По смрти оцовеј матери је одведе с братом у Беч, где Марија сврши глумачку школу, и по положеним испитима оде у Загреб, на члана Хрватског земљског позоришта. Склањајући се од познатих вечитих смехи и нитрига новине таланту, мораде напустити Загреб, и појави се као глумица у немачком позоришту у Осеку. Оде је на пролеће 1869 затече позив „Одбора за подизање сталног Народног Позоришта у Београду“, коме се она одмах прво као глумица, а затим као редован члан. Желја за усавршавањем одведе је доцније у Беч, али и овде покрај најбоље воље и неоспорног талента као Славенка у бечком Бур-Театру не могаде постићи жељени успех. После Беча пробави три године у Прагу, потом у Хамбургу, Грани и Штутгарту. Ту играше до 1881 кад се удала, и напусти позоришту. Те године текла је и њен преговор с београдским Народ. Позориштем, где мислише да се још једном, последњи пут, опрости с позориштом. Али је судбина несрећне болести иза 14-годишњег напорног рада, оте жељене дане одмора, и она уири после године дана, 1882, у Варселони, где се беше склонила са својим мужем на лечење..... Колико је воледа и омишела своју прву позорницу, види се по томе што се не само за свога баваљња у Београду, но и доцније у далеком страном свету, цуна љубави и сећања на Народно Позориште, називаше само Скрипком.

Тома Јовановић. — Родно се у Великом Веткеруку 1846 године. Ту, у свом месту рођења први пут је видео позоришне представе. Оне га силно занеше и он поста глумац у својој деветнаестој години. Његов је глумачки живот овако текла. Прво је отишао Мандровићу који се са својом дружином 1865 год. бавио у Београду. Но у Београду се разболан, Мандровић опет набрзо отпутује, а он прихоран болешћу оста у Београду док се није излечио, а тада оде Протићу, који се у то време са својом дружином бавио у Вел. Сен-Миклушу. У овој дружини буде ангажован. Улога којом је почео свој уметнички рад био је Сретен у *Хајдучима* од Стерије Поповића.

После кратког времена Протићева се друштво распе и Тома дође у Земун, у друштво Јоце Поповића. Одатле преша у Београд, у друштво Паје Степића које је прокретарило Србију. 1867 године ожени се Степићевом ћерком Јулијом, и у тастовој дружини провуче цеоу Бачку, Банат и Срем. Године 1869. дође у Београд и буде ангажован у Народном Позоришту, које је те године био отворено. Ради неких несугласица оде 1872 год. у Загреб, где је остао до 1878, а те године врати се у Београд, који га дочека раширених руку.

17 фебруара 1890 год. славно је двадесетогодишњицу свог уметничког рада, и тога дана играо је насловну улогу у Меланковом *Грофу Праксу*, а 1892 године том истом улогом завршио је свој уметнички рад. 1893 године, 5 фебруара, Томе Јовановића већ није било међу живима.

Тома је био таленат, природа, фигура, воља, све; све што се тако строго и тако издано тражи од имена, коме ће се, после Томе Јовановића, дуго и дуго чекати наследника.

Његов репертоар беше многоструж: он је играо жарке љубавнице, тешке и компликоване улоге: Хамлет, Краљ Лир, Отело, Шајлока, комична лица: Граф Пракс, Доктор Окс. У цветној младости, као што је то сасвим природно, играше љубавнице. И забележено је из те периде, да је поред успеха на позорници имао успеха и ван ње. Из те епохе постепено (од 1880. г.) прелазни у другу, оставља младалачке улоге и узима снажније и озбиљније, с успехом их обрађује и с истом јачином, увек с великом вештином игра тако исто Лира као и Хајрица из *Лаворике* и *просејачког штапа*, тако исто Хајрица као и Пракса. Подједнаком је снажном могао да зашлани жарке пламене љубави, да расплаче, и да засмеје своје гледаоце. Репертоар његових улога беше тако разноврстан и тако обилан, да обухвати све литерарне школе: и класичну и романтичну и реалистичну, свака улога беше „његова улога“, у свакој подједнак, у свакој највећи. Он се окретах с љубављу и српској драми, репертоар његов беше обилан са неколико улога из историске трагедије којима се прослављао, то беху *Ђурица Бранковић*, *Немања*, *Вуканшин*. О његовом *Ђурици* забележено је ово. Кад је једном требала да игра представу, а играо се *Ђурица Бранковић*, он зашита сценаристу: нема ли много света у Позоришту? овај оде, виде и врати се: партер редан, доже празан, али партер стајања пуан љака. — Ваш волим, што су готово само они у Позоришту. Ја им доста дугујем... Вечерас ћу играти за њих, онако, како ми срце говори. И он је играо. А његова публика у партеру дрхтала је, напала и плакала, док је он после те буре, после тих великих драмских сцена изаша кулса.

Лазар Поповић (1838—1892), ступио је први пут на позорницу 1856 г. у чувеној Кнежевинеј дружини. Са ретком срећом

заузео је одмах једно од највиднијих места међу друговима јер играше тада најизнанијате и најблагодарије улоге — „Љубавнице“. Играо је и у београдском позоришту још у Краљевој Пивари, потом је био у загребачком позоришту. Из Нар. Позоришта отишао је 1883. Водио је и сам позоришну дружину. У Народном Позоришту био је редитељ од првих својих дана у њему. Велики број и данас га пријатељи за свога учитеља.... Као добар глумац, није тражио ни ограничавао се на „сах“, и играо је огроман репертоар. Познати су му *Фердинанд* у „Сплетки и Љубави“, *Шопар* у „Анонском улаку“, *Милош Обреновић*, *Ђорђе* у „Карташу“ и т. д. и последња *Ђурица Бранковић* с којим је и умро.

Марко Суботић (1836—1884). Ступио је на позорницу у сри. пар. позоришту у Новом Саду 1862 г. за време свога глумовања био је највише чланом: хрват. зем. казалишта у Загребу, Народниот Позоришта у Београду и Новосадског Позоришта. Пред крај живота водио је и сам своју позоришну дружину. Суботић је био син од богате трговачке породице (из Панчева) што му је дало прилике да буде доста лено образован и тиме, поред свога талента, стекне једну више особину за доброг глумца. Играо је најрадије нитриганте, и играо је био познат у улози *Кромесла* у „Сиротинском адвокату.“

Марко Станишић (1835—1898) почео је да глумије 1864 г. код Новосадског Позоришта. А у времену свога глумовања одлазио је за члана загребачког позоришта, и играо је као члан Београдског Позоришта још у Краљевој Пивари, где је по том у Народ. Позоришту остао до смрти своје. Марко Станишић је био један од најинтересантнијих глумачких типова, био је врло лено и углавном спољашности и до последњих часова својих задржао је, и у седићим власима, саву непроменљивог, вечито свежег и младог кавалера бонвивана што је увео и у свој живот на позорници. Од његове познате гордо господштине на позорници подсећамо на *Латремула* у „Отаџбини“, *Мурата* у „Ђурица Бранковићу“. Од комичних *Кнега Виријанског* у „Доктор Оксу“, „Чика“ Марко није мање познат и као приватан човек, где је поред своје спољне углавности, добре душе, и лене образованости, био симпатично пријан у свима круговима Београдским.

Лазар Лугумерски родно се 1842 год. у Сомбору, умро је 1886 у Београду. Ступио на позорницу у Осеку 1868 године. Потом пролео неко време као члан Народниот Позоришта, Пелешеве Позоришне дружина, Српског Народниот Позоришта у Новом Саду, док се најзад није опет вратио Народном Позоришту, коме је службо предао до последњих тренутака својих. Лугумерски је био одличан глумац, добар певач, симпатичан човек и друг; заслужан члан Народниот Позоришта. Из богатог и срећног његова репертоара могао би се и сад наћи још неколико живих сећања београдске публике илр. на његова *Кромесла* у „Монтрозу“, *Кромесла* у „Сиротинском адвокату“, *Јана* у „Отецу“, *Дон Бартола* у „Севилском берберину“, *Тошу* у „Раденичкој побуну“, *Рока* у „Убојници.“

Милош Цветић родно се 26 јуна 1845 године у Чуругу у Шајкашкој. Ступио је први пут на позорницу у Кикинди, 30 јануара 1862 год., у путујућем друштву пок. управитеља Јована Кнежевина.

Још те јесени ступио је као члан у српско народно позориште новосадско, а већ у новембру исте године, представљао је на београдској позорници. При крају 1863 године већ је био члан београдског народног позоришта, које се беше образовало под управом одбора, а под артистичком управом Адама Мандровића. У пролеће 1865 године затвори се Народниот позориште. Цветић се тада врати Новосадском позоришту, али већ у јесен 1866 године реши се да га остави и да са свим напусти глумовање; али се ипак по наговору пријатеља реши да иде у Загреб. У Загребу, у народном земљском казалишту, ступи Цветић први пут на позорницу као *Конрад* у комаду „Маниар и његово дете“ и буде одмах ангажован, где остане стално до 1869 год., кад је већ на ново било основано Народниот Позориште. На први позив управни одзвоне се Цветић, и ако је имао обиме у Загребачком казалишту, и дође у Београд 2 априла 1869 године. Од тога времена остао је Цветић стално и верно у Народном Позоришту, неостављајући га ни тренутка ни у добрим ни у злим часовима и као глумац, а поглавито као дугогодишњи редитељ, све долазе се заједно са женом не повуче у пензију. Цветић је и као глумац и као редитељ много задужио Народниот Позориште и спомен своје публике, и поред његове вредности и још тако свеже јучерање успомене, сувишно би и било помињати какав избор на његова репертоара, који је тако богат и разноврстан, и у коме би избор био тако тежак и немогућ.

Марија (Голубићева) Цветићка родила се 17 фебруара, 1846 године у Загребу. Ступила је први пут на позорницу 17 новембра 1862 године у Загребу, у народном земљском казалишту, у комаду „Три оца на један пут“, а у улози љубавнице и певачице. На позив управе Нар. Позоришта дође 2 априла 1870 године у Београд. У исто време буде и ангажована за редовна члана Нар. Позоришта, а поглавито као певачица и певала је у њему, као тада једина школана певачица, пуна 24 године.

Димитрије Коларовић (1836—1899). У тренутку кад доносимо успомене и слике прослављене тридесетогодишње гарде Нар. Позоришта, вољом судбине ово где морамо да олаккујемо успомени једног од њених првих и најзаслужнијих ветерана. Димитрије Коларовић, један од првих, најстаријих и најчувенијих глумаца Народниот Позоришта, чију смо слику донели у овом броју, умро је у среду 27. октобра, на свом ишању у Влашкој Пољу, где се од дужег времена беше повукао у приватан живот. Димитрије Коларовић, родно се 1836, у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у дилетантском позоришту. Затим је био члан сри. парод. позоришта у Новом Саду, Сунђићевот позоришта у Београду, Загребачког позоришта, и најзад, од установљеног сталног Народниот Позоришта у Београду, остао је

његов стални члан све до времена кад се повукао с позорнице. Коларовићева глумована једна је од оних неколико омиљених и светлих традиција којима је историја Народног Позоришта данас тако поносна. Од Коларовићевих најпознатијих улога београдска позорница сећа се пуна хвало његова *Старог баке*, *Гризинера* у *Доктор Клаусу*, *Панте* у *Шарану*, *Шопара* итд. Пишући ове редове добијемо извештај да је добри чика Мита умро 27. о. м.

Љубица Коларовићка родила се године 1836. у Врањеви. Први пут ступила на позорницу у Кнежевићевој позоришној дружини у Новом Саду. Потом, по удаји за Коларовића, заједно с њим била члан ери. нар. позоришта у Новом Саду, Сумићеве дружине у Београду, Загребачког позоришта, и од оснивања Народног Позоришта његов члан све докле се није заједно са мужем повукла с позорнице. Умрла је године 1890. Од чувених и омиљених улога Коларовићкиних помињемо *Матер* у *Станоју Галамашу*, *Јелену* у *Маркију Стјуарту*, *Лукрецију Борџију* и т. д.

Алекса Савић (1832—1873) родно се у Земуну, где је први пут ступио на позорницу у аматанском позоришту. Био је члан више позоришних дружина, а пре Народног Позоришта играо је још у београдском позоришту у Краљевој Цивари. Био је добар глумач, одличан комичар, и лепо је певач.

Науи Стојановић (*Пуна*), такође из Земуна, почео као и Савић у аматанском позоришту у Земуну. Дobar комичар, али је више био познат са свога лепог гласа као певач. У Народно Позориште дошао је 1871 године. Око 1880 напустио је позорницу и отишао за учитеља певања у Српски Бечеј.

Тоша Анастасијевић родно се 28 фебруара 1851 у Трнову (Македонија). Умро 1895 у Београду. Ступио први пут на позорницу у Народно Позоришту 1869 год., у коме је после остао непрекидно до последњих часова својих. Био је школован, и као таквоме понашање су му и друге административне дужности. Од 1874 вршио је дужност писара и архивара, од октобра 1883 секретара Народног Позоришта. Игра Анастасијевићева била је увек пуна збива, неке нарочите дубоко мирише и благости, и по тим особинама образован је и скоро цео Анастасијевићев репертоар: озбиљни седи властелин, старац, отац, свештеник.

Њихови другови, данас тако познати и омиљени имена Народног Позоришта, г-ђе: *Гриуроа*, *Јовановићка* и *Радловићка*, и г. *Ђура Рајковић* и данас су још у Народно Позоришту, и на данашњој светковини, околени новим подмлатком, млађим друговима својим, поносно броје тридесет година живота и рада посвећених делу, чија је слава данас њихова најблагодарица и најзаслужна награда.

Восанка (сликао Ђорђе Ваштар). — *Восна поносна* реч је која је позната у целом нашем народу. А и јесте поносна, поносна по лепоти земље, поносна по деди својој, поносна по свему што Бог земљи дарује. Једнога само нема.... За то је ваљда тако замисљена, тако сета. Па и са ове санке нама, и ако је туђинском руком рађена, види се и понос тај и сета дубока; али се из ње види и друго нешто: види се *нада* која потиштенога никад не напушта!

Светислав Јовановић, српски сликар. Као што је породица Јована Пајића позната као *песничка*, исто се тако може рећи за породицу Јовановића да је *сликарска*. Стари прмачки фотограф Стеван Јовановић редом је своје синове проводио кроз свој фотографски атеље дамајући им „прва знања“ из сликарске вештине. А кад му синовима постаде Вршац тосан, винуше се у бели свет да усађују искру љубави према сликарству усавршују и развијају. Данас су његова деца већ своји људи: Паја је српска дика, Милан уметник фотограф, а Светислав, поред одличног фотографског гласа, сликар о којем хоћемо овом приликом и нарочито да проговоримо.

Светислав је рођен у Вршцу 25. марта 1861. године. Основну школу и реалку учио је у својем месту рођења, а за тим је отишао у бечку кртакшу школу, из које отиђе 1879. године у Петроград, где као почетник сликар пробавио о своје круху годину дана. 1880. год. већ га видимо у Паризу где се у огромној маси најразноврснијих уметника бори за опстанак. У то је доба Паја већ изобиљао на позорницу, а Светислав је у њему гледао и понос и узданицу своју. 1886. године одлази Светислав у Минхен тада већ чувеном сликару и брату својем Паји. Урођена љубав према свему лепом што потиче од најдражег и најближег, од брата рођеног, повода је и Светислава на исте стазе што их је старији му брат вршио. Братска љубав и истинска лепота братовљених слика створиле од Светислава вредног угледача и жарљивог јака Пајина.

Све до 1891. године Светислав се највише и најрадије бавио у Пајину атељеу. А од те године на до почетка месеца августа ове године Светислав је живео у Паризу, из којег дође тада у Београд у којем још живи.

Живећи као уметник ван свога српског народа, тражећи зараде у туђини, Светислав није познат у Српству онолико колико би требало. Од великог броја његових старијих слика једна је само у српском власништву (*Полазак у лов* — Српски Народни Музеј), а остале су у туђини. Од његових слика нарочито се истичу: *Арбанасе атинкује* (која је била изложена у Париском Салону 1889. год., кад је и продата за Америку), *У аустини*, *Туркиња*, *Бела Вила*, *Стражар арбанаски* (имала је нарочитог успеха, а била је изложена у *Salons des Champs-Élysées* у Паризу), *Преле* (изложена у Салону 1890. год., а продата за Америку) и *Растанање*. — И ако су му све ове слике пуно уметничког смисла, ипак је Светислав познатији као портретиста. Од његових многобројних портретских радова истичу се портрети: Госпође Латур, Госпођина и Госпође Кадран, Г-ђе д'Естер, Г-ђе Лауре Мирант, Г-ђе Кибер, Г-ђе Фатме

Бент-Ени, Г-ђе Морган, Г-ђе А. Мартенс, Г-ђе ван дер Хегт, Н. С. Туинског Веја, Кнежевића Мирка, Г-ђе Лили Верне; а за свога кратког баљева у Београду израдио је портрет пок. Митрополита Михајила, а сада довршује изврсан портрет Митрополита Никоћентија.

Поред овог и оваког рада Светислав је радио као илустратор на неколиким француским журналима, а са особитом љубављу и успешном израђује минијатуре на емаљу. Ова врста његових радова издана је са ретком похвалом и у француској штампи, а нарочито у *„La France artistique“* (3. јуна 1894. г.) где му се ти радови једнако са сличнима „старијих мајстора“ и ласкаво пореде са колекцијама париских музеја.

Колико још можемо очекивати од г. Јовановића доказују нам његова стална вредноћа и године највеће продуктивности.

Полазак у лов (сликао Светислав Јовановић). — Полази у лов а верна га љуба с чедом испраћа. Ал' у каквај лов? Све једно је: у тим се кршевима у лов иде и на зверове и на душмане са истим расположењем, јер и једни и други само невољу носе. *„Добра среба!“* поздрав је који ловца прати, а *сукоб* у лову — жела и оног што полази и оне што га испраћа.



ДЕСЕТОГОДИШЊИЦА „ВИТЕЗА“

У граду Шапцу, негдашњем Заслону, прадедовини Његова Величанства Краља Александра, лицем на Никољдан 1889-те, када је први пут славу савио као Краљ Срба Обреновић V-ти, појавио се у свет први број привредног витешког листа „Витеза“.

„Витез“ је кроз свих минулих десет година без замора и застоја служио Краљу и Отаџбини, а проповедао Привреду и Витештво. „Витез“ је служио својој сврси такомо предашњом и успехом да му заслуге оспорити не могу ни оштрији критичари.

Због тога верујемо да ће бити на одмет, ако о њему, поводом његове десетогодишњице, проговоримо коју. Својим истрајним радом и постигнутим успесима „Витез“ то потпуно заслужује.

„Витез“ је гласник и својиница: Главне Управе, пет обласних и свих окружних „Кола Јахача Кнез Михаило“, као и свих пријатеља и трудбеника српске привреде и витештва.

„Витез“ је у појединостима живи проповедник свега онога што треба радити и посржавати, те да се постигне циљ, којему је намењена и застава коју 4. септембра 1894. године дарова српској привреди и витештву племенити и узвишени владалац наш Његово Величанство Краљ Александар I. Витез је се тим и таким радом својим удостојио да га његови читатељи сматрају као израз и огледало *своје* љубави и *својега* озбиљнога старања за унапређење српске привреде и витештва. Ни један Србин, ни једна Српкиња, ма где они били, који су свесни позива за привредни напредак, а нарочито сви становници и становнице слободнога Српства, нису откизивали „Витезу“ помоћ за постизање намењеног му задатка.

Сви смо живи сведоци да су „Кола Јахача Кнез Михаило“ поштована од свију и свакога као чисто народна удружења. Сви смо видели да је рад Кола Јахача омиљен свима и свакоме. Сви знамо да су привредно-витешке свечаности које „Кола Јахача Кнез Михаило“ приређују, дубоко усађене у народном срцу као народне свечаности, као народни понос и радост. Није ли се већ и у нас (као што се започело у Француској још под владом Наполеона првог) приликом путовања владаоцела кроз отаџбину, уочијавило, да се изводе и с поносом приказују најбоља коњска граја из дотичних крајева. А зна се колико је тај дивни обичај дао полета унапређењу француског коњарства, па ће јамачно и у нас....

Овде ћемо само споменути ово: Ко се наши четврте свеске *„Државотиса Србије“* тај ће тамо на странама 110—111 наћи да је у години 1896-ој укупна вредност коња у држави нашој износила **10,736,544 динара**. А кад се након тога замери у другу књигу *„Статистике Краљевине Србије“* за 1890-ту, наћи ће се да је тада, дакле 24 године доцније, укупна вредност коња у Краљевини износила **само 10,421,432 динара**, што значи да је наше домаће коњарство било у *опадану*. Но, кад се после овога узме преда се *„Попис становништва и домаће стоке у Краљевини Србији“* за 1895-ту годину, уотриће се да је не само обустављено даље опадање укупне вредности коња у Србији, него да је се та вредност за последњих пет година (дакле за непероватно кратко време) *попела* на **24,610,174 динара**.

И ако смо још далеко од оних успеха какви су нам на овом пољу потребни и ако „Витез“ има још доста да ради и да уради, ипак се пред овим оваким и околним досадашњим успесима ваља с радом и с правом науставити.

Витезови сатрудбеници добро чине што нам обављају, да хоће навршетак првих десет лета Витезова живота да обележе једном скромном али племенитом и корисном свечаношћу.

Позивају се сви досадашњи а још живи сарадници „Витеза“, да сваки *ма и најкраћим потезом пера* увелича свечани број који ће се припремити за овогодишњи му — *десети* — Никољдан, и у више тисућа примерака разаслати по Српству. А тим тако приређеним свечаним бројем јамачно ће се много допринети оној узвишеној задаци којој је „Витез“ тако вредан.

Управни пак сарадницима својим: Чеди Поповићу бив. начелнику министарства, Манојлу Ђорђевићу—Призренцу бив. уреднику «Српских Новина», Панци Пет. Куртовићу бив. председнику државног савета, Кола Јахача Кнез Михаило, Војиславу Ј. Паићу бившем писнику, Љубомиру Јовановићу б. сточном лекару, Алекси Николићу бив. трговцу из Зајечара, Влади М. Јовановићу бившем писнику из Шапца, Проки Кнежевићу б. окружном начелнику, Јелени Ва. Мирковићу бив. председнику женског одбора шумадијског Кола Јахача, Марку Дероку б. сточном лекару, Љубомиру Влад. Ђорђевићу бив. ђаку VI разреда гимназије, Димитрију Вучковићу бившем окружном начелнику, Андреји Исајловићу бив. апотекару, Петру Татићу бив. адвокату, Милошу С. Милојевићу бив. председнику Кола Јахача Кнез Михаило у Лесковцу, итд., итд., итд. — приредиће се том приликом свечан помен јер су они то наше захвално сећање у пуној мери заслужили.

«Витез» нарочито помаже намеру:

а) да у нашој Отаџбини буде увек довољан број добрих коња за јахање, телење и товарење, како за све редовне привредне домаће потребе тако и за земаљску одбрану, те да се не само више не издају из земље оне огромне суме новаца које се сваке године до сад а и сад издају, него:

б) да буде у довољном броју добрих коња и за продају на страну гд. загранични извоз, те да новац са стране у нашу земљу долази, чиме ће такође јачати наша финансијска снага;

в) да се у народу нашем уједино витешки јахачки дух на ону висину, на којој је он некада био и на којој он у интересу српском треба да буде увек.

У тој тежњи доноси «Витез» научне чланке, упутства и остале писмене савете у свима правцима који потицају дна Кола Јахача као: популарно написане чланке о ширењу и систематизирању коњарства; о изазивању љубави наспрам коња као најјачег човеког савезника у миру и у рату; о произвођењу и о неговању коња; о хигијеничким поукима: о узди и уздању и о седлању и седлању, о обучавању коња како за привредне тако и за витешке потребе; о употреби коња за све прете послова, с обзиром на штедњу коњске снаге; о поукима из ветеринарства и о поткивању; о огромном утицају коњарства на побољшање и јачање: пољопривреде, трговине, индустрије, државне одбране и народних интереса; о статистичким подацима који се тичу домаћег коњарства, а тако и коњарства оних туђих земаља које нам у томе могу да пример и углед послужити; о упознавању одгајивача с најбољим путевима за продају прекробојних грла, као и о упознавању произвођача и одгајивача са свима осталим користима које их очекују од гајења доброг соја коња; прати примену и последике свију садашњих закона, који се непосредно или посредно тичу коњарства, и по потреби износи своје гледиште по томе; доноси родољубиве посме у витешком јахачком духу; збирке оригиналних и преведених података о витешким особинама коња; приповетке из витешког живота, с обзиром на пажњу коју су негдашњи српски јунаци поклањали својим коњима; просто написане чланке и расправе о гајењу и подизању витештва, с погледом на српску народну коњицу и негдашње витешке утакмице и забаве; доноси извештаје о правцу рада и кретању у државним ергелским заводима; доноси објавне и извештаје о припремањима: а) разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним прегледима (изложбама), о добро одгајеној домаћој ждребади, прилодним коњима и пастушима; б) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним утакмицама у брзини и издржљивости са и без препона на потецишту; в) о разноврсним утакмицама у јачини телења, а тако и у правилном удешавању запрежних амова, запреге и у вожењу; г) о разноврсним јавним земаљским, обласним и окружним наградним такмичењима у теренским, ловачким и даљиним јахањима; д) о разноврсним јавним наградним такмичењима у правилном седлању и уздању, у правилном јахању, у правилној обуци јахачких коња и у прескакању; е) о разноврсним јавним наградним утакмицама у војничарању, у војевању оружјем на коњу и у паруселском јахању; ж) о разноврсним јавним наградним утакмицама у правилном и брзом поткивању; з) доноси статистичке податке о успесима рада друштва: а) доноси вести и новости из других држава о сличним такмичењима; и) износи на јавност цео управни (административни) рад свију Кола Јахача и њихове Главне Управе, као и разне предлоге који се за Земаљско Веће свих Кола Јахача или иначе истицају буду. Приноси са захвалношћу на видни имена свих за привреду и витештво заслужних родољуба; приказивање наше и туђе пошле, часописе, брошуре и књиге, које су посвећене унапређењу коњарства и витештва....

«Витез» хоће, доиста, мирне душе да погледа у своју прошлост од десет година, јер колико се највише могло урадити — урадио се.

Почетак је срећан и са свим задовољава, нека би му и рад у будућности био исто тако корисан и напредан.

Н. А. К.

НАУКА

Јужно Афричко Бурско Републике. — Стара римска узречница: «quid novi ex Africa» лебди, за ово 2000 година, у устима културних европских народа и њеним питањем очекују они брзи одговор односно тог Европског најближег, али и најневољатијег континента. Кад се узме, да слаба хоризонтална раширена, висока над коју река, велики мочари, степски и пустињски карактер огромних предела, смртносна и неадекватна клима, суровост и дивљаштво афричких народа отежавају и спречавају испитивање централних делова у Африци, онда се правда и употреба оне римске узречнице у свагдашњем говору.

Кад је Версајским миром признала Инглеска Сев. Амер. Савезним Државама самосталност, наста за испитивање и колонизацију афричког континента нова епоха. А кад се је, сем Афричког Друштва у Инглеској, образовало таково у Немачкој и Белгији, научно се је испитивање тога континента развијало ујоредо са тргов, политичким и тек од тог времена јавља се тежња да се Африка подели међу европске колонијалне државе.

Најмање је потешкоћа за испитивање, колонизацију и стварање јакот културног центра Европи пружио Јужна Африка. У почетку XVII века прве колоније доведе у Јужну Африку Холандско Источно Индиско Друштво. Колонисти бејаху холандски сељаци (Бури).

1796. године освојише Инглези Јужну Африку до Бел. Риблие Реке, која, за време Наполеонових ратова, потпаде под Холандију а 1814. год. поново под Инглеску, пошто првој плати одитету од 72 милијуна динара. Од тог се времена па до дана данашњег разви упорна и дуготрајна борба између Инглеза и Бура.

Због несугласица с Инглезима поселише се Бури 1837. год. на својим дотадашњим насеобина и упутисе се правцем северноисточним у Натал, где 1839. год. основаше Бурску државу Натал, у којој подигну нову варош *Питермарицбург*. Бури се у новој отаџбини упутисе у ратове с Каерима, што даде понова прилике Инглезима да се умешају у њихове унутарње размирице и да Натал огласе својом колонијом. Бури се на то по други пут поселише преко реке Орава и основаше *Орава Републику*, коју Инглези 1848. године с војском поседоме. Један део Бура напусти одмах своја огњишта и потражи скупштина у пределима преко реке Вада, где поста нова *Бурска Република Трансвал*.

Кад се Инглези зашлетосе у рат с Каерима, увидеше своју политичку грешку и 1854. год. својеволно напустише Орава област, која се је, те године, конституисала као независна Орава Република и у култури се до данас полако и мирно развијала.

Пошто Инглезима, после дуге и тешке борбе, поје за руком да већи део казарске земље примире и да је својој Јужној Африци присаједине као колонију, прохте им се 1877. године власти над свима Каерима па и Трансвалом. Те се године подигоше дигности Бури у Трансвалу и Каери у Каерарији противу Инглеске инвазије и окупације. Крвави се ратови отпочеше с обе стране. 22. јануара 1879. године претрпеше Инглези страхан пораз у бици код *Исандула* и тек, 18. августа 1879. год., када заробеше казарског краља Кечула, поје им за руком да Каерарију примире. Трансвалски Бури извојеваше у том рату 1881. год. потпуно самосталност. 1884. год. закључише они с Инглеском нарочиту конвенцију, по којој се сизерена права Инглеске — да контролише својне односе Трансвала — апатно сужавају и Трансвалу признаје државна самосталност под именом *Јужна Афричка Република*.

1890. год. присаједини она један део *Сулу области* а 1894. год. ступи у зависан положај према њој независна *Свази Држава* али тако, да и даље остане под својим главаром а Република да врши у њој законодавну, управну и судску власт.

Кад је чувени и енергични *Сесил Родес* са својим помагачима спремио давно смирљен унад злогласног *Цемсона* на најнасељенију варош у Републици *Јоханесбург*, којим се је имала 1895. год. уништити самосталност Бурских република, ступише обе Бурске републике у што тешки савез, коме је циљ, да бране заједнички државну самосталност и да спречавају Инглеску у њеним прохтењима за даљим освајањима у Јужној Африци. — Пошто инглески министар колонија, *Челсблен*, свом душом потпомаже тежње и настојања *Сесила Родеса* и пристаје му, морало је доћи до затегнутих односа с Бурским републикама па и до рата, који се, у највећем жеку, на Југу Африке води.

Орава Република граничи се с југа реком Оравом и Капалом, са истока Басуто колонијом и Наталом, са севера реком Валом а са запада инглеском колонијом Западно Гринвом. У простору захвата 131.070 км² и има 220.000 становника. Величина је као и краљевина Румунија а насељеност као Приа Гора. Бури има преко 70.000 а остало становништво сачињавају: европски колонисти, Каери, Басути и Бечуани. Бури су протестантске, европ. колонисти католичке и протестантске а староседеоци многобољачке вероисповести.

Духовну културу распрострају у народ 163 школе (основне) и две средње школе а *Грај колеж* је припремио течај за оне, који продужују даље своје школовање на универзитету у Капштату. Народна је библиотека у Вауманштајну а неке новине излазе у већим местима у Републици.

Хијерархиски земља се дели на 36 парохиских срезова.

За унапређење материјалне културе врло су повољне прилике у Орава Републици. До 1836. год. сва земља беше дивљина, којом се скитаху Бечуани и Вумијани. Додаском Бура већи се део земље употреби за пашиње а мањи за обрађивање и културу биљака као: пшенице, кукуруза и јечма. Како је врло здрава и подесна како за агрикултуру тако и за сточарство. 1890. год. било је у Орава Републици преко 6000 угледних добара и 8.263.585 комада разноврсне сточе као: коња, волова, крава, оваца, коза и нојева. Сем земљорадње и сточарства унапређују државну имовину и рудокопи. Од руда вади се: каменни угљ, злато и драго камење. Самог дијаманта извезло се је 1896. год. у вредности преко 11 милијуна динара. Експорт разних производа преко лука Капала и Натала износио је 1897. год. 43 а увоз 29 милиј. динара. Државни приход 1897. год. беше 83, расход 76, државни дуг 42 а државна изаовина 182 милијуна динара.

Дужина телеграфа 1898. године износила је 4800 а железница преко 750 километара.

Орава Републиком управља на 5 година изабрани председник. Легислатива се врши преко Народне Скупштине, коју састављају 60 па

4 године изабраних скупштинара, од којих се половина, после сваке 2 године поново бира. Војна је обавеза општа. Сваки грађанин служи у војсци од 16—60 године. Војска броји 20.000 војника.

Главни је земаљски град *Блумфонтајн*, центар свих државних и културних власти, са 6000 становника.

Остала су насељенија места: *Јагерсфонтајн*, *Харисмит* и *Фиксбург*.

Јужно Афричка Република — пређе *Трансвал* — граничи се са запада области Бечуана, са севера Родезијом, са истока Португал, Африком, Сузу и Тонга колонијом, с југа Оранже Републиком и Наталом. У простору са Свази државом има 326.700 а без ове 308.500 км². У првом је случају величине нешто мање од све српске земље с Бугаријом и Ист. Румелијом а у другом као сва српска земља с Бугаријом без Ист. Румелије.

Становника има 867.950. — Насељености је као што су обе српске земље Даламација и Истра. Бура и европских досељеника има 245.400 а урођеника: Казара, Басута и Бечуана са тим Малајана и Кинеза 622.550.

Бури су протестантске а европски колонисти католичке и протестантске, староседеоци многобожачке, Малајди мухамед, а Кинези буданске вероисповести.

Многе државне и приватне школе старају се, да се духовна култура на виши ниво подигне.

Земља је слабо наводњена висораван, која се према западу благо уздиже, према истоку терасаста а према северу стрмо спушта. Источни терасаста предели богатији су воденим талогом од западних равних и стених, с тога су и културно напреднији. Главни је народно занимање земљорадња и сточарство. Бури и староседеоци сеју: кукуруз, јечам и дуру, а саде: духан, шећерну трску и памук. Сточарство им страшно тамани цео мук.

Јужно Афричка Република била је искључиво земљорадничка и сточарска земља, којим се привредним гранама занимаху како Бури тако и урођеници. Од изналаза великих златних поља 1879. године развише се и у њој све врсте индустрије.

Рудокони су и сва индустријска предузећа у рукама странаца. За те привредне гране постоји преко 200 друштава и синдиката. У златним окнима и пољима ради преко 10.000 белих и 65.000 урођеничких радника. Најбогатија златна поља налазе се око Јоханесбурга, Лајденбурга и Вабертона. 1897. год. извело се преко Патала и Кампанда злата у вредности 280 милијуна динара.

Сва злата, ваде се и друге руде као: сребро, бакар, олово, гвожђе, цинк и каменити угљ.

1896. год. у 45 окана добило се је каменог угља 1.440.000 тона, што представља вредност од 17 милијуна динара. Јужно Афричка Република, сем минералног блага, извози: стоку, сточне продукте, слоноу кост и појеву перје.

Дужина железница 1898. год. износила је 1247 а телеграфа 8120 километара.

Државне послове руководи, из прве класе грађана изабрани на 5 година, председник. Легислативу врши Народна Скупштина, коју састављају обе коморе са по 29 посланика.

Кадар земаљске одбране састоји се из једног артиљеријског дивизиона од 29 овицара и 371 војника и телеграфске чете а у рату долази под оружје сваки грађанин од 16—60 година.

Главни је земаљски град *Преторија*, основан 1853. године са 12.000 становника, седиште свих државних власти. *Јоханесбург*, по насељености прво место у свој Јужној Африци, основан 1887. год. са 102.000 становника. Варош лежи у средњим златних поља, с тога и колонијалне европске државе имају своје консулате. *Клерксдорп* и *Потсхеструм* важнија су места у земљи.

У пркос свих симпатија, које су на страни Бура, противу насилног и бруталног поступка освајачких Ниглеза, има их у Европи, који су мишљења да с бурским републикама треба што пре пречистити. По њихову мишљењу, све афричке државе, које брзо неће да напусте своје пародне установе и што пре не приону уз модеран пош дух европских колонијалних држава, треба да пуге своју самосталност. Пошто су Бури нидолентни и конзервативни карактера и неће лако да напусте прадедовски начин живота, то, по мишљењу неких у Европи, они као сточари даље не могу остати у средњим областима (колонија) у којима се је знатно развило рударство, индустрија, агркултура и трговина, с тога одобравају окупаторски поступак Ниглеза.

С. М.

О утврђеној снази на бискилу. На бонском физиолошком институту чињени су опити у овоме погледу на нарочито начињеној дружи од 250 мет. дужине. Том се је приликом оцањало, да је при просечној тежини бискилисте од 70 кгр., точка од 21,5 кгр., брзине од 250 мет. у минути — равно 15 кгр. на сахат — изишла количина употребљеног кисеоника на 1 минут пута — 4,8 сеп. Ова се количина смањује за 60% кад се брзина сведе на 9 кгр., а кад се поине на 21 кгр. онда се и потрошња повећа за 10%. Ради непосредних сравњивања чињени су опити са ходом у различитом темпу и показало се је, да бискилиста при горе споменутој средњој брзини утроши за 1 час 72 л. кисеоника, а некак при средњој брзини само 59 л.

Напрезање бискилиста цени се погрешно, јер се обично узима да се много мање енергије развија. Према поменутих опитима потребује бискилиста од прилике 220% више снаге него некак. У исто доба константовано је, да ово повећање не долази услед кретања него услед отвора ваздуха, на према томе са брзином расте и утврђена снага.

Радж.

Опиту са снагом инсеката. — Један од познатих енглеских орнитолога чињено је опите са бубом јеленаком од 5,5 см. дужине, 16 мм. ширине и 1,86 грм. тежине. Он је упресао ову бубу у колича од цинка

и 50 грм. тежине и јеленак је ово вукао без икаквог напора; затим је додато још 14 грм. тежине, па је и ово вукао без великих тежкоћа, али кад је додато још 14 грама, он је вукао сву ову тежину још на 3 см. даљине — и то је била граница његове снаге, којом је лако вукао терете, који су далеко превлазили његову сопствену тежину, т. ј. он је вукао за 45 пута више него што је износила његова телесна тежина. При даним опитима са снагом ове бубе на врло осетљивом динамометру показало се је у ње толико снаге колико би човек од 100 кгр. тежине једном руком подигао терет од једне тоне.

После ових покушаја са јеленком чињено је исти природњак опите са снагом *жеркулес бубе* (*Dynastes Titulus*). Та је буба тежка 6,5 грм., а вукала је тежину од 115 грм. на 6 см. даљине и могла је да ударица циглу од 2,5 кгр. која јој је паљиво спуштена на леђа. Човек, коме би се сразмерне тежине спустиле на леђа био би сасвим смрљен. У бува је још далеко већа мишићна снага и сами скокови њихови у срањењу са нашим показују, да би човек, сразмерно њиховој величини и снази, могао прескакати високе зграде и торњева.

Радж.

Дугоглавци и краткоглавци (долхокефали и брахиокефали). — Статистички подаци о мерењу тела и главе на болесницима и по тамницама дали су прилично материјала за научне радове, који имају врло велике вредности за антрополошка и социјална питања. — *М. Мас Сот* прегледао је у дужем току времена многе осушене лочинце и у *Revue scientifique* изнео је бројеве који показују да по тамницама превладају краткоглавци (брахиокефали).

Од 395 лопова било је 74 дугоглавца (долхокефали), 129 средњоглавца (мезокефали) и 192 брахиокефала.

Од 106 убица био је: 21 долхокефал, 31 мезокефал и 54 брахиокефал.

Од 86 лочинца противу морала било је: 18 долхокефала, 30 мезокефала и 48 брахиокефала.

Радж.

Мозак и мождина. — Проф. Ранке у Минхену проучавао је однос између мозга и мождине и дошао је до ових резултата. Познато је да човечи мозак није најтежи у срањењу са мозговима осталих животиња. Слон и кит имају теже мозгове, али то се може да објасни њиховим тако огромним телом, јер да се само управљава силним мишићима потребан је већи централни орган. Али и у срамери према тежини тела нема човек такође најтежи мозак, јер га у томе погледу превлазила неке тиде незначне, мали мајмуни и кртица, који сразмерно имају тежи мозак. Али је, по Ранкеовим испитивањима, човечи мозак у срамери према тежини мождине, тежи него ма у кога другога кичменника и у томе је очита разлика која одваја човека од свију осталих животињских бића.

Радж.

КЊИЖЕВНОСТ

Критика

Mach v. Richard. Beiträge zur Ethnographie der Balkanhalbinsel (Petermann's Mittheilungen 1899. Heft V'97—106 са картом).

Писац је у горе поменутом чланку узео за око културну борбу народности у Турској о њиховој будућности, путем праве и школе. Конституције како су Турци показани се немоћни да културно и етнографски утврде освојена извршена XIV и XV века на Балканском Полуострву и како су народности у нашем веку принуђене на ново да свој живот оснаже и будуће потпуно ослобођење сирме — приком и школом. Пробудивши се при и имајући највише средстава у рукама Грци су покушали најпре да олакшање нових времена под заштитом својих привилегија употребе у корист своје народности. Грци су се журили — нашоњим писац — да они изврше оно што су пропустили Турци, и то приком и школом. Мудрим јединством праве и школе покушали су Грци да свеколико тесто хришћанске раје у Турској преобрате у једно национално-грчко тесто. Подизањем Бугарског Екзархата одвојила се од Грчке Патријаршије велика множина национално са свим, а црквеним онолико колико треба. У томе је био први пораз оних силах на да наспостављене новог византијског времена у које су с ослобођењем Грчке толика очекивања полагана. Види се да писац не полаже довољно пажње у причин овога византијског преројаја, у укидање Пећке и Охридске Патријаршије. Пећка је патријаршија томе послу највише сметала; сметала је и онда кад ју је бедно неспање било оборило у прашину. Извршење овога плана Грци су почели управо уништењем Пећке и Охридске Патријаршије. Што су у овом веку цина овај ударак пратили Бугари, равно сто година позније, подижућем Бугарског Екзархата, а што су се Срби мало бринули да својој народности осигурају корист организације праве у Турској најјача је победа бугарске политике над српском у овом веку, коју Срби плаћају и плаћаће још скупо и прескупо. У утакмичи народа као и у свакој другој утакмичи вреди она пословица: «Ко ире девојци, онга и девојка». Али кад се данас српски успех и неуспех мери, није право употребљавати за Србе ону исту меру којом се ради при Грцима и Бугарима, јер та мера не показује исту вредност, ма колико да би јој цнере тачно биле. За ту тачност как рећи немо нешто мање изије.

Писац стоји на гледишту народности, и писица да начело народности покрај свих својих недостатака има добру страну јасноће, чета ради је и данас, при крају XIX века, сила која без ирестанка снажно делује. Вераниском уговору писац бележи у грех да је својим

наредбама о српској Босни и српској Херцеговини начело народности повредно, премда и ту напомиње да ни начело народности није попређено, ако бисмо се ставили на гледиште српско-хрватско, пошто се Хрватска налази у Аустро-Угарској. Ово разликовање једног немачког писца имали би Срби добро на ум да узму.*

Писац је иначе довољно добро извештен о одношајима и о борби балканских народности. Он зна да се балкански Словени деле на Бугаре и Србе; он зна да су Срби на југ од Скопља много изгубили установљењем Ексархата ради сталне организоване акције бугарске пропаганде под окриљем Ексархата као организоване цркве. Он наводи да су пред радњом бугарском Грци са свим пролази, а Срби да имају врло мало напана. Ове оцене наш писац изводи на основу школских и црквених статистика српских, грчких и бугарских, заборављајући са свим да се на Балканском полуострву и статистике граде другачије не у осталом свету, на име са лажним цифрама. И колико ко већих цифара износи — толико му лажи више на терет пада. Осим тога, ко зна да ли су све школе бугарске и грчке што су у дотичним статистикама као такве биле? Ми бисмо могли посведочити више противних примера врло поузданих. Реклама политичка постала је на Балканском Полуострву права беда, и Европа сутра може почитати грдне неправде, ако се стане ослањати на спекулативну политичку и статистичку литературу балканских народа и балканских аспирација. Српски су писци обраћали важију на ову околност, али се напало за добро да се они сматрају као интересовани, па им се не верује. Као да они који гомилују цифре без основа нису још више интересовани па уз то још и препредени. Ко познаје балканске народе, знаће добро да су међу њима Срби највеће добричине и да су много пута губили и главе и поље за своје препредене комшије Грке и Бугаре, који чине једну, јужну балканску школу. Народни песници српски у дубоком познавању етнографских прилика балканских тако их обично нерадојојно и наводе. Нама је жао што смо ову исповест, непријатну за наш народ, забележили на хартији (те ствари наши суседи никад не би признали), али је боље и то, него да непрестано због ноутске правности страдамо.

По статистикама школским од 1895/6. (дакле пре отварања српских школа у Солунском и у Витољском Вилајету) писац изводи преглед стања школског, грчког, бугарског, српског и румунског по вилаетима и по санџацима свеколике европске Турске. У суми излазе ове цифре:

а. Грчких	школа	1286	са	85015	ученика.
б. Бугарских		821	са	29846	"
в. Српских		162	са	7511	"
г. Румунских		80	са	3678	"

Данас је већ стање српских школа много повољније, јер је тек по том од стране Порте дата и Србија већа слобода, премада не треба изгубити из вида да Срби ни данас још немају оне слободе у отварању школа којом се служе Грци и Бугари. Урок је не толико у овој води турских власти колико у недостатку црквене самосталне организације у Срба. По укорењеним од почетка навикама и погледима, у Турској има школу онај ко има праву. Петина постоје и други путеви за отварање школа, али су необични и неупотребљиви. Срби су увек напад због тога што у Турској немају своје цркве. Да су Срби умели сачувати Пећску Патријаршију, извесно је или да не би било Бугарског Ексархата, или да он не би ухватио на штету Срба онолико колико је ухватио. Ову историјску истину писац је врло добро уочио и изказао, ма да он може неће Србе да правда пошто се нећа не тиче шта је ко хтео него шта је урадио. И има право он, а нама је да гледамо шта ћемо и куда ћемо даље. При крају он нама Србима гуди овако: «Не вреди бог-зна колико што се доказује како је Македонија више била српска него бугарска. Све се мења, а народност ништа толико не мења колико дугогодишњи организациони рад школом и црквом. Доћи ће време да се пита шта јесте а не шта је било. Сва је прилика да ће Срби своју снагу ограничити на крајеве северно од Шар-планине, где немају хришћанских сународника који би против њих по утврђеном плану радили, али где њих чека борба с Арбанасима много тежа од оне што је имају остали хришћански народи с мухамеданцима Османлијама или Словенима по народности. У оште се, и при најповољнијим приликама, не може очекивати да ће се српски језик утврдити даље јужно од Скопља.»

На ово тврђење, парчено према подацима недовољне тачности, ми можемо прикрити српску пословицу «Иде време, носи време». Нема земље за коју је тако тешко правити прорицања као што је то за Балканско Полуострво. Стање се већ знатно променило од времена прибирања података до времена публиковања ове исте студије. А осим тога у Балканској као и у свакој другој политичкој не ради само школска и црквена пропаганда. Има ту и других сила, које не само што могу знатно утицати на пропаганду школску и црквену, него јој још могу и правац дати. А политичка предвиђања ваља састављати према свеколиким силама једног покрета а не само према гдеоцима.

III.—нап.

Dr Cleanthes Nicolaides. Macedonien. Die Geschichtliche Entwicklung des Macedonischen Frage in Altertum, in

* Треба упоредити одлични чланак г. Љуб. Јовановића «Једна књига о легитимној праву абабурничког дожа на Босну и Херцеговину» у «Делу» за јун ове године.

Mittelalter und in der Neuerezeit. Berlin, Johannes Rade, 1899., на 8-ми, стр. 267, са једном картом, стаје 5 марака.

Још један прилог иначе богатој библиографији о македонскоме питању, који нам, овога пута, долази са грчких извора. По томе се може одмах судити, да највећи део и сувремене Македоније насељавају нишчеви јединоплемени и да су национални захтеви других балканских народности, које насељавају овај национални Везув, неумисли и неостварљиви. Зато је још приложена и једна карта у бојама, по Кинерту, где су Грци прекрилила цео средњу и јужну Македонију. Остало је остављено, можда по милости, словенскоме елементу, Арнаутима, и т. д.

Књига је подељена на 16 одељака, где се у деветом говори, не баш најтачније, о српском црквеном питању и српским школама у Македонији. Књига је приложена и једна доста исцрпна библиографија о Македонији, нарочито у списима где се заступају грчке аспирације.

И на овај најновији спис о разбукутом македонском питању, на које се тако немилоствитно троши снага младих балканских држава, требало би и у нас обратити довољно пажње. Тим пре, што писац то заслужује озбиљношћу у својим излагањима, па ма се са њима и не слагали, и што његова дисертација пренаглази, у сваком погледу, нарочито у документима, празне и са свим једностране брошуре нишчових земљака.

Ник.

УМЕТНОСТ

Музика

Госп. Ф. С. Влахар хрватски музичар издао је за клавир своју оперу у 4 чина *Смилану*, са текстом Г. П. Мил. Крковића. Један такав примерак послао је Г. Влахар и уредништву *Нове Искре* на приказ.

Приказ једног тако замашног рада, као што је Влахаров *Смилан* из издања израђеног за клавир, биће неоптун и кратак, јер се морамо ограничити на форму, стил и хармонију, дакле чисто на оне музичке елементе који су обележени у клавирском изводу. С тога у овом случају не може се узимати у обзир често врло важна и јака чиништина једне музичке драме, — њен оркестрални распоред и колорит, јер је за такав приказ потребна потпуна партитура.

Г. Влахар израдио је *Смилану*, као што сам истиче, у духу *хрватске народне гласбе*, дакле, на основи народних напева и мотива. Примера те врсте имамо код компониста свију народа, али понајвише и у најчистијој форми налазимо их код Чеха, Руса и Пољака. Сметалин *Продану невесту* могли би смело изабрати као модел једне савршене опере писане у духу народном.

У либрету Влахарове — Крковићеве драме радила је проста; описан је обичан догађај из сеоског живота, готово једна хрватска *Cavalleria rusticana* — али дужине какве Мајерберове опере. Влахар је у *Смилану* употребио строго само народних тона. Увертира (preludium) тематична је израда једне такве кратке и симетричне мелодије. Она је рађена модерно, довољно јасно, местимичне лепим контрапунктом, али много губи од вредности услед развучености и неприродног истраживања ефекта у непрекидном, монотонном премештању једне исте араве на разне стовене скала и у безначајној модулатији. Слабу инвенцију у изради, конвенционалну форму и неодређен стил налазимо и у прва два чина. Тек са трећим чином постаје Влахаров рад живљи, интересантнији и донадање. Увод за трећи чин и ако нас јако подсећа на Менделсонову или Веберову романтику, умесно је употребљен, еfino израђен, а потпуно и тачно одговара сцени. Хорови су бриљантно израђени, декламација свуда добра, а драматична места наглашена су карактеристичним, модерним и довољно jakim акцентима. У ова последња два чина онажа се и тежина, да се радила контрапункт и веже, да добије складности и целине. Уметничка обрада теме: *Смиланине заклетве*, *Молитве* и других мотива, умесно и оправдано конављано и наглашавано, јасно обележавају поједино рашије важне сцене и тиме доводе се ова два последња чина у једну складну целину.

Укусно издање Влахарове *Смилане* можемо препоручити сваком музикалном друштву, коме је цил да се упозна са националном музиком, у толико више, што је број ове врсте рада на славенском југу врло мали.

Поред хрватског текста онтаман је и немачки текст г-ђе Лујзе пл. Мартини у марљаво израђеном преводу.

— пл —

РАЗНО

Најновији рад г. Ст. Новаковића. — Из пера овог нашег најугледнијег и најпреднијег књижевника изашла је нова рађа, која је већ у у власништву Српске Књажевне Задруге. Она ће изаћи у једном од *Задругиних Кола*, а изтисне јој је: *Српска књига, њени издавачи и читаоци у XIX веку*. Пред оснивањем XX века разматрао и бележио *Стојан Новаковић*. — Овог приликом доносимо преглед њених садржаја, нестрљиво очекујући да књига изађе из штампе, како би том приликом и ошвирије о њој проговорили. У књизи су ове главе:

* Ако смо добро извештени, наш се писац бави у Софији као дописник неких већих новина немачких. Његови су се погледи, према томе, стварали под утицајем средине у којој је живео.

I. Задатак српске књиге за последњих сто година српског књижевно-просветног развоја и у будуће. Њене дужности наспрам духовног уједињавања народног пређе и у напредак.

II. Српска књига у средњим вековима и од почетка овог века. Везе с трговачким средњим и пренумерација или претплата на књиге. Штампана претплата. Прва књижевна средина «Матица Српска» и «Друштво Српске Слоvesности». Прве издавачке књижевнице. Назад и распад претплативања.

III. Српска читалачка публика у старо време и у овом веку. Обрт у коме што га је извршила промена књижевног језика. Састав српске читалачке публике у почетку и по том. Врховни редови и народна маса читалачке публике.

IV. Издавачи српских књига од почетка. Њихов избор као мерило опште-народног укуса у књижевности.

V. Начини растурања српске књиге различити према различитим публикама. Кома се обраћао пренумерација? Књижевни ходаоци или торбари. Саван Јеремја и Хаин-Алекса О. Поповић. Српска народна читалачка публика и њене омиле књиге.

VI. Скоп и подела српске читалачке публике у пошње доба. Сиромаштво и подела те публике по струкама. Покушаји да се за књижевност уклони расцеп државни и обласни и да се што ближе приђе с духовном уједињавању српских племена. Покушај организовања српске књижевне трговине као средство да се послужу духовном уједињавању српске читалачке публике. Доминанца о узроцима из којих се то није до сад извршило.

VII. Књижевна трговина и боље организовање читалачке публике српске као средство којим се може без прекида радити на духовном уједињавању Српства. Српство и Хрватство. Покушај Српске Књижевне Задруге. Организација књижевне трговине у Српству као задатак који треба практично расправити.

Прилог. Преглед претплатника у различитим делима српским као потврда разним тврдњама изакућених у претходним листицима.

Већ и из самог овог прегледа види се велики значај овог најновијег рада г. Ст. Новаковића. Обраћамо пажњу својих читалаца на овај рад који ће открити многе махне и вођешке, а у исти мах показати и праве путове за праван развој и ширење српске књиге.

Georges Servières. Une journée à Belgrade; *Revue bleue*, Paris, br. 9 od 26. августа 1899., стр. 282—285. — Писац је посетио Београд на неколико дана после Иванданског атентата и пробавио у њему један дан. Један дан у Београду, то су његове успомене и утисци на српске престонице. Кад изоставимо оно што се тиче политике, пошто то не улази у оквир нашег листа, има овде интересних редова о нашем Народној Музеју (наравно само о збиркама) и другим знаменитостима, а нарочито врло симпатичан опис нашег народног типа и пошња. Вреди прочитати!

О словенској глаголици у Француза. — Париски тромесечни зборник *La Revue de l'Orient chrétien*, који је основан 1896. г. по нарочитој жељи наше Леона XIII, са сврхом да ради на проучавању хришћанских држава на истоку, а нарочито на њиховој унији са римском црквом, донео је у овогodiшњој првој књизи, стр. 1—13, чланак српска пријатеља барона d'Avril-a, Le Glagol et la congrégation des rites. Поменути зборник издаје од ове године париски књижевник A. Picard et fils (Rue Bonaparte, 82), и стаје за иностранство 10 дин. годишње. Поједине свеске коштају дин. 2.50.

Велика француска енциклопедија. — Крајем 1898. год. појавила је се на свет књ. XXIII познате француске *La Grande Encyclopédie*, која садржи речи од Мао-моисов. У овој књизи има више чланака, а нарочито биографија наших знаменитих људи, као биографије: Кнеза Михаила (стр. 914), Краља Милана (976—977), Милана В. Милановића (984), Великог Милоша (999—1000), Симе Милутиновића—Сарајлије (1001) и Младена Милошевића (1001). Почетком пак ове године утиснула је света књ. XXIV са речима од moissonnement-nord, где налазимо чланке о Пријој Гори од A. Girou-a (стр. 221—224), о Кнезу Николи (1063—1064), Нишу (1180), и т. д. Нама је особито мило, што можемо овде сложити, да на овоме јединственом делу своје прете, око кога су се окупили највиђенији француски писци по свима струкама, ради и један наш млађи учени Србин, г. Милош Гавриловић, гимназијски професор у оставци, који је до данас написао више од 30 чланака за ову енциклопедију, а који се тичу Срба и Хрвата.

Историја општа од Лависа и Рамбо-а. — Недавно је изашла из штампе, у издању париске књижевне Colin et C^{ie}, књ. XI познате *Histoire générale du IV^e siècle à nos jours*, која излази има већ неколико година под уредништвом чувених француских историчара Ernest Lavisse-a и Alfred Rambaud-a. Нас се Срба тичу у овој књизи глава IV: *Révolution et réaction en Autriche (1848—1859)*, par L. Eisenmann (стр. 109—142) и глава VI: *La Question d'Orient*, par Albert Malet, а нарочито пети одељак ове главе, у коме се говори о *Турској и хришћанима на Балкану*. Са књ. XII, која ће бити готова до краја текуће године, завршиће се ово капитално историјско дело, без кога не би требало да је ни једна већа гимназијска књижница у Србији. О овоме реткоме историјском спису било је у нас говора у ранијим годинама «Дола». Целокупно дело, 12 књига на великој 8-ин, стаје 144 дин. у злату.

«НОВА ИСКРА» излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику «Нове Искре», Љубићка ул. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

О Далмацији. — Париска *Nouvelle Revue*, коју је до скоро уређивала француска списатељка и пријатељка словенских народа, Госпођа Жилет Адам, донела је у овогodiшњој спеси од 15. априла чланак: *Chez les Slaves de l'Adriatique*. Постараћемо се да коју више о њему напишемо.

«Дрхтају душе». — Млади хрватски приповедач г. Владоје Југовић послао нам је две слике из своје збирке горњег назива да их изнесемо пред српску читалачку публику. Доносимо прву од њих, «Живот», сматрамо за дужност напоменути да је ово други пут како г. Југовић излази и пред српску публику, јер је своју књигу «Душа» штампао у «Вранову Колу» за 1898. год. Г. Југовић штампао је до сада у двема засебним књигама неколико скица из средине у којој живи. Прва му је књига «Увеноло лишће» (1897), а друга «Слика из живота» (1898). Сада је спремно за штампу и трећу књигу слика, «Дрхтају душе», која ће кроз неки дан ступити већ и у продају. Његова братска пажња према српској читалачкој публици заслужује исту такву нашу пажњу према његовим радовима. Ред је, дакле, на српску читалачку публику.

Нова књига Јосифа Холечека. — Познати чешки књижевник и искрени пријатељ српски г. Јосиф Холечек написао је и ових дана штампао нову књигу о Србима: *Na Černu Horu a Černa Hora koncem věku*. Napsal Josef Holeček. V Praze 1899. Tiskem V. Neuberta an Smíchově. 8°, стр. 321. Цена 2 форинте.

ЧИТУЉА

† Милован Т. Јанковић. Свеж, вада ведар и бадар, одушевљен сави што би у напред кретао српски народ — заклони у ноћи 8. октобра о. г. своје очи и испусти своју истину младалачки дух овај честити старина и одушевљени Србин. Провејши напреднији тежњама кретао је он у напред, а није знао за страх ни онда када је са неколико исто тако одушевљених Срба ухватио за подложје књижевског престола да са њега обара непопуларног владоца. Чудновато је, али је година 1838. и почетна и завршна по значају за политички рад пок. Милована Јанковића. Изабран за једнога од секретара светосавинске скупштине вршио је он и извршио своју дужност, како се само пожелети могло. Нека пок. чика-Милован ништа више није урадио за свој народ, на је заслужан опште пажње и опште поштовања.

После многих најразноврснијих мена у својем животу и после многих и разних положаја у чиновићкој служби ступио је пок. Јанковић у пензију, али не, како би се очекивало, да само проводи своје старе дане у породици и да очекује свој смртни час. Друкчија је то природа била. Његов немирни дух, његова стална жуђа за пословањем доведоше га у додир са омладином у којој се најбоље осећаху. Многа родољубна омладинска тежња налазила је у њему и вредног помоћника и искусног саветника. Редак је ма какан родољубни омладински рад да у њему није био и чика-Милован!

Али поред свега овог пок. Милован Јанковић бавио се и о српској књизи, а нарочито неси. Написао је и штампао (два пута) повећи ески есеј: «Српски цар-Орђеана», поред приличног броја песама, од којих је највише пригодних («Посланица млађи српским прјесницима», «Посланица Србима мухамедове вјере», «У спомен двадесетогодишњице чика-Јовина амазовања...»). Његове су брошуре: «*Мла је чије?*» поводом оснивања «Уједињене Омладине Српске», и «*Хоће ли бити ил' небити Српство?*».

Жалећи губитак овако доброг члана српске заједнице опраштамо се с њим, искрено желећи да се трајно помиње име његово у српском народу.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. А. Тијер. *Историја француске револуције и конзулства и царства*. Превео М. М. Магдаленић, почасни генерал, бив. професор Војне Академије. *Део први*: Историја француске револуције. Свеска I. Уставотворна Скупштина. Заузеће Вавије. Прва Федерација. Устав од 1691. *Књига прва*: Уставотворна Скупштина. (Са пет слика). — Београд, штампарија Павловића и Стојановића, 1899. — 8°, стр. 110. Цена 1.50 динар или круне.

2. Мала библиотека. Свеска I. *Јован Протић*: Шарени шљунци. Хумористичне приче. 16°, стр. 94. — Свеска II: *Д. В. Омичић*: Disjuncta. Слике, приче и приповијетке (свеска I.). 16°, страна 85. — Свеска III: *Д. П. Чехов*: Приповетке, превео Веља Миросављевић (свеска I.). 16°, стр. 81. — У Мостару, издање и штампа издавачке књижевнице Пахера и Кисића, 1899. — Цена свески 12 новч. или 30 пара дин.

3. *Др Јован Ј. Јовановић*: *Убојени за бабице* (са 43 слике). Ова је књига препоручена од Главног Санитетског Савета. Издање срп. краљ. дворске књижевне Мите Стајића. Штампарија код «Провсете» С. Хоровића, 1899. — 8°, стр. 206. Цена 5 динара.

4. *За Јанка*. Издали Павле Маринковић и Мил. Павловић. Садржај: *За Јанка*, од П. Маринковића, *Драма*, приповетка Ј. Веселиновића, *После кише сунце*, приповетка Ј. Веселиновића, *Поговор*, од П. М. — Београд, Парна Радикална Штампарија, 1899. — 8°, стр. 52. Цена 0.50 п. дин.

Државна Штампарија Краљевине Србије.